

DONES

Falla Josep Antoni-Puríssima i Major 2016

CRÈDITS

EDITA: Associació Cultural Falla Josep Antoni, Puríssima i Major.

COORDINACIÓ: Paula Carrión, Jose Mª Ramón i Carmen Torrent.

COL·LABORADORS: Carmen Alborch, Daniel Borrás, Paula Carrión, Maria Comes, Voro Contreras, Pedro Galisteo, Gil Manuel Hernández, Maria Lapiedra, Irene Mateu, Carmen Ninet, Isa Olms, Susana Rodrigo, Carmen Torrent.

TRADUCCIÓ DE TEXTOS: Jose M^a. Ramón.

DISSENY PORTADA, PORTADILLAS I ELEMENTS GRÀFICS D'ENLLAÇ: Joan Borrás i Susana Rodrigo.

IMPRESSIÓ I MAQUETACIÓ: Graficas Vernetta.

DIPÒSIT LEGAL: V-98-2016.

EDICIÓ: 500 EJEMPLARS.

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana per la promoció de l'ús del valencià.

L'ASSOCIACIÓ CULTURAL FALLA JOSEP ANTONI, no s'identifica necessàriament amb els articles dels seus col·laboradors.

Sobre descàrregues, enllaços i imatges en aquest llibret

Tot el material que apareix en aquest llibre té únicament una finalitat didàctica i divulgativa.

A tots els propietaris de les pàgines i imatges, moltes gràcies. I encara que aquest llibre només ha estat editat amb finalitats divulgatives, en el cas d'infringir cap copiright, preguem ens el comuniquen al nostre contacte indicat en la web de la Falla, a l'objecte de retirar allò que es considere necessari.

DONES

Falla Josep Antoni-Puríssima i Major 2016

SOM **UNA ENTITAT VALENCIANA**

**Al servici de la societat Valenciana
des de 1977**

C/ Pedro Cabanes, 84
Tel. 96 366 30 62
VALÈNCIA

Avda. de la Pau, 10
46190 RIBA-ROJA

C/ Vicari Camarena, 19
46185 LA POBLA DE VALLBONA

www.caixapopular.es

María de la Salud Bernaldo de Quirós Bustillo

Va aconseguir el primer títol d'aviadora concedit per l'Escola Nacional Aeronàutica, el 24 de novembre de 1928, marcant una fita imprescindible en l'aviació ja que es va convertir en la primera dona que es posava als comandaments d'un avió i demostrava així que, com a tantes altres coses, com en tants altres oficis, els avions, no entenen de sexes.

María va ser un exemple i una gran esperança per a moltes dones que començaren a pensar que els seus somnis també podrien tenir un futur i fer-se realitat.

És per això i en justícia, que María Bernaldo protagonitza la nostra portada d'enguany, vestida amb l'uniforme de pilot de l'època amb gabardina llarga, barret de cuir amb orelles i unes ulleres d'insecte gegant al front; acaronent la seua avioneta Havilland Moth retallada en un cel que esclata vital en colors i flors.

Ella, que pertanyia a una de les famílies aristocràtiques madrilenyes de l'època, sempre defensava que s'havia tret el títol de pilot a

l'Acadèmia Civil de Getafe "per amor a l'aventura". Vivia amb passió el seu somni.

María Bernaldo, com a moltes dones invisibilitzades al llarg dels temps, va haver de lluitar contra els prejudicis per poder realitzar el seu somni; per poder estudiar en una universitat; per poder accedir a coses i ambients que, fins a eixe moment, havien estat tancades per a les dones. I va vèncer.

Totes elles són exemple de dones combatives, valentes, inquietes, tenaces, apassionades, sempre rigoroses... dones innovadores que saben defensar l'emancipació de la dona en la societat espanyola. Dones pioneres, valeroses i esforçades els èxits de les quals quedaran per sempre per contribuir, malgrat tot i en una època difícil i injusta per a les dones, a modernitzar i democratitzar el nostre país.

Aquest llibre és un homenatge a totes eixes dones, a totes les dones però, sobretot, és una reivindicació de la visibilitat i el reconeixement de totes les dones.

Índex

Saluda de l'alcalde	6
Saluda del president	7
Comissió i junta directiva	8
A la fallera major	10
Comissió femenina	12
Explicació de la falla	14
Versets de la falla	16
Dibuix falla	17
Matrimonis fallers	18
A la fallera major infantil	20
Comissió femenina infantil	22
Versets de la falla infantil	24
Dibuix falla infantil	25
Saluda president infantil	26
Comissió masculina infantil	27
Xiquets de bolquers	28
MONOGRÀFIC – DONES	29
Pròleg: Fent-les visibles. <i>Paula Carrión</i>	30
Tots els habitants lliures: El vot femení. <i>Voro Contreras</i>	34
La residència de senyoretes o quan les dones espanyoles van obrir els seus horitzons. <i>Susana Rodrigo</i>	38
Maria Cambrils, socialista i feminista exemplar. <i>Carmen Alborch</i>	44
La meitat del cel i la meitat de la terra. <i>Carmen Ninet</i>	50
Les dones i la comunicació: La revolució pendent. <i>Isa Olms</i>	54
El masclisme televisat. <i>Maria Lapiedra</i>	58
Marisa Gallén, la protagonista femenina en la història del disseny valencià. <i>Maria Lapiedra</i>	62
Falleres: Història d'una paradoxa. <i>Gil-Manuel Hernández</i>	68
Demostren que tot va ser un error. <i>Daniel Borrás</i>	72
Artistes falleres. <i>Pedro Galisteo</i>	76
Reis Martí: Una dona encenent la metxa. <i>Maria Comes</i>	80
Les treballadores incansables. <i>Carmen Torrent</i>	84
Protagonistes. <i>Irene Mateu</i>	88
Què farem estes falles? Programa de festeigs	96
Què fem en la falla?	100
Festa de l'aigua	101
Halloween	102
Reportatge fotogràfic de les falles 2015	106
Col·laboradors	119

SALVADOR TORRENT I CATALÁ

Alcalde de L'Eliana

És un plaer per a mi, com a Alcalde de L'Eliana, donar la benvinguda a la festa de les Falles.

Puntual al calendari, amb el mes de març, arriba la festa més esperada pels valencians, pels elianers i elianeres, arriba la gran festa fallera!!, renovant il·lusions, convidant-nos a gaudir del bon temps i de la festa al carrer, abandonant, per uns dies, la rutina i deixant-nos portar per eixe ambient de festa i celebració.

El nostre poble es transforma, els carrers s'omplen d'adorns, de llums, de música, d'art i, finalment, de foc.

Des de sempre, els elianers i elianeres hem contribuït a enriquir la història amb les nostres costums i aspectes socials, amb les nostres vivències, que en definitiva són les que perduren al llarg del temps, dotant de caràcter a una societat que sap treballar i divertir-se.

Estem orgullosos del nostre poble i això és un dels grans motius per a que L'Eliana es consolide com un model de convivència, sempre impulsant noves iniciatives. Encara i en els moments de crisi econòmica que vivim, els elianers i elianeres continuem treballant per anar configurant el futur del nostre poble, per a impulsar projectes que milloren la nostra qualitat de vida.

Hem de ser capaços de seguir fent dels nostres somnis una realitat, i també la festa contribueix a la consecució d'aquests somnis.

De les moltes satisfaccions que ofereix el fet de representar al poble de L'Eliana, la de viure amb tots vosaltres aquests dies de festa, és una de les què més perduren en el meu record.

Les falles són un eixample de renovació, d'ingeni, d'esplendor i harmonia. Les Falles són un eixample del bon fer de tants homes i dones que treballen colze a colze perquè podem

gaudir d'uns meravellosos dies, i la Falla Josep Antoni Puríssima i Major de L'Eliana és una de les millors mostres.

Amb l'elecció d'un exquisit lema, les fulles d'aquest llibret ens duren a conèixer la tradició oral més valenciana (contes, rondalles,...), fent un recorregut per la història de la nostra literatura, aquella del boca a boca, la que ha anat passant de pares a fills i a nets..., fins a l'actualitat.

Vull donar la més sincera enhorabona a la Comissió de la Falla Josep Antoni Puríssima i Major per la seua dedicació al món de les falles en general, i per la seua estima al nostre poble, a L'Eliana, apostant per eixa Eliana del futur, però sense oblidar les nostres tradicions.

Moltes felicitats especialment a les màximes representants de la Comissió de la Falla Josep Antoni Puríssima i Major de L'Eliana en el 2016: María Mateu i Calero, la seua Fallera Major, i María Marco i Compte, Fallera Major Infantil. Elles seran el referent d'aquestes festes. Per a elles i les seues famílies, el millor desig. Com no. felicitar al seu President Infantil, Hugo Martínez i Casterá, i al seu President al front de tota la Comissió, Juan Espinosa i Aguilar. Tots ells elianers exemplars, pel seu entusiasme i bon treball.

Anime a tots els veïns i veïnes de L'Eliana a participar de la festa, solidàriament, i sempre respectant allò que és nostre.

A tots els veïns i veïnes de L'Eliana, així com a tots els que ens visiteu amb motiu de les festes josefines, vos desitge unes magnífiques Falles 2016.

Visquen les Falles!

Visquen les Falles de L'Eliana!

SALVADOR TORRENT I CATALÁ

JOAN ANTONI ESPINOSA I AGUILAR

President

Estimada comissió:

Aquets és el meu tercer any al cap de la nostra falla, he de dir que sense totes aquelles persones que em recolzen seria impossible que jo poguera continuar en aquest càrrec.

Hem acabat l'exercici anterior i crec que hem complit amb les expectatives que es varem imposar. Moltes gràcies a tota la meva junta, ens consta arrancar, però quan comencem no podria tindre millor equip de treball.

Espere que les falleres majors Marta i Lucia, el nostre president infantil Hugo pensen el mateix que jo, per què això voldrà dir que tots hem complit els nostres desitjos i il·lusions, donar-los les gràcies a ells i a les seves famílies en especial a Bruno, Jose i Belén, gent involucrada en la falla que sempre estan quan se'ls necessita.

Aquest nou any tinc el plaer de tindre com a fallera major la filla d'uns grans amics meus Pepe, Conxa gràcies per fer que la il·lusió de la vostra filla siga també la meua, Maria, espere estar a la teua altura. Com a infantil una punxeta que tenia clavada i em feia mal especialment i que gràcies a l'esforç de Maria José i Carlos podré llevar-me-la. ja que, Maria no podies passar sense ser fallereta major infantil de la nostra falla, i el president infantil ésabeu que des de que jo vaig ser president infantil ningú ha repetit en aquest càrrec? Puix Hugo tu com jo, a vore si als anys també acabes sent president de tota la comissió.

Després del quaranta aniversari arranquem a pel cinquanta, ¿serà possible que ens arriben aquestes dones fent bunyols?, puix comence a creure que en aquestes dones tot és possible, no em cansaré de donar les gràcies a tot l'equip de bunyoleres/os de la nostra falla, sense vosaltres açò seria més difícil.

De segur, que amb aquest llibre tindrem un gran resultat en el concurs de llibrets per a l'ús del valencià, gràcies a les dos persones encarregades de que any d'arrere d'any podem traure pit per l'orgull que ens dona poder tindre un llibre que està entre els millors de la comunitat.

Espere que ens acompanye el temps i que tot allò que hem estat preparant al llarg de l'any siga del grat de tots i que acabem passant un bon any.

Convide a tota la comissió i tota la gent de L'Eliana, als forasters que tinguen ganes de divertir-se a passar per la nostra falla, la falla JOSEP ANTONI PURÍSSIMA i MAJOR

El vostre president

JOAN ANTONI ESPINOSA I AGUILAR

COMISSIÓ MAJOR MASCULINA I JUNTA DIRECTIVA

ÀREA DE PRESIDÈNCIA

President	Juan Espinosa Aguilar
Vice-President 1r	Chesco Comendador Espinosa
Vice-President 2n	Daniel Carrion Torrent
Vice-President 3r	Marco Mazzone
Vice-President 4t	Juan Carlos Coll Montoya
Secretària	Marta Andres Peiro
Vice-Secretària	Concha Calero Iniesta
Arxivera	M ^a Jose Marco Sanchis
Deleg. Casal	Sonia Gil Fogue Maria Marco Marco
Vocals:	Paco Peñalver Extrems Rosa Grau Garcia
Deleg. Recompenses	Jose Manuel Ibañez Ruiz
Deleg. Comunicació	Daniel Carrion Torrent
Junta Local Fallera	Monica Palacio Linares Pedro Palacio Lopez

ÀREA ECONÒMICA

Tressorera	Maria Peiro Aguilar
Vice-Tressorera	Sonia Gil Fogue
Comptadora	Rosa Grau Garcia
Deleg. Llibret	Jose M ^a Ramon Beltran
Deleg. Publicitats	M ^a Jose Marco Sanchis Concha Calero Iniesta
Vocals:	Sonia Gil Fogue Daniel Carrion Torrent
Deleg. Loteries:	Amelia Montoya Piqueras Maria Peiro Aguilar

ÀREA D'ACTIVITATS

Delg. Festeigs:

Evelio Valladolid Mir

Jose Ramon Balaguer
Martinez

Jose Reinal Aguilar

Wenceslao Sanchez

Andres Andres Peiro

Javier Mesa

Vocals:

Javier Martinez Grau

Xesco Comendador
Espinosa

Marco Mazzone

Juan Espinosa Gil

Juan Carlos Coll

Monica Palacios
Linares

Delg. Infants:

Mabel Bellver Garcera

Teresa Peiro Aguilar

Nacho Timon Marti De
Veses

Elia De La Cruz Marco

Marta Castera Jimenez

Vocals:

Maria Mateu Calero

Araceli Martinez
Portero

Carmina Perez Ten

Delg. Presentació:

Noelia Reig Aguilar

Teresa Molina Gimeno

Amparo Marco Sanchis

Angel Crespo Estivaliz

Vocals:

Marta Andres Peiro

Concha Calero Iniesta

Teresa Peiro Aguilar

Delg. Cabalcada i Tren Faller

Concha Calero Iniesta
Paco Peñalver Extrems

Vocals:

Wenceslao Sánchez
Sánchez

Evelio Valladolid Mir

Delg. Ofrena

Blanca Moran Molina

MARIA MATEU I CALERO

A la Fallera Major

Maria, enguany fa deu anys,
I junt a una gran fallera major,
Es feu realitat el somni de tota fallereta:
Ser la nostra fallera major infantil

En aquell temps ja ens vas captivar
Amb la teua simpatia, el teu somriure,
El teu caminar, la teua gràcia i,
Principalment amb el teu saber estar.

Han passat els anys i totes aquestes qualitats,
En lloc d'amainar, s'han incrementat,
Puix portes la festa en la sang, forma part de tu,
I en sentir la paraula falla se t'il·luminen els ulls.

Enguany tu seràs el centre d'atenció,
Tota la gent esperarà amb impaciència
Veure el bé que en tots els actes
Representes a la nostra comissió.

La felicitat de nou arriba a ta casa,
Però ara amb més intensitat,
Puix l'experiència que viuràs,
Mai en la teua vida oblidaràs.

Però si tu et sents afortunada,
Més encara es sent la comissió,
De ser tu, Maria Mateu i Calero
La nostra FALLERA MAJOR.

COMISSIÓ FEMENINA

Fallera Major: Maria Mateu i Calero

Fallera Major eixint: Marta Casterá i Giménez

Cort d'Honor

Anna Escrivá i Marco
Anna Isabel Reyes i Fabra
Aroa Barrera i Giménez
Blanca Moran i Molina
Carla Sabater Martinez
Carme Cambra i Sanz
Carme Daries i Torrent
Carme Espinosa i Molina
Carmina Pérez i Ten
Concepció Calero i Iniesta
Cristina Valero i Marco
Elena Coll i Espinosa
Elia de la Cruz i Marco
Isabel Luján i Marco
Josepa Margarit
Laura Raga i Morán
Lola Torrent i Badia
Mª Dolors Oliver i Tregón
Mª Empar Aleixandre i Oliver
Malena Llorens i Cruz
Maria Comes i Fayos
Maria Lluïsa Calomarde de Miguel
Marta Juan Santafe
Marta Piera i Montaner
Meritxell Llorens Cruz
Noelia Reig i Aguilar
Núria Quiralte i Cases
Paola Prat i Herrero
Patricia Martí i Ayuste
Paula Carrión i Torrent
Paula Sanchez Molina
Pilar Cotanda i Montaner
Pilar Espinosa i Montaner
Pilar Molina i Gimeno
Rosa Martínez i Grau
Sandra Valladolid i Tolosa
Sara Moreno i Gonzalez
Sonia Martí i Ayuste
Verónica Escrivá i Leal

LEMA: CONTES XINESOS

“No em comptes contes xinesos” és una expressió que hem escoltat més d’una vegada i que en realitat no sabem a ciència certa el que vol dir.

Un conte xinès és una mentida dissimulada, enginyosa, encaixada dins d’una història fantàstica o de dubtosa veracitat.

Doncs bé, eixa expressió que abans es deia amb un poc, diguem de frivolitat, ha deixat de ser un conte per a tornar-se en tota una realitat.

Parlar de la Xina d’avui en dia no és parlar d’una Xina fantàstica, de conte, d’una realitat imaginària, llunyana, d’un país que només és capaç d’aparèixer en contes o en històries inventades.

La Xina del segle XXI és una de les grans potències mundials, la segona per darrere dels Estats Units, i que potser en uns pocs anys es convertisca en la primera.

Amb una població de més de mil tres-cents milions d’habitants i xinesos repartits per tot arreu del món, i amb una capacitat de disciplina i treball fora de la normalitat, este país s’ha convertit en poc de temps en un gran gegant capaç d’enfrontar-se a qualsevol repte.

La falla que enguany plantem a la nostra demarcació vol fer una menció a esta gran república popular que, de la nit al matí, s’ha convertit en tot un referent mundial a nivell de cultura, tradició, treball, esforç i modernització.

EXPLICACIÓ DE LA FALLA

El cos central de la falla està coronat per una dona xinesa vestida amb les seues millors gales. Representa a tota la Xina i en la seua cara es pot veure la satisfacció d'haver aconseguit un lloc privilegiat al món. Està sobre un fanal típic xinès i envoltada de canyes de bambú i de juncs, símbols de la Xina tradicional que encara perduren i que malgrat el gran poder que ha adquirit continuen tenint la seua importància i simbologia en este país.

PRIMERA ESCENA

A la primera escena tenim a una família xinesa composta pel pare, la mare i la filla. Però no estan a la Xina, sinó per tot arreu del món. No hi ha cap país europeu o americà que no tinga la seua pròpia "Xinatown", és a dir, barris sencers de xinesos on s'han establert i hi viuen adaptant-se al país on estan però sense perdre les seues tradicions. En estos barris tenen les seues tendes de menjar, les seues perruqueries, els seus restaurants. És, com el seu nom en anglès diu, "la ciutat xinesa".

SEGONA ESCENA

A la segona escena tenim a dos combatents de sumo, que encara que no siga un esport típicament xinès, sinó japonès, representa molt bé l'enfrontament que hi ha entre esta gran potència i els Estats Units, els quals volen fer-se en l'hegemonia econòmica mundial.

TERCERA ESCENA

La tercera escena està composta per un camperol xinès i una dona rica. Les diferències econòmiques que abans deien no existien, hui en dia són cada vegada més grans.

QUARTA ESCENA

A l'última escena trobem dos óssos panda, una mare i un fill. És curiós que al país més poblat del món, on està prohibit que una parella tinga més d'un fill, existisquen estos animals tan característics a punt d'extingir-se.

Entre escena i escena podem trobar dues màscares xineses, una seriosa, i una altra rient-se. És la Xina de fa uns anys i l'actual. La Xina on es patia molt i la Xina que està fent-se l'ama del món.

També podem trobar un gerró, símbol de totes les tendes xineses que hi ha per tot arreu.

VERSETS DE LA FALLA GRAN

COS CENTRAL

Així s'alça avui la Xina,
Altiva, rica i engalanada.
Una terra que fins fa poc,
Teníem quasi oblidada.

Damunt les seues tradicions
S'ha convertit en important país,
Puix en cap altre lloc del món
Hi ha tanta quantitat de rics.

Aquesta gran potència
S'està fent l'ama del món.
Ningun altre país pot parar-la
Per molt gran que faça l'esforç.

PRIMERA ESCENA

Esta típica família xinesa
Fora del seu país està.
Puix per tot arreu trobem
Gent d'aquesta nacionalitat.

Ciutat on arriben, el seu cau fan.
Entre ells s'ho apanyen tot.
Tendes, restaurants i negocis,
Fins a crear la seua "Xinatown"

Restaurants i tendes xineses
S'obrin cada dos per tres.
No sabem si tenen clients o no,
Però siga com siga el negoci es
manté.

SEGONA ESCENA

Com dos combatents de sumo
La Xina i Estats Units estan.
Per veure qui té l'hegemonia
Des d'ara en endavant.

El combat ja ha començat.
Els combatents lluitant estan.
A estos ja no hi ha qui els pare
Les seues ànsies de superioritat.

Qui guanyarà? Ningú ho sap.
El ben cert és que la lluita
Entre estos dos gegants
Es manté en l'actualitat.

TERCERA ESCENA

Es deia que a la Xina
No hi havia classes socials
Això seria en altre temps,
Perquè hui en dia tots no són
iguals.

El camperol segueix com sempre,
Treballant el que té de camp.
Mentre que els grans industrials
Amos d'equips de futbol es fan.

Les dones d'estos últims
A l'última moda sempre van.
Molts diners tenen per a gastar
Quan abans morien de fam.

QUARTA ESCENA

L'ós panda és símbol de Xina,
Animal en perill d'extinció,
Però ningun humà vol
Que desaparega del tot.

Açò no passa amb la població.
Tants habitants té la Xina
Que fins i tot tindre fills
Té la seua restricció.

Un fill per matrimoni,
I pare vostè de contar.
Puix si en té un altre
S'enfrontarà a l'autoritat.

MÀSCARES

Les màscares mostren
Les dues cares de la Xina.
Una molt contenta i
L'altra no tant.

GERRÓ

Les tendes xineses
Estan per tot arreu.
Articles molt barats
Però de dubtosa qualitat.

MATRIMONIS FALLERS

Adolfo Cambra i Immaculada Sanz

Alfredo Ramon i Isabel Rosales

Amadeu Llorens i Immaculada Cruz

Andreu Andrés i Maria Peiró

Àngel García-Otermin i Empar Palacio

Antoni Cerezo i Sonia Navarro

Antoni Contreras i Gertrudis Marco

Antoni Sánchez i Mónica Palacio

Antoni Valero i Genoveva Marco

Brú Martínez i Marta Casterá

Carles Compte i Mª Josep Marco

Carlos Gimeno i Vanessa Chisvert

Daniel Carrión i Veronica Carrión

Emili Carrasco i Iolanda Miralles

Eveli Valladolid i Alicia Tolosa

Francesc Bellver i Margarita Garcerá

Francesc Martínez i Rosa Grau

Francesc Peñalver i Carme Martínez

Ignaci Marco i Elisa Valero

Ignaci Timón i Núria Cabanes

Isabel Castelló i Marta Obrador

Ismael Molina i Maruja Gimeno

Jean Luc Martin i Ana Maria Rodríguez

Joan Antoni Espinosa i Sonia Mª Gil

Joan Barea i Marta Andrés

Joan Batiste Coll i Amelia Montoya

Joan Batiste March i Mª Carme Llorens

Joan Carles Coll i Marian Espinosa

Joan Espinosa i Carme Aguilar

Joan Marco i Pepa Vallés

Joaquim Prat i Mª Eugenia Herrero

Josep Alcácer i Encarna Oliver

Josep Aleixandre i Desemparats Oliver

Josep Antoni Coll i Carme Devesa

Josep Barberá i Bengonya Balaguer

Josep Lluís Escrivá i Maria Marco

Josep Manel Ibáñez i Empar Marco

Josep Marco i Concepció Andrés

Josep Maria Àngel i Carme Ninet

Josep Miralles i Josepa González

Josep Reinal i Betlem Valero

Josep Torrent i Mª Angels Desco

Lluís Marco i Rosa Hernández

Lluís Roig i Empar Coll

Manel de la Cruz i Immaculada Marco

Manel Hernandez i Lluisa Calomarde

Manel Sánchez i Mª Angels Molina

Marco Mazzone i Carme Comendador

Miquel Gil i Teresa Peiró

Paco Bellver i Mª Begonya Alonso

Pasqual García i Anna Romero

Pedro Antonio Palacios i Faustina Amparo
Linares

Ramon Carrión i Carme Torrent

Ramon Espinosa i Teresa Molina

Rubén Corell i Elena Escrivá

Wenceslau Sánchez i Mª Carme López

Xavier Comes i Mercé Fayos

Xavier Mesa i Mabel Bellver

Xesco Comendador i Araceli Martínez

MARIA COMPTE I MARCO

A la Fallera Major Infantil

Maria, un dèsset de març vingueres al món,
I clar, amb les falles al carrer,
I amb l'afició per la festa que ta família té
No hi ha cap dubte que fallera havies de ser.

Amb eixa mirada tan captivadora
I amb eixe cor i caràcter tan oberts
És fàcil que et guanyes la simpatia
Tant de menuts com de grans.

Molt justa i solidaria amb la gent
Amb un cor que no et cap en el pit.
De caràcter i idees molt clares
Pots presumir de ser fidel als teus amics.

Doncs bé, Maria, un premi tenen
Tu i totes estes qualitats,
Un premi que sempre ha sigut
Un dels teus somnis més grans.

Tot allò que et descriu,
La gent al carrer veurà
Puix de tota la xicalla de la comissió
Tu seràs la més important de tots.

Tots els ulls estaran pendants de tu,
Puix de tots els fallerets i falleretes
Eres tu, Maria, la màxima representant,
Eres i seràs durant tot l'any, dels infantils
NOSTRA FALLERA MAJOR!

COMISSIÓ FEMENINA INFANTIL

Fallera Major Infantil: Maria Compte i Marco

Fallera Major Infantil eixint: Llúcia Reinal i Valero

Adhara Gomez i Collado
Ainhoa Campos i Alcacer
Alexandra Castelló i Obrador
Empar Ibáñez i Marco
Andrea Barea i Andrés
Andrea Mesa i Bellver
Blanca Corell i Escrivá
Blanca Martin i Rodríguez
Candela Blázquez i Martí
Carme Compte i Marco
Carme Siomara Gimeno i Galindo
Carme Mata i Lopez
Carolina Aleixandre i Diaz-Toledo
Claudia Contreras i Bardisa
Daniela Calleja i Valladolid
Daniela Herrero i Alcalde
Elena Carrasco i Miralles
Glòria Corell i Escrivá
Isabella Herrero i Ordoñez
Juliette Martin i Rodríguez
Llúcia Romero i Martí
Manela Zorio i Muñoz
Marta Barea i Andrés
Marta Roig i Coll
Martina Álvarez i Luján
Natalia Herrero i Alcalde
Neus Campos i Alcacer
Noa Gimeno i Chisvert
Patricia Blázquez i Martí
Paula Cerezo i Navarro
Paula Roda i Calomarde
Rocio Sanlorenzo i Escrivá
Yanira Sánchez i Palacio
Yulema Sánchez i Palacio

Cort d'Honor

LEMA: UNA NIT DE NADAL

Nostra falleta infantil vol compartir amb tots els que la vegen la il·lusió que tenen els xiquets la nit de nadal o la del reis esperant que Pare Noel o els Reis Mags els porten els joguets que els han demanat. Això sí, tant Pare Noel com Els Reis els han ficat una condició: que hagen sigut bons durant tot l'any, perquè si no l'únic que trobaran serà carbó.

Aquesta il·lusió no només la tenen els xiquets, sinó que en certa manera també els majors senten eixe pessigolleig a l'estómac que fa que estes dues nits siguen màgiques per a tots.

El Nadal és època d'esdeveniments de tot tipus. Estar amb la família, dinar i sopar junts, anar al cinema o al circ i rebre regals.

Doncs bé. D'un d'estos esdeveniments, el que més desitgen els xiquets, tracta la falla. La de rebre regals, siga una nit o una altra.

La falla no té escenes definides com a tal, sinó que és un compendi de joguets i figures nadalenques al voltant d'una figura central.

Esta figura central és la d'un xiquet que s'ha quedat dormint a la butaca amb el seu ós de peluix esperant l'arribada de Pare Noel o Els Reis Mags i somiant el que li hagen pogut deixar. La làmpada se l'ha deixada

encesa perquè no vol dormir-se, però la son ha pogut amb ell i s'ha quedat rendit.

Damunt de la butaca hi ha uns donyets que seran els encarregats de repartir els regals a tots els xiquets que se'ls han merescut.

Davall d'ell hi ha un trenet, regals, un robot, uns daus, Mr. Potato, Pocoyó...

I al seu voltant els adorns típics de Nadal: l'arbre, un home de neu...

VERSETS DE LA FALLA INFANTIL

Un xiquet menut
Dormint s'ha quedat
Esperant veure
Els seus regals.

Els donyets desitjant
Que els xiquets dormen
Per a repartir els regals.

La làmpada encesa
El xiquet l'ha deixada.
Per a no dormir-se
I veure el que passava.

L'arbre de Nadal indica
L'època en què estem.
Època de regals i
També d'enteniment.

Els regals amb què somia
Al seu voltant estan.
Des del més important
Fins al més insignificant.

El trenet de tota la vida
Sempre és un bon joguet.
Mentre imagines viatges
També t'entreté.

D'última generació
És este robot.
Per a qualsevol xiquet
Tindre'l és una il·lusió.

Conegut és Pocoyó
Per eixir en televisió.
Eixa és la raó
De que siga tan famós.

Mr. Potato, tan graciós
Les delícies dels xiquets fa.
És per aquest motiu
Que molts l'han demanat.

Victor Hugo Giner Blasco

HUGO MARTÍNEZ I CASTERÀ

President Infantil

Hola, fallerets i falleretes!

Crec que ja em coneixeu tots un poquet. Sóc Hugo Martínez, representant vostre de l'any 2015. Ha sigut un plaer poder representar-vos junt a la meua amiga Lucia Reinal durant tot un any. Un any molt especial, ple de moltes alegries i m'ho he passat tan bé que em copiaré del nostre president, Juan, i repetiré un any més.

Estic molt content, perquè damunt puc acompanyar a una altra gran amiga en el seu regnat, Maria Compte.

Espere que entre els dos portem el càrrec igual que l'any passat i així poder disfrutar-lo tant com ho he fet amb Lucia i tots vosaltres.

Vos espere a tots amb moltes ganes i il·lusió per a gaudir de tots els actes i entreteniments que ens esperen en la setmana fallera i durant tot l'any.

Una abraçada ben forta del vostre amic Hugo Martínez i Casterà.

COMISSIÓ MASCULINA INFANTIL

President Infantil: Hugo Martínez i Casterá

Secretari: Carles Coll i Espinosa

Delegat de Festes: Ignasi Juan i Santafé

Delegat de Loteries: Gabriel Roig i Col

Alexandre Garcia-Otermín i Palacio

Alexandre Comendador i Martínez

Alexandre Herrero i Alcalde

Alvar Luque i Garcia

Artur Castelló i Obrador

Bruno Albarracin i Raga

Carles Navas i Martinez

Carlos Ramos i Sanz

Daniel Comendador i Martinez

David Balaguer i Figueroa

Francisco Gomez i Morera

Ignasi Marco i Valero

Ignasi Sabater i Martinez

Itzan Marí i Jiménez

Itzan Talavera i Chisvert

Jordi Luque i Badía

Josep Reinal i Valero

Luis Talavera i Chisvert

Marc Gimeno i Chisvert

Nicolau Ibáñez i Marco

Pau Aleixandre i Gozálviz

Pau Balaguer i Figueroa

Salva Roda i Calomarde

Santiago Contreras i Martinez

Yoel Sánchez i Palacio

Vocals

XIQUETS DE BOLQUERS

Alma Garcia-Otermin i Palacios

Irene Ibáñez i Marco

Mikel Timón i Cabanes

DONES

FENT-LES VISIBLES

PAULA CARRIÓN

“El problema de la dona sempre ha estat un problema d'homes.”

Le Deuxième sexe (El segon sexe),
Simone de Beauvoir.

Elizabeth ‘Lizzy’ Philips, més coneguda com Lizzy Maggie va néixer a Illinois en 1866. És probable que mai haja sentit parlar d’ella, una feminista de l’Amèrica rural que gaudia dissenyant jocs de taula. Mary Pilon, una escriptora novaïorquesa, parla d’ella en *The monopolists*, un llibre sobre l’escàndol majúscul que suposa que l’autèntica inventora del Monopoly haja estat enterrada en els llibres d’història per dos germans que van registrar el joc, anys més tard i es van fer milionaris amb això. Lizzy Maggie va inventar el Monopoly tres dècades abans que els germans Parker el ficaren a la venda (es van retirar en 1953, sent milionaris) i molts s’han ocupat de mantenir el seu nom en una cantonada, perquè Maggie era reganyosa i tenia mal caràcter i a principis del segle XX no era bona idea suggerir que un estava gaudint d’un joc que consistia a comprar i vendre terres inventat per una dona.

Aquest és un exemple de com les dones han estat a l’ombra de la història, però hi ha més (molts més dels què en sabem) en els més diversos camps. És el cas de la descobridora de l’ADN Rosalind Franklin o de la científica Lisa Meitner silenciades darrere dels homes que es van emportar la glòria dels esforços d’aquestes dones. Alguns d’ells fins i tot van guanyar el Nobel amb el treball d’aixes companyes. Per desgràcia no ens crida l’atenció que només un 3% dels premis Nobel de Ciències hagen recaigut en dones.

L’esforç de les societats patriarcals per soscar el mèrit de les dones és una constant de la civilització occidental (i millor no parlar de l’altra part, on es pot –fins i tot– disparar una nena per pretendre anar a l’escola) i la imposició d’una visió masculina del món és innegable, encara que un s’obstina en mirar cap a un altre lloc. En *Men explain things to me* (Els homes m’expliquen coses) Rebecca Solnit explica en diversos assaigs com el ‘mascle alfa’ estableix el seu discurs considerant a la dona gairebé un accessori, un recipient que ell ha de proveir de contingut. En això, com en tantes altres coses, el món no ha canviat: elles cobren menys, elles pinten menys, elles no gaudeixen del mateix tracte o les mateixes oportu-

nitats: elles segueixen sent considerades el sexe feble.

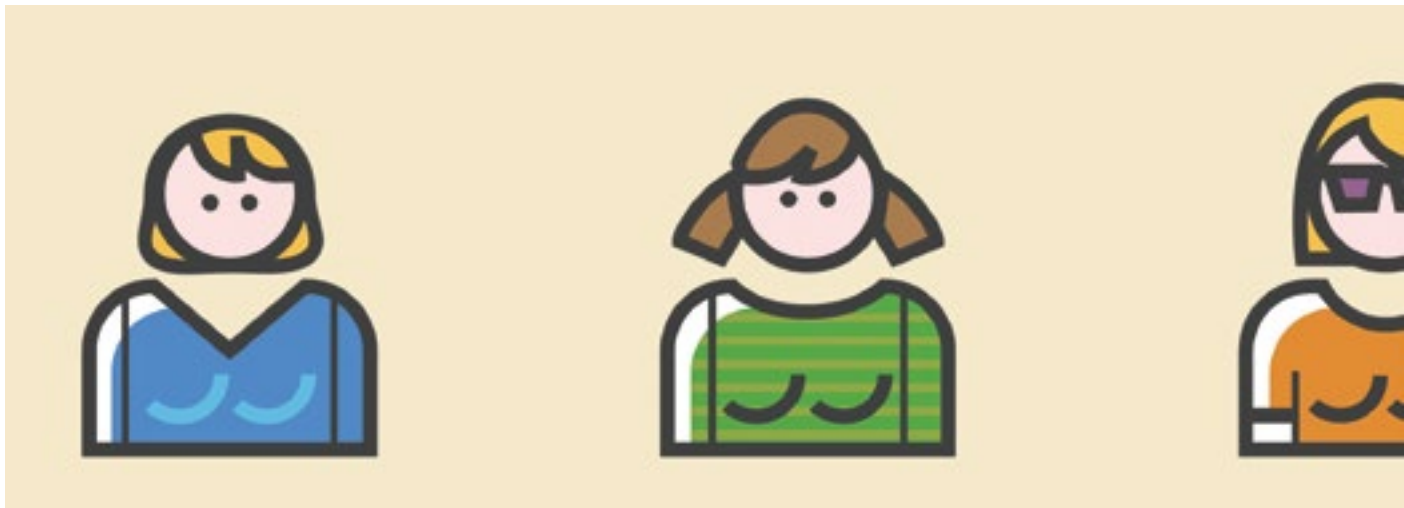
Però no ho són. El món està ple de dones que han estat exemple per a moltes i per a molts. Periodistes com Margarita Riviere o Soledad Gallego Díaz, treballadores incansables com Anita, Carmencin, Maruja, Amèlia; dones que van votar per primera vegada durant la república com Nativitat Aguilar Pérez i Amèlia Aguilar Coll; empresàries com Reis Martí; polítiques com Clara Campoamor; professores com Maria de Maeztu; emprenedores com Marisa Gallén; impressores com Concha Méndez; físiques com Felisa Martín Bravo; catedràtiques com María Luisa García Dorado; lluitadores com Pilar Peña; pensadores com Maria Cambrils o les 753 dones lluitant per estar entre els 350 escons del Congrés dels Diputats en les eleccions de 1977 d’entre les 5.000 candidatures existents.

Tots aquests noms formen part de la meitat del cel i de la terra. La meitat sense la qual l’altra meitat no funciona. La meitat que necessita ser reconeguda. Diuen els autors del llibre sobre Maria Cambrils *El despertar del feminisme socialista* que “perquè volem que es faja justícia devem situar a les nostres avantpassades als llibres i donant nom als nostres espais públics, perquè siguin conegudes les dones il·lustres i les dones encara anònimes que participaren en lluites i protagonitzaren esdeveniments, perquè nomenar, donar a conèixer, implica o és un pas important per a destruir o combatre la invisibilitat femenina i contribuir a l’avanç social”.

Per això existeix eixe llibre sobre Cambrils (del qual es parla en aquest monogràfic) i per això existeix també aquest compendi d’articles sobre les dones. No anomenar-les, no exigir i no reivindicar la tasca de tantes dones és fer-les invisibles i aquesta falla, que edita aquest monogràfic, no vol jugar a eixe joc.

El llibre que té entre les mans vol ser un homenatge més a aquesta meitat del món de la qual cal parlar més (fins a arribar a cansar-se) i ho és des de diversos àmbits. És un homenatge que passa de la mà de Voro Contreras per les illes Pitcairn, el primer lloc on es va permetre votar a les dones en les mateixes condicions que els homes i arriba a l’Espanya de la Segona República on s’instaurà el sufragi femení el 23 d’abril de 1933.

També recorre el paper de les dones en la política amb la particular visió d’una d’elles, Carmen Ninet: des de l’Espanya en la qual es necessitava

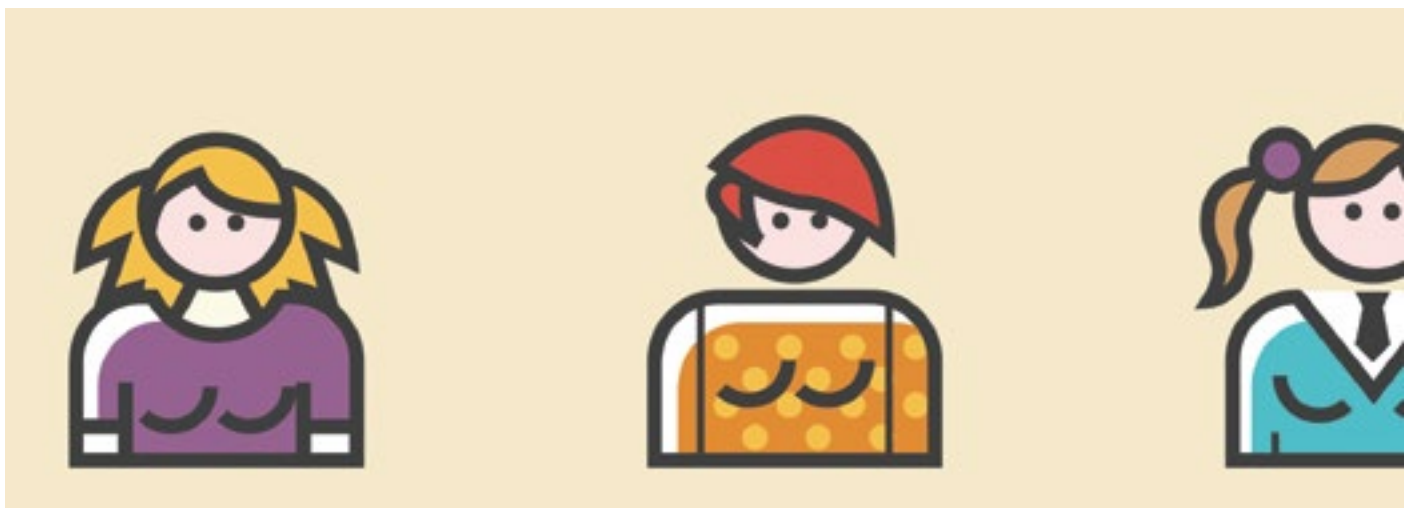
el permís del marit per a treballar fins a l'actualitat, moment en el qual hi ha més dones al Congrés dels Diputats que mai. Un altra política, Carmen Alborch, explica la història de Maria Cambrils, on recupera, en un text imprescindible, grans frases com aquesta: "la dona moderna aspira a la coparticipat del dret i no a imposar-se, com sostenen capritxosament els enemics del feminisme. No volem pietat, sinó justícia".

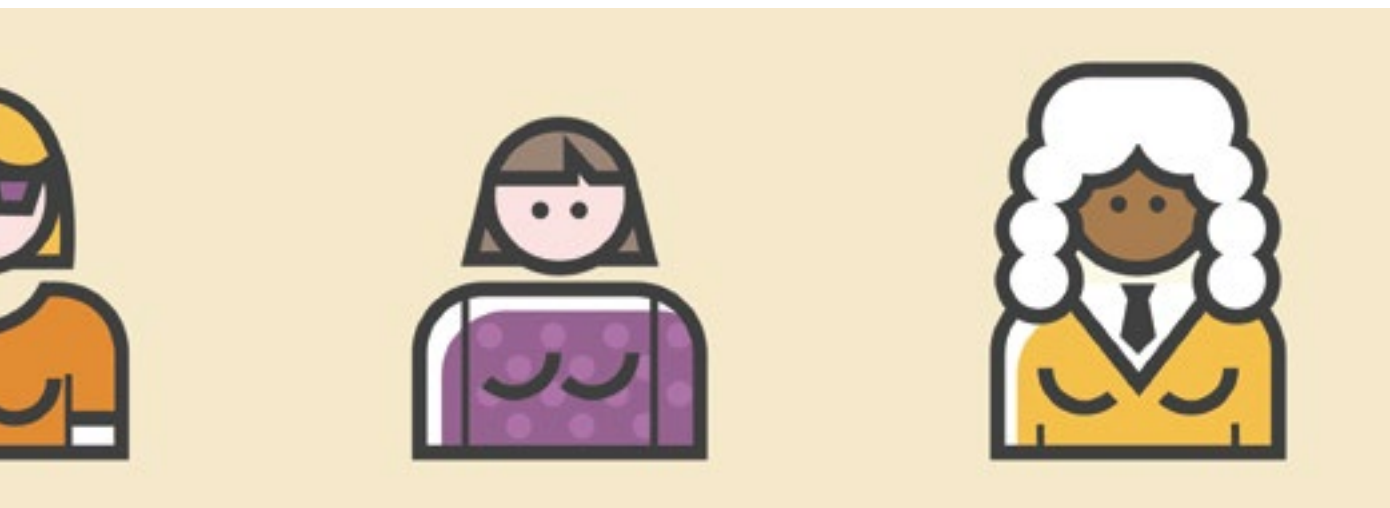
Però hi ha més angles que l'estrictament polític. Per exemple les dones dins dels mitjans de comunicació i com són tractades les dones en els mateixos mitjans, concretament a la televisió. En el primer cas la periodista Isa Olms, ens parla de la revolució pendent, de com el 52% dels planters de les empreses periodístiques està format per dones però com als càrrecs directius no hi són

pràcticament. La periodista i experta en televisió Mariola Cubells, per la seua part, reflexiona sobre el masclisme televisat i sobre el poder de la televisió per a influir en les ments, com la subtil gota de cada imatge ens transforma la ment en un país amb les cotes més altes de consum televisiu d'Europa.

I són també les dones emprenedores. Maria Lapedra conta la trajectòria de la dissenyadora gràfica i empresària Marisa Gallén i Susana Rodrigo recupera en el centenari de la seva inauguració, la història que mereix ser contada de la Residència de senyoretes, un centre pioner d'ensenyament equiparable a la Residencia d'estudiants d'on van eixir entre altres el poeta Federico García Lorca.

Però parlem també de falles. La segona part del monogràfic versa completament sobre la figura

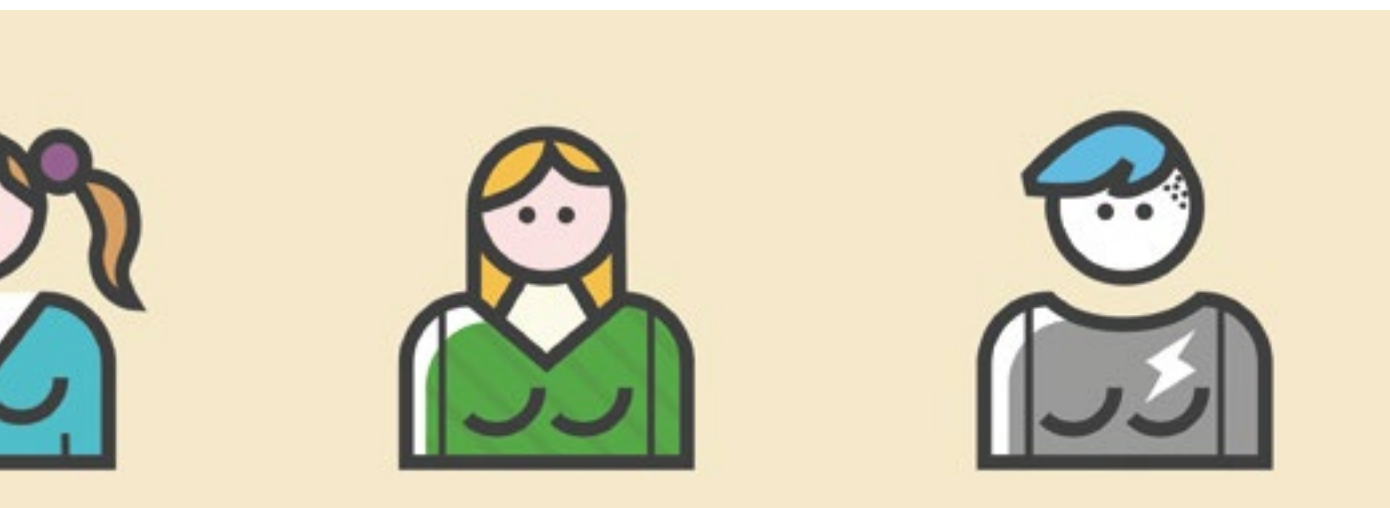
de les dones a l'àmbit faller, un món paradoxal ple de heroïnes invisibles i figures deïficades.

Estan les 'treballadores incansables', dones de la nostra falla que treballen de sol a sol sense esperar res a canvi de les quals parla Carmen Torrent. Hi és Reis Martí, una dona pirotècnica en un món d'homes que parla amb Maria Comes de la seua experiència. Estan les artistes falleres, meravellosament retratades als seus llocs de treball pel fotògraf documental Pedro Galisteo. Hi són les falleres majors de la nostra falla i la seua particular història explicada per la germana d'una d'elles, Irene Mateu.

I està l'altra part, que també existeix i ha de ser explicada perquè puguem reflexionar sobre ella. En 'Demostren que tot va ser un error', el periodista Daniel Borrás analitza que veiem (o

trobem) a les falleres majors com a 'única' imatge de la dona a la festa, i que no és ni de lluny la imatge absoluta, ni tan sols la real, sinó "un microclima rosa on la fallera major és correcta, elegant, i també buida". En la mateixa línia l'expert Gil Manuel Hernández i Martí reflexiona en 'Història d'una paradoxa' sobre les falleres que regnen però no governen, sent regnes simbòliques d'un món dominat per homes.

Canviar aquest rol de les falleres majors, o ampliar-lo, no és impossible. Com tampoc ho és no oblidar el paper de les dones, treure-les d'aquest segon pla i reivindicar el seu paper en la història i en la societat. Demostrem que va ser un error. Que no oblidem. Que reconeixem. Que volem. Que la igualtat no és una utopia.

**TOTS ELS HABITANTS LLIURES:
EL VOT FEMENÍ**

VORO CONTRERAS

Les illes Pitcairn són l'única colònia britànica que queda a l'Oceà Pacífic. Només una d'aquestes quatre illes està habitada per una cinquantena d'habitants de nou famílies, constituint l'entitat política més xicoteta del món. La major part dels habitants són els descendents dels amotinats del HMS Bounty i de les seues dones tahitianes. Pitcairn és potser, també, un dels llocs més immorals del planeta. El seu aïllament durant segles va contribuir al fet que les costums sexuals dels seus habitants traspassaren clarament la línia del delictes, la qual cosa va derivar en que allà per l'any 2003 quasi tots els homes adults de l'illa foren detinguts per fer de l'abús sexual un dret.

Per això, pareix mentida que aquesta illa situada a vuit dies de navegació de Nova Zelanda pugui presumir d'haver sigut el primer lloc en què es va permetre votar -de manera conscient i deliberada- a les dones en les mateixes condicions que als homes. Allò va ocórrer en 1838. Diem el de "de manera conscient i deliberada" perquè 62 anys abans, l'estat nord-americà de Nova Jersey també havia permès a les dones exercir el seu dret al vot, encara que en aquest cas, i a diferència de l'ocorregut en Pitcairn, aquest caràcter pioner es va deure a un error: quan en 1776 es va redactar la constitució de l'estat, algú va escriure que es permetia votar a "tots els habitants lliures" en comptes d'escriure "a tots els homes lliures" com era habitual en les constitucions de l'època. L'error no es va corregir fins tres dècades més tard, però es va corregir i durant uns quants anys més les dones de Nova Jersey van tornar a quedar-se molt lluny de les urnes.

L'anècdota, en aquests dos casos, ens pot servir per a mostrar la anormalitat de l'assumpte. Els orígens del sufragi femení resideixen en una illa abandonada de la mà de déu i en un error de redacció. I a partir d'ahí la lògica va començar a imposar-se però d'una forma extremadament lenta. No va ser fins a la segona meitat del segle XIX quan diversos països i estats van reconèixer un tipus de sufragi femení restringit començant per Austràlia del Sud en 1861. En 1869, el Territori de Wyoming es va convertir en el primer d'els Estats Units on es va instaurar el «sufragi igual» (sense diferències de gènere) encara que no el sufragi universal (no podien votar homes ni dones de pell fosca). En 1893 es va aprovar a Nova Zelanda el primer sufragi femení sense restriccions, gràcies al moviment liderat per Kate Sheppard. De totes maneres a les dones només se'ls permetia votar però no presentar-se a eleccions. Solament des de 1919 les neozee-

landeses van obtenir el dret a ser triades per a un càrrec polític. El primer estat a oferir el sufragi universal (i també permetre a les dones presentar-se a eleccions per al parlament) va ser Austràlia del Sud en 1902 i Tasmània en 1903. I a Europa les dones van poder exercir el seu dret a vot per primera vegada a Finlàndia (llavors una regió de l'Imperi Rus), en 1907, arribant a ocupar fins i tot escons en el parlament (primer cas en el món). Li van seguir pocs anys després Noruega i Suècia.

Malgrat les mostres de masclisme i discriminació a la dona a les quals encara ens enfrontem cada dia, hem evolucionat prou perquè avui hagem de fer un esforç i tractar d'imaginar el difícil que va ser aconseguir una cosa tan justa com és que les dones voten. A Espanya, per descomptat, els començaments tampoc van ser fàcils i anem a tornar a l'anècdota per a intentar il·lustrar eixa dificultat. En 2012 vaig tenir l'oportunitat d'entrevistar a Montcada a Bàrbara Bosch i als seus cosins Amèlia i Isidre Coll. Eren els fills de Nativitat Aguilar Pérez i Amèlia Aguilar Coll, dues cosines d'aquesta localitat de l'Horta Nord la imatge de les quals va servir per a

il·lustrar en dues de les publicacions més llegides de l'època (el periòdic ABC i la revista Mundo Gráfico) l'estrena del sufragi femení a Espanya el 23 d'abril de 1933.

Segons encara relaten els seus descendents, aquell dia Nativitat i Amèlia van haver d'eixir de les seues cases molt de matí acompanyades pels seus marits, germans i diversos parents més. Uns dies arrere, l'alcalde de Montcada els va avisar que aquell diumenge havien de presidir una taula electoral de l'Escola Lluís Vives. Les havien triat a elles perquè sabien llegir i escriure, encara que Nativitat li va dir al regidor que ella no volia anar, que havia de cuidar als seus fills. No va servir de res. "La meua mare sabia llegir i escriure perquè li va ensenyar la meua avia", destacava Bàrbara, filla de Nativitat. "A la nostra li van ensenyar en la fàbrica Capell -assenyalava la seua cosina Amèlia-. Allí hi havia un sindicat i els ensenyaven a escriure". Tal com recordaven les seues filles, els homes que van acompanyar en aquell diumenge històric a Nativitat i Amèlia actuaven com una espècie de guàrdia pretoriana.

Aquell diumenge, dia d'eleccions municipals en quasi 2.478 localitats (els "burgos podridos" que va dir Azaña, on no s'havien celebrat comicis en 1931 per tenir només una candidatura), no més varen ser cridats a participar el 10 % dels electors, però eixe dia les espanyoles estrenaven el dret al vot que s'havia aprovat l'1 d'octubre de 1931 com article de la Constitució de la República.

Havia sigut una decisió molt discutida que fins i tot va tenir el vot en contra de Victòria Kent, una de les tres úniques diputades triades en les primeres corts republicanes. Al igual que Kent, diputada del Partit Radical Socialista gràcies al sufragi passiu (és a dir, les dones podien ser diputades però no votar), eren molts -i moltes- els que pensaven que les dones no estaven preparades per a assimilar la llibertat de vot i que la seua decisió estaria marcada pel dictat del seu marit o, encara pitjor, del seu confessor. Així ho pensava Kent i la també diputada socialista Margarita Nelken, però no la "radical" Clara Campoamor. "Jo, senyors diputats, em sent ciutadana abans que dona i considere que seria un error polític deixar a la dona al marge d'aquest dret, a la dona que espera i confia en vosaltres (...) No cometeu, senyors diputats, aquest error polític de gravíssimes conseqüències", va espetar Campoamor al debat que es va celebrar aquell històric 1 d'octubre. "No és qüestió de capacitat; és qüestió d'oportunitat per a la República", va sostenir per contra Victoria Kent. La dona "per a encapritxar-se amb un ideal, necessita algun temps de convivència amb el mateix ideal", va advertir, per a assenyalar finalment que, si totes les espanyoles foren obreres o universitàries "i estigueren alliberades en la seua consciència, jo si m'alçaria avui enfront de tota la Càmera per a demanar el vot femení". Finalment, el resultat de la votació va ser de 161 vots a favor i 121 en contra. 188 diputats es van absentar de la Càmera al moment de la votació. Dos anys després, el 19 de novembre de 1933, les dones espanyoles per segona vegada van acudir a les urnes, en aquest cas per uns comicis estatals. El resultat no va ser favorable ni per a Clara Campoamor ni per a Victoria Kent, que van perdre els seus escons al Congrés.

Pot ser per eixa desconfiança d'un gènere cap a l'altre, o perquè tampoc confiaven que la participació de les seues senyores fóra ben rebuda per uns quants dels seus veïns, els esposos de Nativitat i Amèlia van decidir passar amb elles tota la jornada electoral. Sembla que al final no va haver-hi problemes i el més novador del

dia va ser quan va arribar fins al col·legi un fotoperiodista que venia de València. Era el jove José Cabrelles Sigüenza, germà del pintor Manuel Sigüenza, i un dels fotògrafs capdavaners de l'època. José va demanar a Nativitat, a Amèlia i a Carmen Hernández -una veïna de les dues cosines que estava a punt de dipositar el seu vot en l'urna- que posaren davant la seua càmera. La instantània presa a Montcada, un poble que no superava llavors els 2.500 habitants, es va veure en tota Espanya com a portada de l'ABC del dimarts següent (els dilluns no es publicava el periòdic) i de la revista il·lustrada Mundo Gráfico. En pàgines interiors d'aquesta publicació es va incloure una altra foto presa per Sigüenza a Montcada en la qual es veu a una dona votant, una altra al costat de l'urna, i un munt d'homes aspectants al seu al voltant.

Avui és difícil saber què va portar a aquelles dues publicacions d'àmbit nacional a il·lustrar el dia en què les espanyoles van votar per primera vegada -avançant-se així a les d'altres països com França, Itàlia o Suïssa- amb aquestes fotos preses en un poble de l'horta de València. "Ni en el periòdic ni en la revista es diu res més que el que resa el peu de foto", destaca l'investigador local Rafael Doll. "En la presidencia de la mesa figuraban diversas mujeres y la foto está hecha en el momento en que otra acude a emitir su sufragio", deia l'ABC. Tampoc ho saben Bàrbara Bosch, ni els germans Isidre i Amèlia Aguilar, fills d'aquelles dues pioneres i que només eren uns xiquets quan tot allò va ocórrer. "En la nostra casa mai es va parlar d'açò", m'assegurava Bàrbara que, encara que semblava la més escèptica amb la transcendència històrica de la imatge, ha conservat durant dècades en un calaix l'exemplar original

d'aquell periòdic protagonitzat per la seua mare i la seua tia. Segons explicaven els tres cosins, encara que en les seues cases no es va parlar "mai" de política, les dues dones van tornar a votar diverses vegades fins que va arribar la Guerra Civil. Després, Nativitat no va tornar a participar en uns comicis democràtics -ni ella, ni milers de dones que si varen poder dir el que pensaven políticament l'any 1933-, ja que va morir en 1975. Amèlia encara va poder votar fins a 1981. Però aquestes dues dones montcadenses seran sempre la imatge d'una de les jornades més importants de la democràcia a Espanya.

* Fotos a Abelard Comes/Levante-EMV.

**LA RESIDÈNCIA DE SENYORETES O QUAN
LES DONES ESPANYOLES VAN OBRIR ELS
SEUS HORITZONS**

SUSANA RODRIGO

Les milers de xiques joves que omplen avui les aules de les universitats de tot Espanya segurament que no hagen pensat mai –cosa ben lògica, d'altra banda, ja que per a elles és la “normalitat”– que la seua rutina d'estudis: assistir a les classes, agafar apunts, anar a la biblioteca, examinar-se..., siga alguna cosa estranya i excepcional, perquè avui, ja no ho és en absolut. Avui ja no ho és, però, fa menys de cent anys, ningú en el seu sa judici podia dir en veu alta que les dones tenien dret a estudiar perquè hauria estat titllat de boig.

Si, a més, qui ho deia era una dona, hagués estat qualificada d'alguna cosa menys amable fins i tot i en cap cas, bona... I això no venia no només de la mà de gent antiga i retrògrada, incapaç de veure més enllà, sinó també de la veu d'importants noms del panorama cultural i social del moment, i això ho feia més greu encara pel que de generadors d'opinió tenien i tenen aquestes figures.

L'accés de la dona espanyola a l'ensenyament secundari i superior va ser, com a mínim, tardà i lent i va estar acompanyat moltes vegades per exaltats debats sobre la conveniència (i in-conveniència), la possibilitat (i im-possibilitat) i les capacitats (i in-capacitats) femenines per a segons quines activitats.

En 1915, sota la direcció de Maria de Maeztu, va néixer a Madrid un dels més grans experiments del reformisme liberal espanyol en l'àmbit de les classes mitjanes: una residència en la qual van rebre allotjament (i moltíssim més, com anirem veient) joves estudiants majors de 16 anys que desitjaven ingressar en Facultats universitàries, l'Escola Superior de magisteri, el Conservatori Nacional de música, l'Escola Normal, l'Escola de la Llar... o fins i tot en altres estudis que no busquen el reconeixement oficial.

Aquest 2015 acabem de celebrar el centenari d'aquesta aventura absolutament innovadora i sense precedents que va obrir portes i finestres als horitzons de les dones espanyoles.

Es va dir “Residència de Senyoretes” i va ser la institució que més va canviar l'educació de les dones a Espanya a principis del segle XX. La seua activitat va ser dramàticament interrompuda, com tants altres intents de modernitzar el país, per la Guerra Civil.

Aquest escrit és un humil homenatge a totes les tutores, professores i alumnes de la Residència

de Senyoretes; al seu esperit valent i trencador i a la seua defensa dels drets de la dona. Totes elles van ser dones de les que s'han d'enorgullir i que ens han portat de la mà fins al nostre lloc, avui, al món.

A principis de segle XX la paraula “senyoreta” era un terme de cortesia aplicat a la dona soltera que avui ha entrat en desús, a més d'haver incorporat altres connotacions, generalment pejoratives. Per això, quan la Junta d'Ampliació d'Estudis decideix crear el 1915 el grup femení de la Residència d'Estudiants, l'anomena “Residència

de Senyoretas”, seguint l’estil dels “college” anglesos.

La Residència de Senyoretas va néixer per facilitar l’accés de les espanyoles als estudis mitjans i universitaris amb la intenció d’anar creant elits femenines cultes. En realitat, la Residència, que com es comenta més amunt, es mantindrà oberta fins al començament de la Guerra Civil, és la materialització de les idees krausistes sobre la dona que va divulgar i adaptar al nostre país Sanz del Río a partir de 1870, que s’assentaven sobre l’esforç i la raó i que van ajudar a dissenyar noves i importants plataformes educatives com la Institució Lliure d’Ensenyament, la Junta per a Ampliació d’Estudis, el Centre d’Estudis Històrics i la mítica Residència d’Estudiants, on es van allotjar intel·lectuals com Dalí, Lorca o Buñuel, l’Institut Escola i més tard, la Residència de Senyoretas que va néixer com la versió “per a xiques” de la Residència d’Estudiants i que, com veurem, va desenvolupar una intensa activitat intel·lectual i cultural, molt més enllà del simple allotjament per a joves que desitjaven estudiar i que, fins aquell

moment, es veien obligades a llogar habitacions en hostals o pensions no sempre amb l’ambient més recomanable per a l’estudi i l’educació.

Maria de Maeztu, que va estudiar Magisteri i més tard Dret, membre actiu de la Institució Lliure d’Ensenyament, va ser la seva directora i major defensora. Ella va ser la gran impulsora de la cultura femenina a Espanya, fins a mitjans del primer terç del segle XX. Parlar de Maria de Maeztu és parlar d’educació i de nous horitzons per a la dona espanyola. La seva tasca incansable, la seva brillant formació, la seva gran capacitat com oradora, la seva amplíssima cultura i les seues avançades idees sobre l’ensenyament, li van atorgar una gran fama i li van permetre dirigir institucions tan importants en la seua època com va ser la Residència de Senyoretas.

Victòria Kent, advocada i diputada i alumna de la Residència femenina durant el seu període universitari, va escriure la següent nota que resulta de gran utilitat per entendre, des de dins, el que va suposar la posada en marxa d’aquesta insti-

tució femenina: “La Residència de Senyorettes va significar un gran avanç en la vida de les estudiants espanyoles, una obra valuosa d’evolució liberal i moral, inspirada per la Junta per a Ampliació d’Estudis. Solucionar el problema de l’allotjament en pensions i cases d’hostes, únics mitjans de què disposaven les estudiants de províncies que desitjaven cursar matèries superiors en universitats o altres centres superiors a Madrid. La solució va ser perfecta. Maria de Maeztu va ser la directora. Era intel·ligent i tenia condicions per dirigir la nova institució; una miqueta distant, en general, però sempre que es necessitava acudir-hi amb alguna consulta, era atenta i grata l’entrevista. Assistia als àpats; després del sopar ens reuníem a la sala a conversar; algunes vegades el piano sonava i ballàvem una estona. La directora era present en aquestes reunions. Teníem una bona biblioteca, jo estava encarregada d’ella, presentava a la nostra directora la llista de noves adquisicions i ella aprovava o en alguns casos eliminava alguna que altra obra.

L’ambient creat per les residents era fraternal i convivíem cordialment amb totes les ideologies. Disposàvem de tota llibertat per assistir a les nostres classes, bé en la Universitat, bé en altres centres culturals. Però les sortides de nit només eren permeses si anàvem acompanyades per algunes amigues o família responsable. No teníem contacte amb la Residència de xics, és a dir, no teníem reunions conjuntes, però sí podíem assistir a les conferències que s’organitzaven allà. Un dels permisos més importants per a moltes de nosaltres era anar a la serra en els caps de setmana per fer esquí i allà, al xalet Peñalara, passàvem la nit. Sempre anàvem en grup. És un deure posar en relleu el valor inestimable que ha tingut la decisió de Maria de Maeztu en acceptar la tasca que li va encomanar la Junta per a Ampliació d’Estudis de dirigir, en aquells començaments d’aquest segle, una institució de caràcter

laic que havia de transformar la vida de les joves estudiants, per habitar-les al gaudi conscient d’una llibertat fructífera.”

L’èxit de la Residència de Senyorettes va ser immediat creixent a un ritme sorprenent i de les 30 dones primeres residents a 1915, seran 130 el 1921, 167 el 1927 i 297 el 1935. L’increment numèric va anar també en paral·lel al creixent accés de la dona als nivells de l’ensenyament superior que serà molt significatiu a partir dels anys 20. Però, a partir de 1929, aquesta tendència al ràpid increment d’universitàries, s’accelera i, en la Residència de Senyorettes, les alumnes són ja més de 300, de les quals són majoria les universitàries que cursen Farmàcia seguides de les de Filosofia i Lletres, Medicina, Odontologia, Ciències i Dret.

No hi havia de ser casualitat que la Residència disposés de moderns equipaments com el laboratori, que va ser el primer per a la formació de dones a Espanya, o la biblioteca del centre, que alçava l’enveja de molts altres centres.

Durant la II República, la tasca cultural i educativa de la Residència de Senyorettes es consolida i adquireix característiques pròpies ja que no es limitava a oferir un simple allotjament refinat a les dones que en ella s’allotjaven i a organitzar classes per ajudar-les en els seus estudis, sinó que fomentava cicles de conferències pronunciades per intel·lectuals prestigiosos, concerts i xerrades educatives... tot això amb l’objectiu de promoure la curiositat intel·lectual cap a tot tipus de coneixements i a afavorir la formació d’una cultura general inèdita fins al moment i que no tornarà a repetir-se, per desgràcia, al nostre país.

Les pròpies residents eren les que organitzaven excursions, balls, tertúlies literàries i tota mena

Les joves - nos dues vistes grupals: estudiants de la Residència de Senyoretas - nos quatre amics més que les altres de la Residència que tenen una habitació.

Estes estudiants de la Residència de Senyoretas van assistir a la presentació de l'ESFAMPA.

Una altra vista del grup de joves de la Residència de Senyoretas que van assistir a la presentació de l'ESFAMPA. Les de dalt - nos dues vistes grupals: estudiants de la Residència de Senyoretas - nos quatre amics més que les altres de la Residència que tenen una habitació.

Una altra vista del grup de joves de la Residència de Senyoretas que van assistir a la presentació de l'ESFAMPA. Les de dalt - nos dues vistes grupals: estudiants de la Residència de Senyoretas - nos quatre amics més que les altres de la Residència que tenen una habitació.

d'activitats culturals i el fet que convisqueren en estreta relació amb alumnes de l'Institut Internacional americà, va facilitar que quasi un terç de les alumnes de la Residència foren estrangeres que estudiaven espanyol, cosa que enriquia encara més, tant la formació acadèmica com la personal.

El fet que en 1915 una dona espanyola de classe mitjana sortira de casa per instal·lar-se en una institució, constituïa una decisió molt atrevida per a les famílies, encara fins i tot en el cas de tenir un pensament liberal. Per això, la Residència de Senyoretas es planteja amb una ferma tutorització que passava per l'obligatorietat en l'aprofitament acadèmic i els informes puntuals als pares sobre el rendiment acadèmic de les estudiants -cosa que no ocorria amb els estudiants masculins, en general de classes més benestants i l'estada dels quals a la "Resi" no depenia en cap cas de les seues notes- al control extrem de les sortides i entrades de les joves residents. La direcció del centre era perfectament conscient

de la vàlua del projecte reformista i dels molts opositors que tenia, sobretot entre el catolicisme més radical, per la qual cosa calia demostrar, amb absoluta rotunditat i transparència, que a la Residència no passava res que pogués resultar reprobable.

Dins de la pròpia Residència es va formar una de les generacions de dones més brillants de la història del nostre país. Dones molt importants per al futur d'Espanya però que, potser, no siguin tan conegudes precisament pel fet de ser dones, encara que el seu mèrit és igual o major, justament per això. Van ser residents la poeta i impressora Concha Méndez; les advocades Matilde Huici, Victòria Kent -diputada pel Partit Socialista i per Esquerra Republicana que va ocupar en els anys trenta la direcció general de presons i Francisca Bohigas -diputada en la II República-; la física Felisa Martín Bravo -una de les primeres dones en exercir l'ensenyament superior a la Universitat Central-; Maria Luisa García-Dorado -pionera catedràtica d'institut-;

les metges Cecília García de Cosa i Elisa Soriano, que van inaugurar el cos facultatiu femení de la marina mercant; la ginecòloga María García Escala -inspectora de sanitat-; les periodistes i escriptores María Luz Morales i Josefina Carabias, i moltes més.

Totes elles, dones, que es van atrevir en un temps extraordinàriament difícil per a les dones, a fer reals els seus somnis; somnis dels que nosaltres -i, per què no, també vosaltres homes- som hereves i hereus avui. Somnis tan essencials com el dret a votar, a casar-te amb qui vulgues i a divorciar-te, a tenir o no tenir fills; a estudiar, a treballar fora de casa, a viatjar soles...

Era de justícia -justícia històrica- explicar la seua experiència i la seua lluita.

El pedagog, filòsof i assagista José Antonio Marina deia de les dones invisibilitzades: "Al seu trist destí hem afegit la injustícia de l'amnèsia. Les hem oblidat abans de conèixer-les del tot. És terrible la freqüència amb què ignorem fins el nom de les persones que van fer reals els somnis que vivim ara. Van sembrar en el vent de la història, i el vent se les va emportar".

La Residència de Senyoretas estava pràcticament buida quan es va iniciar la Guerra Civil el 1936, a causa del període de vacances d'estiu. L'esclat de la guerra civil va sorprendre la seua directora a França en unes vacances que va abandonar immediatament per tornar al seu lloc per tal d'aconseguir certa seguretat per a les alumnes i el personal que treballava a la institució.

Maria de Maeztu va dirigir la Residència mentre hi va haver llibertat a Espanya. Per motius evidents, va dimitir com a directora de la Residència de Senyoretas el 26 setembre 1936 renun-

ciant així als seus somnis. Com tantes i tants altres espanyols, es va veure obligada a abandonar Espanya amb destinació a Argentina on va morir anys després.

Després de la seua forçada marxa, la Residència de Senyoretas va quedar en una situació inestable i molt canviant utilitzant-se les seues instal·lacions successivament com a hospital de repòs; com allotjament per a xiquets tuberculosos i òrfenes del Ministeri d'Hisenda; com a sala d'infermeria i laboratori de farmàcia; com a escola de capacitació de les Joventuts Socialistes Unides; com alberg de famílies sense llar; com a seu del Batalló antigàs i, finalment, com a escola de puericultura.

En finalitzar la guerra, la Residència de Senyoretas es va convertir en el Col·legi Major Santa Teresa de Cepeda i, sota la direcció de Matilde Marquina, va iniciar una nova etapa pedagògica que, per desgràcia d'aquelles antigues alumnes de la Institució que van anar tornant després de la guerra, ja res tindria a veure amb la seua predecessora.

La Residència de Senyoretas va ser un lloc que es va fundar essencialment per potenciar l'esperit de progrés i modernitat de les dones i Maria de Maeztu va ser l'encarregada de capitanejar a aquest grup de dones amb ganes de canviar el món des de l'estudi, la investigació i l'intercanvi d'idees. Van ser les primeres que van obrir el camí - ple de vicissituds i grans impediments - a altres perquè pogueren complir els seus desitjos i arribar allà on volien arribar.

"La Residència de Senyoretas no ha estat la conseqüència, sinó la causa, que hi haja tantes xiques en la Universitat". Afirmava orgullosa Maria de Maeztu, la seua directora durant els seus 21 anys de vida, en una entrevista que el 1933 li va fer la periodista i alumna de la pròpia Residència de Senyoretas, Josefina Carabias per a la revista Estampa.

Maria de Maeztu va escriure l'any 1925: "Sóc feminista. M'avergonyiria de no ser-ho, perquè crec que tota dona que pensa ha de sentir el desig de col·laborar com a persona en l'obra total de la cultura".

Poc més a dir. A cap d'aquelles dones, se les portarà el vent. A cap.

**MARIA CAMBRILS, SOCIALISTA
I FEMINISTA EIXEMPLAR**

CARMEN ALBORCH

Este text té el seu origen en el pròleg que vaig escriure a propòsit de la publicació del llibre "Maria Cambrils: el despertar del feminisme socialista. Biografia, textos i contextos (1877-1939)", publicat per la Universitat de València i elaborat per Ana Aguado, Rosa Solbes i Joaquín Almela. M'ha semblat interessant aportar-lo al llibret de la falla Josep Antoni de L'Eliana amb la intenció de que contribuísca al coneixement d'una gran dona valenciana, socialista i feminista. Com han ficat de manifest les autores i l'autor del llibre, no ha resultat una tasca fàcil biografar Maria Cambrils donat les poques empremtes que romanen, i no deixa de ser curiós que es considere una gran troballa descobrir una fotografia d'ella. Em sorprèn també l'escàs coneixement general sobre la seua vida, i em pregunte com es pot oblidar una persona que abocava la seua opinió constantment en publicacions periòdiques sobre temes importants i diversos, signant amb el seu propi nom, demostrant capacitat per a la polèmica, constància i una preparació poc usual en aquella època, amb eixa força en el discurs derivada del compromís amb els seus principis. Per descomptat, en el seu moment va ser coneguda, però també ràpidament oblidada.

Crec que la primera vegada que vaig tindre referències de Maria Cambrils va ser fa molts anys, quan es va constituir a València un grup que portava el seu nom, format per persones vinculades a la Universitat, al socialisme i al nacionalisme. Ha sigut recentment a arrel d'estos textos, quan he percebut la intensitat i la fermesa de les seues conviccions, la seua tenacitat, perseverança, claredat, valentia, coherència. I òbviament sorgix la pregunta: ¿com i per què una dona (destaque la seua condició) nascuda al Cabanyal en 1877, amb uns orígens i un entorn poc propicis, aconsegueix eixe grau de formació i eixa capacitat de reflexió? Maria va ser autodidacta. La seua iniciació en el compromís polític es va deure, com ella mateixa confessa, a la seua veïna i amiga Nativitat i al seu company José Alarcón: "primer per curiositat, per interès després, vaig voler conèixer la filosofia socialista, l'entranya d'aquell ideal del qual em parlaves. Tu em vas iniciar i els llibres em van convèncer". Va llegir, entre altres, a Marx, Pablo Iglesias i a Bebel, qui va ser el que més la va il·luminar. José Alarcón va ser un home apassionat per la política que, procedent de l'anarquisme, es va comprometre posteriorment amb el socialisme i el sindicalisme. Va tindre diferents oficis i va ser repartidor de diaris i periodista. Entre altres responsabilitats va exercir de secretari general de la Casa del Po-

ble de Pego. Tancat a la carcel vint-i-una vegades (llegia als presoners textos de Concepción Arenal) i afusellat en 1940. Este home de fort caràcter i apassionat per la política es va convertir en el seu gran amor. "L'amor lliure - escriuria Maria - és el més honrat i dignificant". Per coherència mai es casaren, perquè com explicava, "nosaltres hem procurat viure d'acord amb el nostre criteri acosta de totes les qüestions de la vida". Ella, com hem dit, va ser autodidacta i part dels seus coneixements els va adquirir mitjançant la lectura en el convent on va ingressar després de quedar-se vídua sent molt jove. Les lectures d'aleshores i les posteriors estan constantment referenciades, en els seus escrits: des de La Bíblia, Santa Teresa, Sor Juana Inés, fins a Marx, Fourier, Kant, Mary Wollstonecraft, Alejandra Kollontai o Madame de Staël i molts més. Com a defensora de la ciutadania de les dones també tingué present a Olympia de Gouges.

Maria Cambrils, activa militant, socialista integral, escrigué més de cent articles, encara que en el seu testament es declararia vídua i sense professió especial. En moltes ocasions emociona i sorprèn per la fermesa del seu discurs, i perquè no eludix la confrontació dialèctica, especialment front als adversaris de l'equitat. Clara Campoamor la definix molt bé en el pròleg del llibre *Feminisme Socialista* com a una dona singular, "que creu en la dona perquè creu en sí mateixa" i li atribueix en la seua reivindicació serenitat, i senzillesa i sobrietat en l'exposició. És el llibre, en opinió seua, "fruit d'un ardent, sincer i viscut entusiasme ple d'esperances en la col·laboració social de la dona". Reclama aquiescència i aplau-

diment per al seu ben templet ànim i la seua constant tasca de línia recta, harmònica, que, ferma en la possessió de la veritat, no patix un moment de flaqueza. És la veu d'una dona que lluita, patix, i creu, que exercís el bon periodisme amb una cultura depurada sobre el tema, curiositat infinita, voluntat temperada.

Maria dedica el llibre a Pablo Iglesias, manifestant-li la seua gran admiració. En molts textos es referix a ell com al venerable mestre, venerable "iaio", "incansable adalid del socialisme, integèrrim, que desperta admiració d'amics i adversaris per la seua constància i austeritat". I en la seua introducció, que titula "Quatre paraules" resumix el propòsit del llibre, i assumix l'aspiració d'arribar el més prompte possible a la igualtat de drets per a ambdós sexes, reivindicació principalíssima del feminisme socialista: "El nostre llibre – escriu – no és un passatemp, és un al·legat contra la injustícia, l'opressió, el matrimoni indissoluble i les violències amb les afeccions del cor. En estes pàgines només es podrà apreciar la sinceritat d'un esperit ansiós de llibertat, que parla qual el seu millor amic a les dones i als homes". Així, busca la complicitat masculina i especialment dels seus companys socialistes en

distintes ocasions, i per eixample, en les pàgines introductòries de *Feminisme Socialista* sol·licita: "Tot home que adquirisca i llisca este llibre deu facilitar la seua lectura a les dones de la seua família i de les seues amistats, puix així contribuirà a la difusió dels principis que convé conega la dona en bé de les llibertats ciutadanes".

Maria Cambrils considera que el feminisme és una manifestació col·lectiva de disconformitat que aspira a que la societat humana es regisca per normes d'equitat, i confia en que la dona espanyola siga també socialista: "No pot ser altra cosa ni pensar d'una altra manera si de veritat es pretén la seua alliberació" (...) perquè el socialisme, lògic sempre, liberal sempre, emancipador dels sers oprimits, concedix el vot a totes les dones sense distinció, i és necessari per a aconseguir la igualtat i l'alliberació de les dones i de la humanitat. El socialisme (que no el comunisme)...és l'únic procediment polític eficaç que s'oferix per a acabar amb les desigualtats irritants i acaparacions desapiadades". En el seu article "Reblant el clau" s'expressava així: "les dones obreres espanyoles no podem oblidar que l'única força política de solvència moral francament defensora del feminisme és el socialisme". També denuncia els enemics del feminisme i els adversaris de l'equitat, afirmant que "la dona moderna aspira a coparticipat del dret i no a imposar-se, com sostenen capritxosament els enemics del feminisme. No volem pietat, sinó justícia".

Com es pot comprovar, no m'he resistit a triar algunes de les seues frases. Entre les idees centrals del seu discurs destacaria: la necessària vinculació del feminisme i el socialisme, la definició de amb dos conceptes i les seues aportacions en torn als mateixos, els seus arguments contra els adversaris de la igualtat, que intenten convèncer amb anàlisi pseudocientífics la "natural inferioritat de la dona", i perpetuar la submissió i la subordinació. Sosté amb raó que si les dones rebérem l'educació adequada demostrariem nostra capacitat, com hem fet quan hem tingut l'oportunitat. Com a defensora dels sufragi universal i de la ciutadania plena de les dones considera necessària la seua participació i la seua organització. Manifesta la seua vocació internacional inspirant-se en altres països i les organitzacions i moviments internacionals. I diu així "Nosaltres, partidàries d'un feminisme raonable defensores de nostres llibertats polítiques i civils detingudes contra tota justícia i tot dret natural, creem que una regular instrucció podria bastar per a ficar a la dona en condicions d'intervindre, com l'home, en tots els assumptes

que afecten a l'interès general i a la vida social del conjunt”.

Com veiem, insistix en la idea de que l'educació és fonamental. Afirma que la diferència de cultura i de mentalitat no es dona en funció del sexe, sinó de l'ensenyament rebut: “La història de la humanitat no es podrà escriure en tant l'educació cultural de la dona estiga subjecta a restriccions, mentre no se li donen, legal i humanament, els mateixos drets que es reconeixen per a l'home”. També ataca Moebius i tots aquells que propaguen la “natural inferioritat” de la dona. I denuncia l'antifeminisme disfressat: “l'exclusió de les dones dels treballs intel·lectuals i professions liberals es deu al monopoli i egoisme masculí”. “Ningú que tinga un racional criteri sobre la igualtat de perceptiva de ambdós sexes podrà negar que la dona està dotada de raó per a raciocinar, de memòria per a retindre, d'enteniment per a conèixer, de voluntat per a decidir-se i de cor per a sentir, perquè el sentiment de la bellesa, la idea d'allò gran, broten el l'esperit i l'esperit no té sexe ni admira limitacions capritxoses en el desenvolupament de la mentalitat”. Sabut és que en esta qüestió, com en altres, avancem en la Segona República i retrocedim enormement durant la dictadura.

Lamenta Maria Cambrils que el feminisme no haja progressat a Espanya, i responsabilitza d'això i de la subordinació de les dones a la quantitat d'homes que s'oposen, inclosos alguns “savis”, i als prejudicis religiosos: “Vint segles de domini romànic sobre les consciències, són temps més que suficient per a evidenciar el criteri tancat que sempre tingué l'església romana contra la llibertat de les dones”. Convida a guanyar els prejudicis religiosos perquè “relegar a les dones als ximpls menesters de l'agulla i a les funcions naturals de maternitat, ens sembla, no ja sols el sùmmum de l'egoisme masculí sinó que també solemne estupidesa, que mereix tota l'acritud del nostre reprotxe”. Estima que els companys socialistes defenen les justes reivindicacions femenines, encara que es denominen socialistes es comporten amb indiferència i inclús hostilitat.

Repetidament fica de manifest la necessitat de que les dones ens organitzem. En el seu article “Mans a l'obra” i en altres textos considera “per a aconseguir la justícia social les dones devem cooperar reforçant les agrupacions femenines socialistes existents i organitzar-les on no existien...La dona deu sacsar eixe estat de catalèpsia espiritual en què la varen sumir els prejudicis masculins i la seua incomprendible resignació”. En este i en altres textos transmet una ex-

periència interessant d'organització en referir-se a les agrupacions creades en la primera dècada del segle passat, dins de les quals, diu, “cabien totes les dones anheloses de la reivindicació dels seus drets. Ninguna renega de les seues peculiars creences religioses (...). Es referix al suport mutu, encara es manifesta en contra del feminisme catequista i de les propostes catòliques neutres. En nombroses ocasions planteja controvèrsia amb dones significatives o que considera representatives d'un feminisme “amorf” perquè entén que no defenen reialment els drets de les dones. Denuncia la doble moral sexual, els matrimonis de conveniència, causa de la discriminació, subordinació insuportable, i es referix a tot el que la dona perd amb el matrimoni indissoluble, la manifestació més dramàtica de la desigualtat que denominem violència de gènere. Exigix la investigació de la paternitat, i defèn una llei de divorci que no es va aprovar, com és sabut, fins a la Segona República. També va ser defensora del sindicalisme de classe.

Cambrils ens convida a apropar-nos a altres dones dignes de consideració, referint-se a les seues obres i als seus fets. Algunes d'elles són ben conegudes i altres no tant: Maria Carbonell, Ellen Kay, Àngela Santiago, Maria de Maeztu, Margarita Nelken, Maria Guerrero, Victoria Kent, Concepción Arenal, Federica Montseny, emilia Pardo Bazán, Rosario de Acuña, Gertrudis Gómez de Avellaneda, Àngela Grassi, entre moltes altres. De l'arxiu de la seua memòria extrau el nom d'algunes de les moltes dones il·lustres que demostraren “en tots els rams del saber humà tindre mentalitats superiors als savis d'oripell que sostenen la inferioritat mental de la dona, aduint només raons científiques de la craniologia comparada”. Juntament als valors positius femenins inclou un llistat francament interessant en l'epígraf. “Dones dels temps heroics estrangeres i espanyoles”. Perquè com ella afirma, “una dona ben instruïda, culturalment cultivada pot arribar als cims del saber humà amb la mateixa facilitat i medis que aplega l'home que passa per les aules universitàries”. Amb entusiasme i sempre construint diu que “el feminisme ha tingut en totes les èpoques de la història les seues manifestacions de vitalitat col·lectiva”.

Crida les dones a la participació en política: “Aspirem a intervindre en tot allò que es relacione amb els interessos del país que són també els nostres” “Som sers tan capaços com l'home per a pensar i conèixer els problemes que tant com a aquest ens afecten en l'ordre moral i econòmic... No devem seguir en l'ostracisme que origina la

resignació ni suportar calladament la prepotència masculina d'aquells que es jutgen superiors a nosaltres i que ens tanquen les portes a la intervenció". Convida a les espanyoles a imitar milions de dones que per la "virtualitat de les doctrines socialistes s'han agrupat en països com Alemanya, Àustria, Suècia, Dinamarca, França, Estats Units i que intervenen activament en la vida administrativa de les ciutats i en els debats parlamentaris" I apel·la a les conclusions del Congrés socialista de Marsella de 1925, entre les que s'inclou la idea de que cada partit socialista deurà considerar l'emancipació de la dona com una de les tasques més importants de la seua política: "El moviment socialista deu, en conseqüència, tindre en consideració en la seua política les necessitats de les dones, tant com la dels homes. Per a arribar a açò, el moviment socialista de tots els països deu demanar a les organitzacions femenines es fiquen en condicions de discutir i de prosseguir la solució del problema femení".

Va ser aquella una època interessant i complexa en la qual van confluïr, especialment a partir de la primera guerra mundial, dones de procedència obrera i de classes populars, intel·lectuals i les primeres i poquíssimes dones universitàries (convé recordar que a l'any 2010 hem celebrat el centenari de l'accés de les dones a la Universitat espanyola)...Una presència escassa però qualitativament important, segons assenyalen especialistes com Ana Aguado. Maria Cambrills es con-

vertex en un vertader referent perquè analitzà la realitat, va denunciar les injustícies i va proposar alternatives polítiques per al canvi. Moltes de les seues reflexions continuen tenint vigència, i d'elles podem extraure experiències i ensenyaments, encara que el temps no ha transcorregut debades.

Una vegada més comprovem l'esforç que suposa cada avanç, i que sense el compromís continu de tantes dones no s'hagueren conquistat molts drets i llibertats. Urgix refermar-los, i per a això també és imprescindible que no hi haja llacunes tan grans en el passat, que es difonga una història que faça visible les aportacions de les dones, els seus talents, les seues fortaleses, els èxits. Per això insistim en que és precís conèixer-les, investigar-les des de el més alt nivell – la Universitat, centres d'investigació – i fer pedagogia en tots els àmbits. Incloure les seues històries en els llibres de text implicaria en bona mesura incorporar la història de la igualtat. Com més sapiem, més ens indignen estes absències, els silencis. I més ens refermem en la idea de que és necessari fer història i tindre memòria política. Incloure les dones com a subjectes de la història, i donar-les a conèixer en els espais educatius i de divulgació, utilitzant les xarxes i les noves tecnologies segueix sent una tasca pendent. Perquè el patrimoni femení és també patrimoni de la humanitat i com tal cal conèixer-lo, reconèixer-lo i conservar-lo.

Maria Cambrills va ser una referent feminista per a les dones de la seua època, no una desconeguda. Una dona compromesa que escrivia periòdicament sobre temes d'actualitat en diferents publicacions, entre elles *El Socialista*. I com podem comprovar les seues aportacions contribuïren a enriquir al pensament socialista i feminista. No obstant això, ni un carrer porta el seu nom. Com hem mantingut en altres ocasions, els carrers de les ciutats deuen parlar-nos també de totes eixes dones que són la meitat de la seua història, la seua força i el seu talent. Així s'ha fet en municipis exemplars com l'Eliana. Els carrers de les ciutats deuen recordar-nos que han existit dones que ens han aportat el seu pensament, el seu art, treball, dones que lluitaren per la igualtat, la llibertat i la justícia social, per uns ideals. Vull insistir: cal fer genealogia, nombrant i coneixent a les dones il·lustres i exemplars, protagonistes de la història, recuperant a qui amb els seus esforços han contribuït a l'avanç de la societat i reconèixer el protagonisme d'eixa mitat de la humanitat tan injustament silenciada. Ho diuen els especialistes, ho repetim constantment, ho reivindicuem perquè som conscients de que només així es deixarà de considerar-nos unes recent vingudes als espais públics. I perquè volem que es faja justícia devem situar a les nostres avantpassades als llibres i donant nom als nostres espais públics, perquè siguen conegudes les dones il·lustres i les dones encara anònimes que participaren en lluites i protagonitzaren esdeveniments. Perquè nomenar, donar a conèixer, implica o és un pas important per a destruir o combatre la invisibilitat femenina i contribuir a l'avanç social.

Convé recordar que el feminisme segueix sent imprescindible. La desigualtat (i la invisibilitat és una manifestació d'ella) és un greu dèficit democràtic. El feminisme, les dones feministes, han contribuït notablement a millorar les condicions de vida de la humanitat. Per això cal conèixer els seus continguts i reivindicar a qui ha contribuït

a eixe pensament, compromís, filosofia, cultura, moviment, que ens dona les claus per a interpretar el món.

Afortunadament anem avançant en el coneixement de dones com Maria Cambrills i els seus escrits, encara que amb més lentitud de la desitjada. Per fi sabrem més de la seua vida i obra com a socialista feminista, defensora fervent de la ciutadania plena de les dones. Gràcies al compromís, el saber i l'esforç de Rosa Solbes, Ana Aguado, Joan Miquel Almela, i a la Universitat de València. Amb el seu interès s'ha aconseguit dones un pas decisiu per a donar a conèixer extensament a Maria Cambrills i incorporar-la a nostra història.

En la commemoració del centenari de la Internacional Socialista de Dones en 2007 es conclouia: "Fa 100 anys un grup de cinquanta-huit delegades tingué una visió d'un món en el qual la dona i l'home poden ser iguals. Eren dones valentes, amb unes condicions que sostenien amb passió, són per a nosaltres una inspiració (...) Es el nostre deure a elles acabar la tasca que començaren i fer front als nous reptes que ens esperen". Ara que les dones som més protagonistes i anhelem més i millor democràcia, ara que s'està debatent en nostre país la reforma de la Constitució, volem tindre protagonisme en ella per a garantir a primer nivell els drets i llibertats pels quals hem vingut lluitant. Admire l'entusiasme de Maria Cambrills i volguera que férem nostra una frase seua escrita en el seu article "Fe en el provenir". "Davant les adversitats, que constrenyen nostra acció serena, raonable i legítima, no devem desmaiari mai".

**LA MEITAT DEL CEL
I LA MEITAT DE LA TERRA**

CARMEN NINET

“Jo, senyors diputats, em sent ciutadà abans que dona, i considere que seria un profund error polític deixar a la dona al marge d'eixe dret, a la dona que espera i confia en vosaltres; a la dona que, com va ocórrer amb altres forces noves a la revolució francesa, serà indiscutiblement una nova força que s'incorpora al dret i no hi ha més que empentar-la perquè seguisca el seu camí.

L'1 d'octubre de 1931, les dones van obtenir el dret al vot a Espanya per 161 vots front a 131. La diputada Clara Campoamor va ser l'única diputada que el va defensar. Hi havia tres dones al parlament i aleshores les dones podien ser elegides representants del poble en el Parlament però no votar. Menuda paradoxa. El text entrecomillat més amunt és un extracte del seu discurs i encara que és digne de ser llegit i rellegit íntegrament, he trit este paràgraf que m'ajuda en este cas a centrar l'atenció en un aspecte bàsic que ha marcat la participació de la dona en la política: el fet de que més de dos sexes diferenciats tots som ciutadans.

El terme es deriva del concepte de la ciutadania, la qual indica el conjunt de drets polítics, civils i socials que se li conferixen a un “ciutadà”. Si bé és cert que Aristòteles, que encunyà el terme, no incloïa les dones sota esta definició, el temps acabà llevant-li la raó. Com a ciutadans que som estem carregats de drets, igual que els homes, i de deures, igual que els homes. Una cosa que resulta tan obvia i tan absurda de recordar en 2016, que som ciutadans de ple dret, ha suposat la suor i llàgrimes de moltes dones tant dins de la política com fora d'ella.

Clara Campoamor és un gran eixample d'açò, pionera en esta camp en Espanya i referent inqüestionable. Però no és l'única. Al llarg de nostra recent vida democràtica hi ha moltes dones que tant en primera fila com en els corredors dels ministeris, en altres administracions, en les seues cases i als carrers, cada una de nosaltres des del nostre espai, aportant el nostre gra d'arena en la lluita diària a base de sobreesforços, hem anat teixint una xarxa que ens ha permès passar de la foto de corbates del primer govern de la democràcia en 1977 al primer govern paritari de la història espanyola en 2004. I no ha sigut un camí fàcil.

Sap Carmen Torrent que a la seua crida sempre acudisc, perquè és molt el que hem caminat juntes, el que hem compartit i el que he intentat aprendre al seu costat d'este poble de L'Eliana,

que he fet meu, per tanta felicitat i confortabilitat viscuda des de fa ja tants anys. Amb Carmen també he compartit experiències institucionals i polítiques. Esta política de vegades tan injustament injuriada, que implica la dedicació, la il·lusió, l'entrega total, les alegries i les penes, i els disgustos, per què no reconèixer-ho, d'una tasca desconeguda i tal vegada per això, poc valorada en molts casos, però que enganxa perquè dóna oportunitats a fer coses que milloren el dia a dia de la gent.

Però ací es tracta de que parlem de dones, i en el meu cas de les dones en política. Eixa tasca a la qual jo m'he dedicat institucionalment els últims setze anys, però per la qual he sentit interès i he dedicat molt del meu temps des de que quasi tinc ús de raó, obertament des de la democràcia i en la clandestinitat, abans de 1975. Tota ma vida.

Estrany seria no fer-ho, tal vegada no tinc molt de mèrit, perquè la meua família sempre entengué la vida des del compromís polític per guanyar la llibertat i millorar la vida de la ciutadania. Mon pare, ma mare, els meus germans i germanes, tots i totes, ens implicàrem en este cuquet que t'impedix anar “anar a la teua, a mirar només per tu i pel que a tu et pertany”. I com no,

em vaig casar amb qui també fa del compromís i la militància en allò públic, una mirada de vida”.

Sóc una dona política però no sóc la dona política. Com jo hi ha molts casos, molt millors, m'atreviria a dir: la primera regidora dona en un món d'homes, la primera alcaldessa d'una gran ciutat, la primera ministra d'un govern central o les 753 dones lluitant pels 350 escons del Congrés de Diputats en les eleccions de 1977 d'entre les 5.000 candidatures existents. Totes elles, sense saber-ho, han anat obrint un camí, el de les dones en la política, que sabíem també nostre però que ens havien fet creure que no era tan nostre. I ho feren donant eixample i a través de la política. En majúscules.

En termes amplis i sense complicacions, la política és la forma de fer canviar les coses. I es fa la política en la societat i amb les persones, i per a les persones, estructurada en democràcia a

través dels partits polítics. Dit açò, es pot entendre que les formes de fer política tenen molt a vore, desgraciadament, amb la pròpia societat a la qual pertanyen. Amb açò pretenc dibuixar la realitat de la participació de les dones en la política, i més encara, en el fet de prendre decisions, és a dir, en el poder reial. Partits polítics i organitzacions que funcionen amb fórmules i horaris eminentment “masculins” i al·lèrgics a la conciliació familiar, cosa que no ajuda a la integració de la dona en les seues estructures.

Som el 52% de la societat. Deia Mao Tse Tung que les dones som la meitat del cel i la meitat de la terra, i nosaltres, les dones que volem una societat justa i igualitària, diguem que volem ser la meitat del cel, la meitat de la terra i per descomptat deguem ser la meitat del poder perquè hi haja més igualtat real. Hem aconseguit la igualtat legal, però la reial està lluny d'aconseguir-se.

Hem fet un estressat camí per a incorporar-nos al món laboral, hem vençut barreres per a incorporar-nos a la universitat, per a corregir els caïres de sexe. Hem lluitat per a universalitzar l'educació, pels nostres drets. En pocs anys ens hem incorporat als nivells de les dones europees. Però malgrat eixe sobreesforç que implica que en 40 anys hàgem aconseguit passar de necessitar com en 1975 permís del marit per a treballar, per a per exemple ser jutge, llogar vivendes o per al passaport, a ser dones equiparades en drets sobre el paper de la llei, però constatem cada dia que queda molt de camí per recórrer fins a la igualtat real, fins a canviar la dura realitat de discriminació que no es verbalitza però que subjau fins en el llenguatge.

La realitat de transformar és eixa que ens diu el dia a dia. Eixa realitat que ens diu que estem encara en el govern de les llars, encara que treballem fora de la casa. Eixa realitat que ens diu, que seguim sent principalment les cuidadores de la família. Eixe drama de violència que assassina moltes de nosaltres cada any, la violència domèstica. Estes dades que ens diuen que liderarem les llistes de l'atur, malgrat a tindre percentualment els millors currículums, malgrat a que les llicenciatures en la universitat espanyola, tenen nom de dona.

Gràcies a les mesures d'acció positiva per la qual les dones d'esquerra hem lluitat tant, les espanyoles hem aconseguit incrementar nostra presència en les institucions polítiques, però quasi res al poder financer i econòmic, és a dir, en

el món que mou el món real. Per això, no per a ostentar poder sinó per a aportar la visió de les dones al govern de la vida, de les persones i del món, necessitem la força i sensibilitat de les dones en la presa de decisions.

Últimament pense en el moment actual d'inquietud per la pau del món, que aquells que ens porten a este horror, són els "senyors de la guerra". No veig dones, excepte alguna solta poc sensible. Necessitem el ser i estar de dones compromeses per a establir un nou ordre en les prioritats. I igual que en el seu moment va ser imprescindible les tímides incursions de les primeres dones en la política per a recordar a una gran bancada d'homes que en el vot era cosa de tots els ciutadans i ciutadanes i no una cosa reservada al gènere masculí, hui necessitem una nova política que cuide del món i que faça el dia a dia millor per a tots, més fàcil al menys.

No és una utopia. Només ho serà si les dones no donem el pas necessari, una vegada més, de participar en política i ser moltes, i solidàries, i confiar en nosaltres mateixes vencent vells esquemes caducats. El repte val la pena. Nosaltres, les de la meua generació i les que ens van precedir, com ma mare i mestra, hem recorregut i lluitat molt per a arribar ací i per a que les nostres filles caminen la resta amb més facilitat. Una societat que no conta amb la meitat de la seua població, és una societat incompleta. El futur és de les dones i homes solidares. Que així siga. Així serà.

**LES DONES I LA COMUNICACIÓ:
LA REVOLUCIÓ PENDENT**

ISA OLMS

La història que contaré està basada, com diuen a les pel·lícules, en fets reals i il·lustra a la perfecció el que passa encara ara en molts àmbits de la nostra societat, també en el de la comunicació. El que narraré ens va passar a mi i a un grup de dones periodistes fa uns mesos en unes jornades a les quals assistíem convidades per l'organització on hi havia ponències, exercicis i treballs en equip. Després d'hores de xarrades i activitats, vam fer una pausa per a dinar i les poques dones que participàvem –totes amb càrrec en diferents mitjans de comunicació d'Espanya– vam acordar, perquè així va sorgir, dinar juntes i compartir les nostres experiències del dia a dia. Eixa decisió espontània va donar lloc a una situació que encara ara, recordant-la, em sorprèn. Hi havia sis taules composades exclusivament integrada pels nostres companys per homes i sols una amb les 8 dones que estàvem presents (fixeu-vos en la proporció perquè és la mateixa a la vida real, entre el 10 i el 15% de caps dones en les empreses). Cada company que s'acostava feia un comentari més o menys encertat sobre allò que li evocava veure'ns juntes però el més sorprenent va ser el que ens va manifestar en veu alta un dels organitzadors de l'esdeveniment: 'Quanta dona! Sols vos falta la ouija', va exclamar.

Eixe comentari em va fer pensar moltíssim i, de fet, encara ara em fa pensar. Perquè és molt més que una anècdota o una falta de respecte màxima cap a les teues clientes (que ja ho és). És significativa perquè posa sobre la taula la invisibilitat que les dones patim encara en l'àmbit públic, desenvolupant o no tasques de responsabilitat. Perquè eren sis taules d'homes i una de dones i ningú va fer cap comentari sobre 'què poques sou'. Perquè és 'normal', perquè encara no crida l'atenció que siguem tan poques ni, fins i tot, en un sector professional –el dels periodistes– on quasi tot ens crida l'atenció. I això que treballem a un diari, Levante-EMV, que és l'únic diari valencià on hi ha dos dones entre els tres sotsdirectors, una redactora en cap i varies caps de secció.

Fa uns mesos, tots recordem com les Corts Valencianes nomenaven una mesa sense cap dona, o tots hem vist eixes fotos de sectors econòmics o científics on no hi ha cap representant del gènere femení. I els mitjans, ni estem més avançats que la societat ni més endarrerits, simplement som un reflex d'ella perquè formem part. Si això passa és perquè a la societat passa. Encara les dones tenim una revolució pendent en el món de la comunicació i en molts altres i no estem

desenvolupant ni ocupant els lloc que ens correspon com a integrants d'eixos equips. Les dones treballem sí, però no ocupem càrrecs directius. El pes de tant de temps, dècades i segles, fora de l'espai públic i, per tant, d'un àmbit de visibilitat ha fet i fa encara que qui pose rostre en la política, l'economia, la investigació, l'esport i, fins i tot, la cultura siguen els homes: com a protagonistes i com a foto d'informació. Perquè moltes vegades no és sols el que passa, sinó qui conta el que passa. I hi ens trobem quasi sempre una visió masculina de la realitat. Per manca de dones? No. Per manca de costum d'estar en primera línia, de donar la nostra visió de la realitat que ens envolta, de no expressar l'opinió que tenim perquè durant segles no hem tingut accés a eixe escenari on es decideixen les coses importants de l'esfera pública. Perquè durant segles, la vida ha estat viscuda de portes endins. O feu una prova: recordeu les vostres àvies o mares (si són grans) donant la seua opinió públicament sobre aspectes polítics, empresarials o esportius de qualsevol àmbit?

PERIODISTES I PIONERES

Les dones som, segons les últimes dades publicades, el 52% dels planters de les empreses periodístiques al 2015. Fa poc menys d'un segle, un retor va aconsellar a una mare que la seua filla, que apuntava maneres, no estudiara batxillerat perquè era una «señorita» i això no quedava bé. La família tenia molts diners –eren xicotets terratinents gallecs– i gràcies a la insistència d'un cosí la xiqueta pogué estudiar a distància batxillerat i, posteriorment, desplaçar-se a Madrid, on s'instal·là a la residència Ramiro de Maetzu i on, a més de viure la vida dels anys 20 que podia viure una jove benestant al cercle intel·lectual de la capital espanyola d'aleshores, es llicencià en Dret. Aquella jove es deia Josefina Carabias,

Pepita Carabias, i fins el dia de hui consta com la primera dona periodista a Espanya. A mitjans dels 30 comença a escriure, de nou gràcies a la invitació d'un familiar, articles sobre el paper de la dona a la Universitat i agraden tant per la seua originalitat i composició que més mitjans de comunicació li demanen la seua col·laboració, ja de manera habitual. I com en açò de la comunicació, el pas entre mitjans és una lleugera cortina entre cambres, de l'escriptura dona el bot a la ràdio, més concretament a la cadena SER, on posà veu al diari parlat el 1932. La Guerra Civil, com a tota la població espanyola, trasbalsa completament la seua vida. Eixe mateix any s'havia casat amb José Rico Godoy, el fill d'un notari d'Almeria que havia participat en el seu moment en el conegut aixecament de Jaca. Comença el conflicte i decideixen anar-se'n a París. El 1939, ell torna i és detingut immediatament mentre ella es queda al París ocupat pels nazis junt a la seua filla Carmen Rico Godoy. Anys després aconsegueix tornar a Espanya i mentre el seu marit queda inhabilitat per a la seua feina pel règim franquista, a ella tampoc se li permet escriure amb el seu nom i ha de fer-ho tot amb un pseudònim: Carmen Moreno. Quantes dones han escrit baix altra identitat al llarg de la història!

Quant de talent camuflat baix un altre nom, de vegades de dona per no poder signar amb el teu autèntic com el cas de Carabias, però quantes altres- moltes més al llarg dels segles- per no ser home. Aiiiiii sí és que ja ho va dir Fray Luis de León: 'Porque es como la naturaleza hizo a las mujeres para que, encerradas, guardasen la casa. Así las obligó a que cerrasen la boca'. I algunes les van tancar i altres no, com recull Clara Janés al seu llibre 'Guardar la casa y cerrar la boca'. Algunes van escriure i van contar el que succeïa al seu voltant, la seua visió del món, les seues inquietuds, dubte i queixes, somnis i descobriments. Però ho van haver de fer ocultes sota altra identitat o, simplement, assumint que sols el pas del temps i la victòria de la veritat trauria a la llum la vertadera autoria d'eixes obres, reflexions i descobriments. Com un exemple magnífic que es troba precisament a eixe llibre. Conta Clara Janés en una entrevista: "No se sol plantear el tema de les dones científiques silenciades. A Espanya tenim un eixample extraordinari en Oliva Sabuco, nascuda a Alcaraz, un poble d'Albacete, en 1562, que és la descobridora del líquid raquidi. Arreplega eixa troballa al llibre "Nueva filosofía de la naturaleza del hombre" no coneguda ni aconseguida dels grans filòsofs que suposa

una forma distinta d'enfocar la medicina. Ella li'l dedica a Felipe II, a qui demana permís per a publicar-lo, la qual cosa té lloc en 1587, quan Oliva té 25 anys. Son pare, que era apotecari, eixe mateix any declara que ell i no sa filla, era l'autor del llibre, afirmant que “ vaig posar i pose per autora a Luisa de Oliva, ma filla, només per donar-li el nom i l'honra”. S'ha demostrat que la vertadera descobridora va ser Olivia de Sabuco i inclús quan molts anys després, en 1622, el seu germà Alonso va publicar l'obra a Portugal, hagué de fer-ho amb el nom d'Oliva, ja que son pare no va poder arravatar-li el privilegi concedit pel rei “per tots els dies de la vostra vida”. Però si vas hui a la Biblioteca Nacional no apareix el seu nom com a autora, i sí apareix el de son pare. Açò ha portat a que hi haja hagut moltes protestes, inclosa la meua, però de moment no ha canviat res.”

LA PRIMERA CORRESPONSAL DONA A L'ESTRANGER

La història de la nostra Josefina Carabias, la primera dona periodista a Espanya, no acaba hi, on l'he deixat abans d'este llarg parèntesi reivindicatiu. La protagonista d'esta història de la comunicació aconsegueix entrar en un diari -Informaciones- per a ser la secretària del director i rep l'autorització de publicar alguns escrits però, compte, sense signar. I té tant de talent i són tan exitosos els seus articles que li proposen fer opinió sobre la lliga de futbol des d'un punt de vista humorístic i distés. I fruit de la qualitat innata que esta menuda gallega tenia en l'ADN, l'experiència és un altre èxit. D'esta aventura apareix 'La mujer en el futbol', als anys 50. i gràcies a tot açò, Pepita pot recuperar la seua identitat original, deixar de camuflar-se darrere de noms inexistents i tornar a ser ella per a l'opinió pública: Josefina Carabias. En poc de temps, esdevé la primera dona corresposnal al ser enviada als Estats Units, on narra interessantíssims episodis quotidians de la vida dels nord-americans com l'arribada dels electrodomèstics a les llars familiars i el dia a dia de la indústria cinematogràfica a Hollywood. I de hi a, de nou com a corresposnal, a París. Després de tota esta intensa vida, la nostra Josefina morirà el 1980 a Espanya, després d'haver cobert informativament -com no- la Transició per al diari Ya i haver-se convertit en la predecessora d'una generació de dones periodistes de qualitat inqüestionable: Margarita Riviere, Pilar Narvió, Carmen Sarmiento, Maruja Torres, Rosa Maria Calaf, Soledad Gallego-Díaz, Paloma Gómez Borrero o Covadonga O'Shea. Dones que van donar

la seua mirada particular a la realitat, proposant perspectives diferents i aixecant el dit per a dir 'compte! Jo això ho veig d'una altra manera'.

LA REALITAT, HUI

Com comentava al començament d'este article, com més mirades diferents, més realista serà la versió d'allò que es conte perquè el món que vivim no té un únic plànol sinó que és calidoscòpic i sols participant en ell totes les veus que l'integren podem transmetre amb veracitat els fets que en ell ocorren. Fan falta més dones als llocs de responsabilitat dels mitjans de comunicació. Com fan falta més dones empresàries, esportistes, polítiques o científiques. Però el que realment fa falta és que, a més, totes aquestes dones isquen cada dia als mitjans: a la tele, a la premsa i a la ràdio. Que es convertisquen en fonts d'informació i posen el seu rostre quan necessitem expertes que ens expliquen un fet determinat. El Col·legi de Periodistes de Catalunya va crear fa uns anys la 'Borsa d'Expertes', una base de dades integrada per dones rellevants ens tots els aspectes de la nostra societat a la qual podien recórrer els periodistes quan necessitaren veus qualificades en qualsevol informació. Perquè? Perquè si no la tendència era recórrer a les fonts de sempre, les conegudes.....els homes. Necessitem científics que parlen? Homes. Necessitem esportistes? Homes. Advocats, jutges etc...? Homes. Em consta que la Unió de Periodistes Valencians està pel mateix camí i que els i les professionals de la comunicació d'ací podrem comptar en un futur no massa lluny d'aquesta eina tan interessant per poder oferir treballs periodístics més rics pel que fa a diversitat de veus, opinions i perspectives. Són massa dècades -i massa segles- tancades a casa, com deia Fray Luis de León. Ara, fa falta que les dones eixim de l'armari de la invisibilitat i fem la revolució que, als mitjans de comunicació, encara tenim pendent. Per Josefina Carabias i tantes dones que van dir 'jo no em calle'.

EL MASCLISME TELEVISAT

MARIA LAPIEDRA

El 35% de les dones del món ha patit violència de parella o violència sexual per part de tercers en algun moment de la seua vida segons l'Organització Mundial de la Salut.

A Espanya 700.000 homes maltracten les seues parelles. Cada dia els jutjats espanyols reben de mitjana 266 denúncies de dones per maltractament de les seues parelles o ex parelles, segons les dades facilitades este dilluns per l'Observatori contra la Violència Domèstica i de Gènere del Consell General del Poder Judicial. En 2015, més de 50 dones foren assassinades a mans dels seus companys. Són xifres per a tirar-se les mans al cap.

La violència masclista és una plaga que esgarra a dones i famílies en tots els racons del planeta. A Espanya fa anys que es va intentar frenar esta lacra amb lleis, campanyes de comunicació i una consciència social que ha pogut millorar la situació, però que està molt lluny del veritablement desitjat. En tot açò, la televisió juga un paper fonamental. Sobre tot en un país on la televisió està tan present: Espanya està al cap d'Europa en consum televisiu. Mariola Cubells, periodista i especialista del món televisiu, bé ho sap.

La televisió en açò, com en altres tantes coses, és clau. I en relació a la dona, explica, queden massa assignatures pendents. "Sincerament jo sóc molt fatalista en açò, no veig que hi haja ninguna intenció de resoldre el conflicte. I hi ha una cosa que la gent no entén i és que la televisió conforma el pensament i els models de comportament d'una manera molt subtil. Tu no necessites mostrar gràficament o d'una manera literal determinats comportaments masclistes o

determinades imatges sexistes molt explícites perquè captiven l'espectador. No. Ja n'hi ha prou amb el dia a dia d'este goteig imperceptible que són els informatius o la manera de triar els experts que deuen parlar d'una manera concreta o d'altra, que es trie a uns en detriment d'altres, que es done més veu als homes en lloc de a les dones, es premien uns canons de bellesa femenins mentre que els masculins són inexistents. "Es veu en coses tan ximpls com que les veus en off dels programes d'entreteniment són sempre masculines. Sempre. Després poden interactuar dones, clar que sí", explica Cubells.

Este mateix esquema es repeteix igual en la publicitat. Un eixample: un anunci que intenta captar l'atenció de determinades dones. És una pistola de neteja. Cillit Bang. Ix una dona jove que parla a càmera i conta, de manera propera, com eixe producte li permet netejar de manera més ràpida i efectiva i poder passar més temps amb la família. L'anunci convida a altres dones a contar la seua pròpia experiència amb eixe producte de neteja.

"És lamentable", opina Mariola, "però el pitjor és que la veu en off que introdueix l'anunci i que convida a altres dones a contar la seua experiència és la d'un home. Açò sembla una ximpleria, però no ho és. L'autoritat en estos programes de televisió, sempre és masculina."

Per a traure una imatge https://www.youtube.com/watch?v=n1ammEAX_0

Altres eixamples d'este goteig discriminatori és que no hi ha dones lletges, fonamentalment als informatius. "No hi ha dones majors o lletges. Un

homòleg a Pedro Piqueras en femení no existix. Una dona de la seua edat amb el seu físic mai presentaria res a la tele. De fet, la seua homòloga al mateix plató ¿qui és? Carmen Chaparro, un bombó. Que no vull dir que siga menys professional. El que dic és que a elles se'ls exigix, a més de ser professionals boníssimes, ser persones guapíssimes. Hi ha una qüestió indefugible que és esta”.

A judici de Cubells esta poca intenció per a canviar el missatge que transmetem a través de la televisió és preocupant perquè ni tan sols és viable a través de les pròpies dones directives de la televisió. “Conec a moltes i tinc moltes amigues i en lloc de feminitzar la tele, el que fan és sumir els rols dels seus homòlegs masculins. Acaben claudicant malgrat que en el seu dia estigueren en contra d'eixos estereotips contra els qui ningú lluita i que es segueixen fomentant com si fóra normal. La sacralització en el cas de la dona és letal pel què significa com a missatge”.

Hi ha un eixample paradigmàtic en este cas que té molt a vore amb eixe missatge subtil del què parlem. Són les “copresentadores” de la tele. Ficarem l'eixample de la *Sexta Noche*, un programa seriós, per a res frívol, informatiu en el qual ix Sergi López com a presentador. Ell és el conductor del programa. “Al seu costat, ell sempre dona peu a una periodista, Celia Roperó, qui està al seu costat en un racó, de peu, amb el seu vestit i els seus tacons, donant pas als vídeos, etc. És una periodista, el treball de la qual és impecable i té els mateixos coneixements periodístics que el presentador. No obstant els rols estan establerts i mai és al revés”.

Ana Pastor seria una excepció en este cas. O Mamen Mendizabal. “Però inclús elles deuen d'anar sempre ideals. No dic que s'ha de fomentar el

que vagen lletges. El que dic és que és una esclavitud. És diari i permanent als llars de tots els espanyols que, inconscientment, acaba influint en les dones i posicionant com a un cànon de bellesa que t'obliga a eixir de casa així”, denuncia la periodista.

Tot açò respecte a programes orientats a una audiència adulta i culta, informada i seriosa. Però hi ha altre tipus de televisió que es dirigeix a un públic més ampli i amb menys formació. Són programes com “Dones, homes i viceversa”, “Canvia'm”, “Gran germà” o “Adan i Eva”, per eixample. “Programes dirigits a una audiència més feble i possiblement, els que més probabilitats tenen en el futur de convertir-se en maltractadors”, explica Cubells.

“En estos programes existix una espècie d'agressió verbal continuada entre elles i ells, es fomenta un tipus de missatge que s'utilitza entre tots, inclús de dona a dona, sense ordre ni concert, amb vexacions molt subtils a partir de frases fetes, com comportaments masculistes...tot això en un mateix programa”.

En opinió de Cubells, l'últim nivell de gravetat en este tipus de contingut és el programa de Bertín Osborne. “És tornar a comportaments que pensàvem aniquilats en la tele com la broma re Rajoy de “jo no sé com funciona una vitrocèramica”. Eixa ximple frase abunda en els tòpics i consolida un model en el qual encara es veu reflectida molta gent i que li dona carta de naturalesa en una cosa que socialment ja està mal vist i passat de moda. El fet de que Bertín Osborne, en un programa de molta audiència, en *prime time*, en la televisió pública, fomenta este tipus de comportament davant una societat que, se suposa, ja ha aniquilat este tipus de comportament o està mal vist és molt greu perquè eixe reducte

de gent que ja no trobava eixe llenguatge banal, eixa frivolitat del discurs, sense un maltractament directe a la dona, el troba ara en un ambient lúdic festiu per a dir que els homes no saben utilitzar la cuina perquè la gasten les dones. I el pitjor...iamb el President del Govern!, qui li acompanya, li riu les bromes i assenta perquè ell tampoc sap encendre-la. Inclús arribà a dir frases com “les dones galegues cuinen molt bé”. Eixe tipus de comentaris no poden fer-se en la televisió i menys pel màxim responsable institucional del país. Això consolida un model passat de moda que tomba anys i anys de conscienciació a través de la tele i amb molta gent treballant al darrere”.

En una societat que se situa al cap d'Europa en consum televisiu s'exigixen polítiques que eduquen a través del mateix i no al contrari. Una educació que passa també per ensenyar el que és la igualtat i per a donar eixample. “La televisió marca molt el camí. Tot allò que conta té una incidència enorme socialment parlant. És precis trencar estereotips i eixa construcció cultural que mostra la dona com un objecte subordinat a l'home. Per a això, és fonamental conscienciar amb crítica social, campanyes, lleis i amb els models socials que es comuniquen, de manera subtil i no tan subtil, a través de la televisió”. Només d'esta forma s'acabarà amb la discriminació, només d'esta forma s'ajudarà a que els homes no creguen que les dones els pertanyen. Educant. Amb televisió.

MAQUETAT DIFERENT COM A ESPECEJAMENT

El sostre de vidre en la televisió

Altre problema al qual s'enfronta encara la televisió és el famós sostre de vidre, que significa que hi ha un límit a partir del qual no poden

accedir les dones pel fet de ser dones encara que tècnicament no hi ha ninguna limitació però sí que es dóna subtilment. “No hi ha cap dona directora d'una televisió a l'actualitat. Cap. Hi ha moltes dones en càrrecs entremitjos. Per què? Perquè les dones treballen molt bé, perquè ells no són ximpls i confien i deleguen en elles, i perquè totes les que hi estan assumixen el rol masculí. I et convertixes en una executiva masculina sense mirada femenina”, denuncia la periodista que coneix a la perfecció el sector del qual parla.

Per què no hi ha una Paolo Basile (director de Mediaset) femení? “Hi ha una renúncia en nosaltres les dones perquè sabem que eixe lloc és molt fotut, haurem de ser molt dures, i no volem canviar certes coses. Tampoc tenim una urgència d'èxit. L'èxit per a nosaltres està en altres llocs”.

“Estudiem qui són les dones líders del món. Hi ha moltes dones en política. Però ninguna en la classe dominant econòmica. Per què? Perquè eixe és el lloc on es manegen els fils. I a eixe lloc sí que no deixen arribar. La política és un joc de xiquets al costat d'estes cimes. I tanmateix, veiem quines són les referents en este món. Margaret Thatcher, Angela Merkel, Chistine Lagarde o Rita Barberà, fins a enguany alcaldessa de València, per ficar un eixample més caser. Totes elles tenen un model de comportament masculí. Tenen un estar en el món masculí. No són capaces de feminitzar el món de la política, sinó que assumixen el càrrec”, sentència Cubell.

**MARISA GALLÉN, LA PROTAGONISTA
FEMENINA EN LA HISTÒRIA
DEL DISENY VALENCIÀ**

MARIA LAPIEDRA

A Espanya, dos de cada tres emprenedors nous són dones. Açò situa al gènere femení molt per dalt del masculí en quant a creació de noves empreses. No obstant, les xifres d'emprenedoria femení al nostre país encara són molt baixes respecte a la resta de països d'Europa i del món. Un estudi elaborat per la firma American Express confirma que el número de dones que porta endavant nous projectes empresarials s'ha duplicat en els últims tres anys a nivell mundial, i que quatre de cada deu empreses que naixen hui en dia, són impulsades per dones emprenedores.

Però hi ha dones que es van llençar a crear un negoci pel seu compte fa ja molts anys, quan el binomi "emprenedoria femenina" era quasi una quimera. Marisa Guillén, dissenyadora gràfica valenciana, és una d'aixes dones que un dia, quan encara no era tendència, va decidir emprendre el seu propi camí i formar una empresa que hui és exitosa. Esta és la seua història.

Fa a penes uns mesos es va celebrar la festa de la Comunitat Valenciana: el nou d'octubre. Era la primera vegada que es festejava esta data local tant referent des del canvi de govern i era tot un repte institucional programar unes activitats que apropiaren la societat a la festa. A més, era la primera vegada que es "professionalitzava" l'encàrrec del cartell de les activitats, és a dir, la creació de la imatge dels actes commemoratius mitjançant una "crida a projecte", o el que és el mateix, assignar la realització d'esta imatge als professionals del món del disseny i la il·lustració per mitjà d'un jutjat independent que valorava la trajectòria i el sa-

ber fer del dissenyador escollit. L'encàrrec no era fàcil i tampoc ben pagat, però el resultat va ser sorprenent.

Al cartell apareixia un gran nou format per tres tipografies: una gòtica, com la que s'utilitzava en els manuscrits medievals; una romana didona, típica de l'època de la il·lustració; i, per últim, una helvètica de pal sec, característica del segle XX. Tres tipografies de tres períodes històrics diferents per a subratllar la longevitat de la celebració del 9 d'octubre, una festa que es realitza des de 1338 de manera ininterrompuda i que la ha convertit en una de les festes més antigues d'Europa. Este joc gràfic anava suportat d'un text que conta la història de la festa, una data i un segell oficial.

Tot allò conformava el que ja s'ha convertit en un símbol, una icona que durant uns dies, aconseguí unificar a tots els valencians i fer-nos sentir orgullosos de la nostra terra i festivitats. Un resultat gràfic que evitava amb mestratge qualsevol tipus de polèmica relacionada amb la llengua o la identitat, qüestions que tant agraden polititzar / polemitzar en nostra Comunitat, i que ficava de rellevància una cosa que ens identifica, que ens unix, i que encara que molts no ho sàpiguen, és un tret d'identitat valencià: el gran talent creatiu dels seus habitants, i concretament, en el camp del disseny gràfic i industrial.

Este cartell que va aconseguir unir tantes coses estava concebut per dues dones dissenyadores, Marisa Gallén i Carmina Ibáñez, sòcies de l'estudi Gallén + Ibáñez, una *boutique* del disseny gràfic en ple cor de València.

Marisa Gallén va començar a emprendre des del moment en què va decidir estudiar Belles Arts de San Carlos a la Universitat Politècnica de València sense el consentiment dels seus pares. Encara que prompte se n'adonà de que no era la carrera de la seua vida, va trobar en aquells anys '70 un forat, encara per nominar, completament desconegut a Espanya, anomenat "creador de cartells". Va ser a partir d'una portada de la Revista Túria, al buscar els títols de crèdit i vore quin tipus de professional realitzava esta solució gràfica. Així li va picar el cuquet del disseny i des d'aleshores ho porta a terme sense parar dia a dia.

"Mai em vaig identificar amb el treball solitari de l'artista. Descobrir que existia una disciplina que responia exactament a les meues inquietuds va ser tota una revelació. M'agradava la idea de resoldre qualsevol cosa a partir d'un *briefing*, d'unes necessitats concretes, donar una resposta

pràctica a unes necessitats específiques", ens explica la dissenyadora. En uns anys en què el més semblant al disseny gràfic s'estudiava a l'escola d'Arts i Oficis com a "dibuix comercial", Marisa Gallén va començar a donar els seus primers passos del què anys després seria un ofici de referència a la Comunitat Valenciana.

El seu primer treball no professional com a dissenyadora gràfica va ser, junt a la seua companya i amiga Sandra Figuerola, també dissenyadora, la realització d'un cartell de música rock, un concurs que guanyaren amb la seua proposta. "La meua afició pels còmics, la il·lustració i el dibuix m'ajudaren a desenvolupar estos cartells i a començar a donar-li sentit a este tipus d'art més real que tant m'atreia". A partir d'ací començà a traçar el seu objectiu professional i poc després començà a realitzar pràctiques junt a José Juan Belda. Altre reconegut dissenyador, en el seu grup Caps i

Mans, un estudi on Marisa començà, al poc de temps, a realitzar projectes remunerats.

Des d'allí, i una vegada acabada la carrera en 1982, foren convidades, també gràcies a Juan José Belda, un dels promotors de la idea, a participar en la creació d'un estudi multidisciplinar que s'anomenà La Nave, un col·lectiu de professionals, amants del disseny gràfic i industrial, que s'uniren en un mateix lloc de treball localitzat al carrer Sant Vicent (l'actual sala Mirror) i on començà a gestar-se la Història del Disseny Valencià. Un espai, "com els *coworkings* actuals" apunta Marisa, format per 11 professionals (Eduardo Albors, José Juan Belda, Quique Company, Paco Bascuñán, Sandra Figuerola, Carlos Bento, Marisa Gallén, Nacho i Luis Lavernia, Luis González i Daniel Nebot), tots ells firmes de referència hui en dia (i dos Premis Nacionals de Disseny), que treballaven de manera independent o conjunta depenent del projecte.

"En La Nave érem onze socis, no hi havia un projecte empresarial darrere ni estàvem organitzats jeràrquicament, encara que sí hi havia lideratges. Érem dues dones i nou homes. No recorde si en aquella època a més de nosaltres, n'hi havia més professionals femenines al sector. Segurament sí, però desconec la seua trajectòria i si encara hui segueixen exercint una tasca professional com a dissenyadores", explica Gallén.

"Amb una ullada actual veig que allò va ser un projecte utòpic, i tal vegada per això m'agrada

més. Érem molts i això ens feia molt visibles. Una factoria de disseny, amb un grup creatiu multidisciplinar en una democràcia recent estrenada ens va convertir en un grup molt mediàtic. En temes d'imatge estava tot per fer el l'Espanya d'aquells anys i tots teníem moltes ganes de sacsejar-nos la caspa franquista.

Recent aterrats en la democràcia, hi havia urgència per ser un país modern, per accedir a Europa de forma igualitària. I les recent establides administracions autonòmiques, varen saber detectar el problema i es van convertir en abanderades del disseny. Este impuls inusitat del disseny va afavorir la trajectòria de La Nave.

Per a mi La Nave va ser com cursar estudis de postgrau en diferents especialitats del disseny, on vaig aprendre que la multidisciplinarietat era l'antídote per a una perspectiva limitada. Que les diferents disciplines interactuen entre sí, i em vaig atrevir, de vegades incautament, a fer de tot. Des d'atuells de cuina fins a una col·lecció de banyadors, objectes inflables o estores, i a més a fer la marca i el catàleg. Aquella etapa va ser molt estimulante, enriquidora i divertida, ens aportà seguretat i experiència" conclou la dissenyadora.

La Nave va nèixer en 1984 i va durar fins a 1989. Pocs anys, però intensos. D'aquella nau industrial eixiria una obra grossa i el germen del disseny valencià. Els logos de la Generalitat Valenciana, la imatge de Fira València, l'EMT, el Jardí Botànic

o el parc de l'Albufera, entre altres molts projectes. Tots els treballs amb una gran repercussió a l'estranger i reclamats per clients de Brasil, Japó, Itàlia, Regne Unit...que començaren a marcar el caràcter internacional del disseny valencià. Allí convivien dissenyadors gràfics, industrials, il·lustradors, arquitectes... cosa insòlita fins al moment.

D'esta època daten els seus primers encàrrecs empresarials i junt a ells, els seus primers casos d'èxit. "En La Nave desenvolupàrem la col·lecció Pop per a Toi, un projecte que va ser tot un èxit de ventes i va tindre molt d'impacte mediàtic. Es tractava d'una sèrie de flotadors per a platges i piscines. Va ser a l'hivern del 85, en plena eferescència postmoderna, quan vam concebre estos productes que tingueren un gran eco en el disseny espanyol contemporani", explica Marisa.

Al final, La Nave, que va actuar com a una fantàstica incubadora, va acabar dissolent-se per a donar pas a estudis individuals que amb els anys, s'han consolidat com a referents. Dani Nebot seria el primer en rebre el Premi Nacional de Diseny en 1995. Anys després, aplegaria el reconeixement per a Nacho Lavernia, en 2013. La Nave va ser també el germen de l'associacionisme en el món del disseny. D'allí naixeria anys després l'ADCV, de la qual Marisa va ser presidenta entre 2010 i 2012.

Una vegada acabada l'aventura de La Nave, Sandra i Marisa continuaren el seu camí junt a Luis González i José Juan Belda, creant l'estudi Ni. Fins a finals de 1996 el carrer taquígraf Martí de València, va acollir este reduït grup de dissenyadors, els quals combinaven tant el gràfic com l'industrial, així com podien realitzar projectes conjunts o de manera independent. La col·laboració entre ells s'establia sobre tot allí on l'intercanvi d'impressions era necessari o fructífer, generalment en aquells encàrrecs que suposen per a ells un repte especial per la seua originalitat o característica.

A principis dels noranta arribà un altre client que marcaria l'esdevenir de les dissenyadores: l'empresa de mobiliària exterior Gandía Blasco. Quan José Gandía es va ficar al front del negoci familiar, va contactar amb les dues dissenyadores per a desenvolupar tant la seua marca com les seues primeres col·leccions d'estores i roba de llit. "Començàrem dibuixant un gat, l'estilitzada marca de l'empresa. Una identitat corporativa que encara hui, 25 anys després, seguix tenint una estètica moderna. La silueta d'un gat, l'ani-

mal rei de l'univers domèstic, en una posició que transmet expectació va ser el concepte per a donar una marca a esta firma que hui en dia és un autèntic referent internacional".

Pocs anys després, Sandra i Marisa van decidir formar el seu propi estudi. Açò va coincidir en la maternitat de Marisa, i la seua necessitat de conciliar vida laboral i professional. En ple cor del barri antic de València, en el Carme, es va instal·lar el nou estudi de les dissenyadores. "Vaig decidir comprar un pis que seria el nostre estudi just davall de ma casa, per a d'esta forma poder tindre accés a la meua família de manera més fàcil i millorar la conciliació entre professió i família", ens explica Marisa. Encara així, si va aconseguir continuar amb la seua tasca professional va ser gràcies a la seua mainadera. "No hi havia altra", explica. "El meu marit també treballava i jo no contava amb l'assistència dels meus pares perquè vivien a Castelló. Els primers anys de la vida del meu fill fins que començà a anar al col·legi tenia una persona que el cuidava fins a les set de la vesprada que arribava jo". "Va ser molt dur i no crec que actualment tinguera l'energia per a fer-ho. Jo donava classes en el CEU, era membre de la Junta de l'ADCV, tenia l'estudi, era mare i a més, em vaig separar. Em

gitava molt tard per a preparar-me les classes, m'alçava prompte per a cuidar del meu fill, tenia reunions, actes socials...la de vegades que me l'emportava a les juntes de l'ADCV o a les inauguracions de l'IVAM!, i mai em vaig sentir especial per això".

Compaginar vida professional i personal. Ho va aconseguir, i el seu estudi va seguir poc a poc exercint eixa funció de *boutique*, de xicotet taller artesanal on el gust i l'experiència s'imprimixen en cada projecte. "Al llarg dels anys he treballat principalment amb empreses menudes i mitjanes, així com per a l'administració pública que és una "gran empresa". Els projectes que més m'agraden tenen sempre un marcat caràcter cultural. Recorde amb especial nostàlgia el projecte "La Casa que riu" el qual vaig dirigir junt a Sandra Figuerola en 2004. Es tractava d'una exposició a Verona, Itàlia, en el marc de la Fira Abitare il Tempo on volguérem donar oportunitat a les dones perquè s'expressaren, en este cas, sobre una cosa que coneixen ben bé: la casa. Va ser tot un èxit".

Actualment, ha format una nova firma acompanyada de la jove dissenyadora Carmina Ibáñez, amb la qual existix una perfecta complicitat i

des d'on desenvolupen projectes de disseny gràfic per a tot tipus de clients, des d'institucions públiques, empreses locals, nacionals i inclús internacionals. A més del ja esmentat cartell del 9 d'octubre, les dissenyadores foren fa poc les comissaries de l'exposició "Tres dècades de disseny a la Comunitat Valenciana", una mostra que oferia un recorregut a partir de tres estàncies diferents amb mobles, productes i projectes dissenyats per professionals de la Comunitat Valenciana al llarg dels últims 30 anys.

A més, ambdues dissenyadores participen activament en encontres, xerrades i fòrums sobre disseny i identitat, tant privat com pública. Sens dubte, un eixample d'emprenedoria i d'èxit professional, que sense grans opulències ni destacats titulars, han anat escrivint la història de la Comunitat Valenciana i del seu disseny, consolidant la seua filosofia de vida: el disseny aporta un valor cultural molt important que és precis cuidar al màxim.

FALLERES: HISTÒRIA D'UNA PARADOXA

GIL-MANUEL HERNÀNDEZ

Falleres ha hagut des que hi ha Falles. Però històricament han estat a l'ombra, mentre eren els homes els que destacaven, els que formaven i presidien les primigènies juntes directives, els que formaven les primeres grans institucions de coordinació de la festa, els que signaven les falles quan estes començaren a ser manifestacions artístiques rellevants, els que composaven els versos dels cadafals o enllestien els llibrets que explicaven les falles amb una visió del món essencialment masculina.

Des de que en 1980 s'implantara l'elecció democràtica de la Fallera Major de València, en una abrusadora majoria d'anys el jurat seleccionador ha estat compostat majoritàriament per homes. I encara més: quan es forma el jurat que tria prèviament les 13 dones de la Cort d'Honor, en ell participen dones en major quantitat, encara que també en minoria, però quan s'ha de fer la tria definitiva de la Fallera Major el jurat és aclaparadorament masculí.

Totes aquestes dades no fan més que evidenciar allò que podríem anomenar com la paradoxa simbòlica del poder festiu masculí. Aquesta paradoxa consisteix en què, des de l'òptica de la dominació masculina, es produeix un discurs i s'aplica un praxi sobre les dones falleres capaç

d'elevat-les a la categoria de reines simbòliques de la festa, però a canvi d'apartar-les del control efectiu de la mateixa. Dit d'una altra manera, tal com està concebuda estructuralment la festa fallera contemporània, les falleres regnen però no governen, tot i els assoliments que en matèria de participació política han anat arrancant en els darrers vint anys. Al capdavant, el caràcter purament simbòlic del regnat faller femení deriva del fet que la cosmovisió hegemònica de la dona fallera en la festa és un constructe creat per les projeccions psíquiques d'una ment masculina conformada per una societat encara patriarcal.

És cert que en el seu moment el càrrec de fallera major, creat en 1931, va servir, en popularitzar-se entre les comissions falleres per tal de fer visible la dona fallera, que no formava part de les directives i el treball de la qual quedava en un molt segon pla. Tanmateix, amb la modernització de la societat i l'entrada dels valors inherents a la defensa de la igualtat entre gèneres, el càrrec de fallera major i tot l'entramat ritual que l'envoltaren s'han anat tornant una mica obsolets o com a mínim contradictoris amb la realitat social de la dona. En qualsevol cas un fet està clar: el culte a la figura de la fallera és un fet social incontrovertible que cal atendre com a autèntic fenomen sociològic, el

que requeria a més una mirada etnològica seriosa i lliure de prejudicis.

Actualment no arriba un 15 % de dones presidentes de falla al cap-i-casal, alguna que altra dona presidenta d'agrupació, quasi cap directiva en les diverses federacions falleres i molt poques dones, i amb escàs poder, en Junta Central Fallera i el Gremi Artesà d'Artistes Fallers, per no esmentar la seua baixa representació en debats, publicacions, jurats i congressos fallers. Les conquestes en termes de poder dins el món faller per part de les dones es troben limitades per la pròpia concepció masculina dominant de la festa en dos sentits. En primer lloc, les dones es veuen obligades a actuar segons una estratègia que no qüestione les idealitzacions masculines de la dona; per eixa raó, intenten tenir més espais de visibilitat però reafirmant-se com a dones ornamentals (dones *florero*) i venerades en el seu rol de falleres majors, un rol dissenyat i controlat pels homes.

En segon lloc, l'accés de les dones als llocs de direcció o amb responsabilitats executives es troba canalitzat pels papers que la concepció masculina de la festa assigna a les dones, és a dir, delegacions de caire més "femení" com infants, dansa, festejos, activitats diverses, cort d'honor o relacions públiques, per posar alguns exemples. Per contra, resulta inusual que les dones siguin presidentes o vice-presidentes o se n'ocupen de

l'economia d'una falla, agrupació o federació. De forma que, tot i els avanços femenins, torna a reproduir-se una divisió sexual del treball festiu, amb l'afegit de que no poques falleres assumeixen i defensen el model des igualitari en atenció a les seues obligacions familiars o a la "tradició".

En el cas de les Falles cal insistir en la paradoxa de que la dona regna però no governa: és exaltada simbòlicament a la condició de regina floral, sobirana festiva i icona sacra de la valencianitat fallera (fallera major), però en termes de possessió de poder i participació activa en la direcció executiva de la festa roman en un clar segon pla. El seu poder efectiu és nebulós, quan no resta confinat la intimitat del casal. En tot cas, la sobirania femenina és purament retòrica i fabricada des de les fantasies masculines al voltant de la condició femenina, especialment pel que fa als models dominats de la fallera venerada i homenatjada. Com hem dit, és cert i constatable que en la darrera dècada les dones falleres han incrementat les seues quotes de participació política i social, entre altres raons perquè també han augmentat aquestes quotes en els sectors educatiu, professional, polític i mediàtic de la societat. Així i tot, la interessada recurrència del discurs masculí tradicional sobre la dona fallera, sumada a la inèrcia del ritual i a les reglamentacions festives dissenyades i aprovades en congressos fallers compostats quasi exclusivament per homes, retalla sensiblement el marge de ma-

niobra femení, ahora que planteja a les dones falleres un repte per a reivindicar un paper més actiu i decisorí en la festa.

Mentrestant, les xiques que opten per promocionar públicament a través del càrrec de Fallera Major de València, es troben sotmeses a una triple situació d'inferioritat que expressa unes relacions de poder ben explícites: són jutjades i valorades – des de l'ideal faller masculí de dona – per un jurat d'homes (elles són dones), que són persones d'edat madura (elles són joves) i amb poder en la festa (elles només són aspirants a ser reconegudes). Esta situació de violència simbòlica estructural, articulada simbòlicament per les proves a que se sotmet a les joves, sanciona i legitima, en definitiva, una visió masclista i patriarcal de la festa, que resulta encara predominant dins el món faller. Amb tot, cal reconèixer que la centralitat del rol de la fallera major continua existint i qui sap si reconvertir en un paper d'ambaixadora activa de la festa el càrrec podria anar omplint-se amb altres continguts més adients a un paper més rellevant de la dona fallera. Sols el temps i la capacitat de les dones falleres per fer-se visibles i fer sentir la seua veu ens permetran vore si les coses canvien.

DEMOSTREN QUE TOT VA SER UN ERROR

DANIEL BORRÁS

Va ocórrer en març de 2012. La situació política i econòmica de la Comunitat esclatava en deliri i la gent va voler reaccionar. La gent va eixir al carrer a protestar; pels retalls, per la gestió d'un Govern que es mostrava ineficaç, per una situació que no entenien. I van trobar en la mascletà un escenari perfecte per a continuar amb les queixes. Potser no fóra un escenari ideal, però, de segur, era un legítim. Les Falles, festa que es pretén popular, viva i oberta, no es desenvolupava en una realitat paral·lela. La vida és complexa i la festa també.

Cada vesprada, doncs, un grup de gent xiulava sota el balcó de l'Ajuntament de València. Els polítics, dalt, somrien estranyats (com no anaven a parar de xiular sota un balcó que no han deixat d'utilitzar com a un aparador de la seua forma de fer política?) però aguantaven el tiró. Va passar aleshores: anaven eixos xiulits dirigits a les Falleres Majors? Com era possible? Les Falleres majors van denunciar públicament que els xiulits començaven, efectivament, a girar-se contra elles. La Fallera Major no es toca, semblaven dir. Oblidaven que com a "reines" festeres de la resta no deurién prendre partit i acceptar que, qui ho desitge puga protestar. Perquè la fallera Major és de tots i no deuria limitar-se a somriure. I, inclús, formar part del joc polític per pura acceptació del sistema: gaudixen de privilegis oficials (cotxes i vestits pagats amb diners públics) i formen part d'una Junta Central Fallera amb membres del govern.

Este fet, al marge del -xicotet- debat sobre el poder polític de la festa, deixà clara una cosa que, vaja, ja estava meridianament clara: la fa-

llera Major és un ídol que no es pot tocar. Es genera al seu voltant una sensació estranya, una sort de convenció social. Les falleres són icòniques, respectades i volgudes... i, per tant, el seu caràcter públic és unidireccional. No se les pot criticar, no se les pot tocar. El problema que es deriva d'esta situació és encara més complex perquè la realitat és que les falleres Majors i les seues Corts d'Honor segueixen sent la imatge més clara de la dona en la festa. Per descomptat, no la imatge absoluta, ni tan sols la real, però al menys sí la que més es projecta als mitjans de comunicació i es venera als casals de base.

És eixa la imatge que volem transmetre? La fallera Major i el seu entorn s'ha convertit en els

últims anys en una sort de “microclima rosa”. La burgesia valenciana (si és que això existix hui en dia) ha conformat el seu menut entorn social al voltant d’esta figura de reina de la festa. És un sistema de projecció social, una reunió privada, una broma a la qual només uns quants poden accedir i riure’s. De fet sempre (sempre) s’especula amb el fet de que només les xiques “de bona família” accedixen al càrrec. Imaginem que no és del tot real, però, a la fi, la sensació queda. I ser Fallera Major, sí, és car (el temps lliure també costa diners) en qualsevol cas.

La Fallera Major és correcta, elegant i també buida. És només aparença. No es mou més enllà del camí que li marquen, no diu molt més del que suposadament ha de dir. Ha tingut opinió real alguna vegada? Alguna vegada s’ha botat el guió en el seu discurs de la Cridà? Alguna ha renunciat a fer les coses com suposadament es deuen fer per una qüestió de falta tradició? S’ha comentat, encara que siga de forma tangencial, algun assumpte d’actualitat en un for públic? La seua figura apareix com una sospitosa imatge de marca per a vendre una festa que és infinitament més plural que això; és com una sort de pla, apurant molt el discurs, maquinat pels qui

manen perquè la festa siga com ells creuen que ha de ser.

I si no ens enganyem, millor: demostren que tot açò va ser un error i la Fallera Major (siguem clars, figura que es deriva dels concursos de misses i de reines envoltades d’iconografia medieval –Jocs Florals– és molt més que una cridada de telèfon absurda un desembre per la vesprada. Que tots eixos titulars que veiem l’endemà sobre somnis adolescents i colors favorits són una broma. Que les falleres, les de veritat, són altra cosa.

ARTISTES FALLERES

PEDRO GALISTEO

Dels 200 artistes fallers agremiats a València, només 10 són dones i d'elles a penes la meitat està en actiu. Són un grup de dones en un món d'homes, però arriben xafant fort.

Marisa Puche, Joana Rodglá, Silvia Antón, Desiré Triviño, Marisa Falcó o Eva María són algunes de les poques dones que enguany plantaran una falla a la ciutat de València. La majoria són llicenciades en Belles Arts o disposen d'una àmplia experiència en este món tan sacrificat.

Tenen diferents estils, uns basats en els dibuixos, més moderns, altres potenciant el color i altres seguint els canons clàssics però sempre buscant arribar a transmetre els missatges i sensacions que plasmen en les escultures que seran cremades en la Nit del Foc.

Encara que tradicionalment han treballat i molt en els tallers familiars on es donava forma als monuments fallers a penes es parla d'elles. Els lloresers se'ls emporten els homes.

Com relatava Eva María Cuerva, en el seu cas es va ficar en el món dels artistes fallers "quan tenia 15 anys i ja en duc 20, que no és poc". Eva explica que hi haurà una dotzena de dones artistes falleres, "però en actiu unes sis o set".

Afirma que actualment encara és difícil moure's en un sector tradicionalment d'homes, "no tant pels companys, els quals ja ho tenen molt assumit i he col·laborat amb molts d'ells com a escultora, sinó perquè moltes vegades sembla que has de demostrar més a les comissions que el teu treball és bo i que et poden contractar amb tranquil·litat".

Assegura que poc a poc el "xip" va canviant "i m'estic trobant amb falles que em diuen que em contracten, no sols perquè valoren el meu treball, sinó també perquè és un valor afegit ser dona i és una cosa que dóna originalitat a la comissió.

www.pedrogalisteo.es
foto·graf documental

**REIS MARTÍ: UNA DONA
ENCENENT LA METXA**

MARIA COMES

La primera vegada que Reis Martí va disparar una mascleta, son pare es va tirar les mans al cap. “¿Quan s’ha vist a una dona encenent la metxa?”, va protestar escandalitzat per les paraules de la seua filla. Martí recorda esta anècdota com si haguera succeït ahir mateix. “Abans, disparar era cosa d’homes. Les dones es quedaven al marge, a casa, fent les seues tasques”, assenyala. “D’ací la reacció de mon pare”. No obstant això, ella no es va conformar. Va dir “prou” i va aconseguir convertir-se en la primera dona pirotècnica al 100%.

Però hi ha un abans i un després per a Reis Martí. L’any 2001 va ser el seu punt d’inflexió. Una crida ho va canviar tot. Des de l’Ajuntament de València es van posar en contacte amb la seua empresa perquè necessitaven amb urgència una substitució per a realitzar la mascleta del 13 març d’eixe mateix any. “Jo vaig dir que sí sense pensar-ho, encara que quedava menys d’una setmana per a organitzar-ho tot”, recorda. Eixa va ser la seua primera vegada. I va ser al gran. Des de llavors, la seua fama i la seua professionalitat no han fet més que créixer amb el pas dels anys.

No obstant això, l’experiència de Pirotècnia Martí ve de molt abans. L’empresa que regenta Reis

naix allà per l’any 1868 en les Alqueries (Castelló). O almenys és la primera vegada que es té constància de la seua existència. Va ser el seu rebesavi el que es va llançar a esta aventura i ella, més de segle i mig després, continua amb l’empresa familiar. “Sóc la quinta generació”, diu orgullosa.

Martí no vol donar-li importància a la seua condició de dona referencial. Per a ella, és normal fabricar, muntar i disparar els focs. “Als 4 anys ja anava a la fàbrica amb mon pare i als 14 ja passava els estius ajudant en compte de disfrutar de la platja com qualsevol adolescent”, apunta. Assegura que no li agradaven les nines i que preferia mil vegades més jugar amb la pólvora i aprendre l’art de la pirotècnia de la mà de son pare. No obstant això, el camí que va recórrer fins a convertir-se en el que és hui no va ser tan natural com podria haver sigut pel fet de ser dona. No va voler acabar l’institut i es va posar a estudiar comptabilitat, tal com volien els seus pares. Però a les vesprades pujava al taller a ajudar, com sempre havia fet. “No em deixaven estar en la fabricació. No era un home i, per tant, no estava ben vist, però a mi em donava igual. M’encantava veure el minuciós treball artesanal, com ficaven la boleta amb la pólvora, com ho

tancaven amb atenció, com triaven els colors”, explica Reis, rememorant temps que fa ja temps van quedar arrere.

En 1996, després de tindre els seus fills, va tornar al treball, però esta vegada com a ama i regent de Pirotècnia Martí. Encara que Reis sabia perfectament com fabricar i muntar continuava sent la xiqueta de l'aigua i els entrepans. Un dia va dir prou. I en 2001, després del seu primer treball en la Plaça de l'Ajuntament, tot va canviar.

Fa 15 anys em desestimaven per ser dona. Hui en dia em busquen precisament per ser-ho. “He demostrat que valc tant o més que un home, que treballo dur i que ho faig amb passió”, sentència amb fermesa, alhora que reconeix que muntar els focs és la seua part favorita del procés. Posar-se en la plaça, comprovar l'emplaçament i la disposició de cada un dels petards. Preveure el so i els temps. S'emociona només de comptar-ho. És una dona que ama el seu treball i que ha aconseguit arribar molt lluny en esta professió considerada masculina històricament.

LES TREBALLADORES INCANSABLES

CARMEN TORRENT

El moviment sempre és el mateix. Repetitiu. Potser la mateixa escena es repeteix 300, 400 o 500 voltes en un dia. Fica la mà dins de la safata plena de massa líquida, agafa un poc, fa un forat imperceptible i al temps llança la massa sobre l'oli abundant i calent. S'escolta com sofregeix la massa. Comenta si ha quedat bé. I torna a començar. Així una, dos, tres, quatre, fins a arribar a 500. Els dies bons.

És el treball d'una de les cinc dones que formen el grup de les bunyoleres. De les de la nostra falla. És un treball repetitiu, exhaustiu i que requereix certa perícia perquè cada acció té el seu per què. Però el seu treball no és res si la que té al seu costat no efectua el seu moviment repetitiu: barreja, mira, separa, trau el bunyol. Ja en fa un. Fins a 300.

Com si d'una cadena de muntatge es tractés, o millor, com si d'un equip de futbol parlàrem, ningú és res sense l'equip i elles saben que no són res si no són equip, que el bunyol que es menja el client el diumenge al matí o a la vesprada en casa necessita del treball conjunt per tindre eixe sabor. Que els xurros i el xocolate també son part d'eixe conjunt.

És l'equip de les bunyoleres, el *dream team* de la nostra falla, perquè en quant a entrega, valors,

persistència i capacitat de treball en grup ningú les guanya: Són treballadores incansables que van cada dia a treballar, amb el millor somriure que tenen, encara que alguna nit no hagen dormit bé. Són persones responsables i molt motivades en la seua feina. Capaces de tirar endavant tot el que se'ls demana. Però hi ha vegades que això els suposa un esforç tan important que el seu cos els recorda, de tant en tant, que també són humanes. Gràcies.

La història del bunyol, símbol que a les falles s'identifica amb el reconeixement amb les recompenses falleres, té més o menys els mateixos anys que les pròpies falles. Diuen que comença quan el gremi dels fusters de la ciutat va obtenir per primera vegada permís de l'Ajuntament per treure al carrer els seus sobrats de fusta, mobles i trastos vells per a cremar en fogueres.

Al voltant d'aquest foc, les dones dels fusters, considerades les primeres bunyoleres, "repentinades, molt endreçades i amb impol·luts davantals blancs", col·locaven uns bidons de ferro que empraven com a fogó i feien amb llenya saborosos bunyols que degustaven al llarg de tota la vetllada.

Ara es fa servir un altre tipus de foc i les falles ja no són només llenya, però el que no ha canvi-

at és la vinculació a la falla d'aquest dolç ni els davantals blancs que llueixen.

Les de la nostra falla, que també en tenen, els porten encara. I els portaven també quan van començar al 1976. Ja fa temps, quaranta anys, que un grup de dones de L'Elia i vinculades a la nostra comissió van decidir ajuntar-se per fer allò que saben fer: treballar, i fer-ho per als demés. Van decidir fer bunyols de carabassa, per d'una banda endolcir a la gent que venia a veure la falla i de pas contribuir a generar uns ingressos amb els quals ajudar a la festa del seu carrer.

En els seus inicis eren la tia Conxeta "La Maedeueta", la tia Sunsión "La Roxa", la tia Paquita "La Rata", la tia Pilar "La Fustera", la tia Conxin "La Mussola". Allí en la cruïlla on es planta la nostra falla varen posar un barracó, on abans hi havia estat el pou del Raval, font de vida i en els anys següents d'ingressos per a la nostra comissió.

En un parell d'anys al grup se li van anar afegint més dones de la falla: van ser Maria "la Musso-la", Maruja "La Garrida", Carmen "La Maedeueta", Conxin "La Maedeueta", Pilarin "La Caneta",

Amparo "La Gata", Amalieta, Anita "La del Pou", Tereseta "la crià", Remedios "La Xata" i Amelia.

Molts són els anys transcorreguts des que aquell grup de dones va començar allà per l'any 1976 i són poques les que queden d'aquelles que començaren l'aventura. No és cosa d'un dia, ni de la setmana fallera exclusivament. Si el temps ho permet, i en aquest cas el fred és el que mana, este grup de dones capitanejat per les ara veteranes Maruja, Amelia i Carmensin (a les que ara se li han unit "Veva" i Maria "La Roxi") comencen amb esta tradició que els fa ficar-se en el món del bunyol d'octubre a març, tots el dissabtes i el diumenges. No hi ha descans per a elles.

Dones fortes, valentes i desinteressades comencen la feina el dissabte: Eixe dia ho preparen tot, que si porten al forn les carabasses a torrar, que si bullen la carabassa per fer els bunyols del diumenge i ja ho deixen tot a punt. El diumenge de bon matí ja estan preparades. Les primeres en arribar són Amelia i Maruja i poc a poc s'incorporen les altres, totes a punt per començar. La primera massa per als bunyols la prepararà Maruja que haurà de reposar abans de que es pose amb una gran destresa a fer els millors bunyols

de l'Eliana, Amelia per altra banda estarà pastant la massa dels xurros que després Carmencín en una vella màquina els anirà donant forma, tots igualadets, serà la Roxa la que s'encarregarà de fregir-los i en una bona xocolata faran les delícies de la gent que puntualment ve a per ells per al desdèjuni o berenar i que Veva els atén amb una gran amabilitat. Sota aplega per la vesprada, és la nova incorporació, la de l'home, i és l'encarregat de escudellar la xocolata.

Treballadores –i treballador– incansables parlen de fills i de nets mentre mecanitzen la seua feina diària i si algú els pregunta sobre els diners que guanyen de forma altruista per a la falla sempre desvien la conversa. Elles no veuen preu en això, ho fan per cooperació, per un projecte que creuen comú a molts, per a ajudar en la mesura que poden. És l'esperit de grup portat a la seua essència, és el treball desinteressat que fuig del protagonisme. És la força i la valentia. És la tàctica de grup, el *dream team* de la nostra falla, el roure fort sobre el que s'assenta la comissió. Son elles. I ell.

Sempre gràcies!!

PROTAGONISTES

IRENE MATEU

Del gr. πρωταγωνιστής *prōtagōnistēs*.

1. m. y f. En una obra teatral, literària o cinematogràfica, personatge principal de l'acció.

2. m. y f. Persona o cosa que en un esdeveniment qualsevol exercix la part principal.

Estem envoltats de protagonistes. Els veiem a diari en el cine, el teatre o en els programes de televisió. En nostra vida quotidiana sabem identificar a aquelles persones que són protagonistes. En una boda, la núvia; el un bateig, el bebè; en una graduació, el tenaç estudiant que tant d'esforç ha invertit en la seua formació.

En la xicoteta societat que constitueixen les falles, tots tenim clar que les protagonistes indiscutibles són les Falleres Majors. En el curt però intens any que constitueix el seu regnat, reben quantitat de paraules boniques, somriures, regals i mirades que es posen en elles com a reflex del desig de recollir en un futur pròxim eixe protagonisme del qual estan gaudint. Però, coneguem realment eixes dues senyorettes que representen a tota la comissió? Sabem quines són les seues inquietuds, pors o projectes? Espere que després de llegir estes línies podeu conèixer i voler un poquet més a vostres representants en este exercici.

Un nom és protagonista indiscutible enguany en la falla Josep Antoni: MARIA. Maria és la Fallera Major Infantil i Maria és la Fallera Major. Un punt en comú dels molts que tenen. Es coneixen des de fa anys, doncs la relació entre les dues

famílies ha sigut molt estreta. Malgrat la diferència d'edat, han compartit molts moments juntes, dinars en Entrepinos, banys en la piscina, sopars, bodes, batejos i comunions. Inclús Maria (la major) va fer unes pràctiques de magisteri l'any passat en la classe de Maria (la infantil), experiència d'allò més gratificant i a la vegada divertida per a les dues.

Però de totes les coses que han viscut juntes hi ha una que estic segura recordaran sempre: la nit del 25 de maig de 2015.

Eixe nomenament, al quan van acudir "enganyades", i del què van eixir com a Falleres Majors. Tret d'eixida d'un any que estarà replet de moments que enfortiran la seua amistat i sentiments i que de segur recordaran tota sa vida.

MARIA COMPTE I MARCO

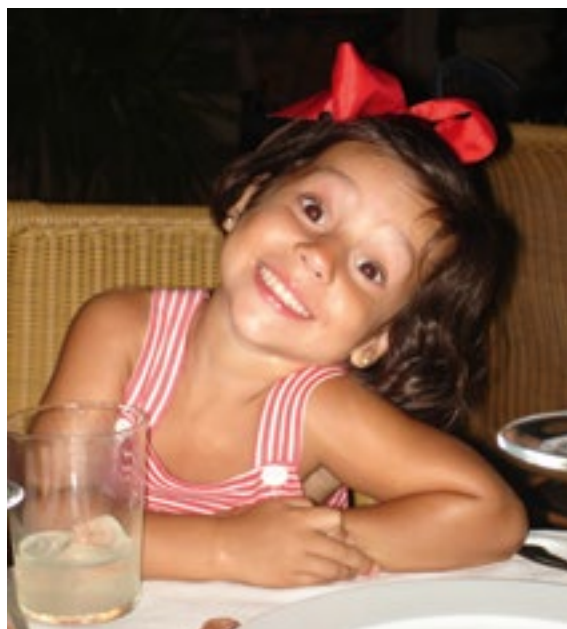
Quan som menuts tots somiem en protagonitzar històries de conte: superherois, valents cavallers o belles princeses que viuen captives per culpa d'una horrible bruixa. Dóna igual la temàtica, els personatges o el lloc on transcorre la història; hi ha una variable que no pot fallar: són sempre contes amb final feliç. No obstant, si una xiqueta és fallera, segurament somiarà amb ser protagonista d'altre tipus de conte, un conte en el qual representa a la seua comissió com a màxima representant durant un any. En el conte de ser Fallera Major, els prínceps són els presidents, els palaus estan al casal, els gegants són els ninots que formen el monument; les mascletades, les èpiques batalles i la bruixa de la història, les flames que

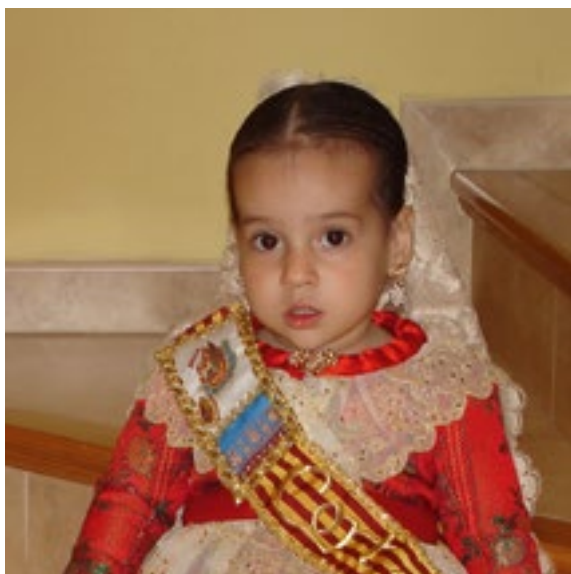
cremen i reduïxen a cendra eixe somni en la nit de Sant Josep.

Maria Compte no podia ser diferent. Fins fa ben poc, ella també somiava en un conte amb final feliç. Somiava, nit i dia en ser Fallera Major Infantil de Josep Antoni, Puríssima i Major, fins que eixe somni es va complir a finals de maig amb la seua proclamació. Ara, el seu propi conte està a punt de començar i dins d'uns mesos segur que serà ella la que el vulla contar una i altra vegada per a així reviure tots i cada un dels moments que viurà d'ara en endavant.

No seré jo qui avance esdeveniments, i vaticine el que viurà o com es sentirà. El meu paper únicament es centra en presentar els diferents elements que forgen esta història: llocs, moments o personatges. Tots pilars necessaris per a que el dia 20 de març Maria senta que el seu conte no hauria pogut ser millor.

Un dels elements fonamentals en qualsevol història són els personatges. Principals, secundaris, protagonistes, antagonistes, plans o redons, dona el mateix com els classifiquem, tots els personatges d'esta història han ajudat per a que es faça realitat este somni.

Si d'una cosa no hi ha dubte és de qui és la protagonista: Maria. Aquells fallers que encara no la coneixen, sabran reconèixer-la al moment. No només per la banda o la caram, sinó també per la llum que desprèn, per la seua mirada, dolça i guilopa a la vegada, pel seu somriure, i per eixa energia que transmet allà on va. Esta xiqueta morena d'ulls grans i brillants, va nàixer un 17 de març. No hi podia haver data més fallera. Podríem dir que el seu destí en este aspecte estava escrit, però bé, encara que no hagués sigut així, hi estava sa tia Amparo per a inculcar-li (igual que a la seua germana Carmen) la il·lusió i la passió per la festa. I així, tots estos anys ha celebrat el seu aniversari entre petards, peinetes, cercaviles i bunyols.

Els anys han passat, i el desig per a representar la seua falla ha anat en augment. Alimentant-lo

amb visionats de presentacions, imaginant-se el lloc que una altra xiqueta ocupava, gaudint de l'any de regnat de la seua germana, anticipant, d'alguna manera, moments que ella sabia que algun any arribarien. Esta capacitat d'esperar el seu moment, eixa paciència quan pensava que igual no arribava, demostren que per a ella no és un ximple capritx representar la seua falla.

Energia no li'n falta, de fet, no crec que la vegem cansada o apàtica per frenètic que siga el ritme, puix en el seu dia a dia són moltes les aficions que omplien el seu temps: després de les classes i l'estudi, té temps per al *funky* i per a tocar la trompeta en la banda de Música de L'Eliana i també per a participar en els *play-backs* o en qualsevol altra activitat que s'organitze des de la falla.

Però la gran sorpresa que amaga Maria és la maduresa que trobem després d'una primera impressió desenfadada i eixerida. Es podria dir que és pròpia d'algú més major, igual que eixa curiositat que té amb la qual intenta omplir el desig d'aprendre-ho tot i sobretot, sense oblidar-nos de la seua capacitat per a conquerir a majors i menuts amb gestos senzills i amb l'espontaneïtat pròpia de la infància.

Totes estes qualitats, unides ala seu caràcter, tal vegada un poc fort, aconseguix que guanye amics fàcilment. Qui aconseguisca entrar en el seu cercle, no tindrà cap problema amb ella, puix els té en alta estima i sap cuidar la confiança que fiquen en ella.

Encara que Maria siga la protagonista d'esta història, hi ha altres molts personatges. A alguns ja els he mencionat, com a sa tia Amparo o sa germana Carmen, però no podem oblidar els seus pares. Tant Maria José com Carlos han aconseguit a través de l'educació i la transmissió de valors que Maria siga qui és. I encara que siguen personatges secundaris, són fonamentals per al desenvolupament d'esta història, puix encara que visquen estos moments de manera molt diferent a com els viu Maria, la il·lusió de la família és visible. I si no que li ho diguen a Maria José! La il·lusió en triar la tela del vestit, o les vegades que ha mirat la foto de les manteletes. I les vegades que ha vist les fotos que ha de triar per a ficar al llibret!

És probable que ara us pregunteu, en esta història no hi ha *Cavaller Andante*? Puix no exactament, perquè no va a cavall ni cenyix una espasa, però sí és cert que Maria tindrà el millor acom-

panyant que podria esperar. Un president infantil que no serà un ximple conegut, puix Hugo és un gran amic. Tot un luxe! Ella mateixa ho diu: “No podia demanar més!”

Este conte està a punt de començar. Prompte arribarà el 13 de febrer, iniciant amb la presentació un any ple d'emocions que viure i sentiments a flor de pell. Cercaviles, ofrenes, bere-

nars, berbenes... Una infinitat d'oportunitats per a qui encara no la conega puga acostar-se a ella, no sols per a dir-li coses boniques, sinó també per a conèixer un poc més a esta senyoreta amb qui, de segur, passaràs moments inoblidables.

MARIA MATEU I CALERO

Quan fas els quinze anys, els gustos canvien, i amb els nous gustos apareixen nous referents que ens convertixen en l'espill en què es mirem, marcant les metes que volem aconseguir. Amb vint anys, apartem les nines i rebutgem els contes de fades, símbols d'eixa infància de la qual volen fugir a tota pressa. La vida comença a veure's d'una altra forma, un dels nostres peus ja ha creuat l'edat adulta i renega dels somnis infantils, encara que l'altre s'aferra a la infància, temorós de donar eixe pas.

Maria, “La Major”, es troba en eixe moment de la vida. Una part d'ella segueix sent la xiqueta

innocent i un poc vergonyosa que fa deu anys va ser Fallera Major Infantil de Josep Antoni i que aleshores somiava en ser Jasmin, la protagonista del conte d'Aladín.

Malgrat tot el que ha crescut, eixa il·lusió ha romàs i des del mateix dia que va cremar la seua falla i va indultar a l'elefant que duia a Aladín, començà a fantasiejar en el moment en què la nomenarien Fallera Major.

Tots en casa sabíem que eixe moment arribaria, no pensàvem que seria tan prompte, això és veritat, però sabíem que més tard o més prompte això passaria. De la mateixa manera, sabíem que arribat el moment, el viuria amb la il·lusió i les ganes amb què porta a terme tot allò que fa (des de cantar una nadala el dia de Nadal, pensar un regal per als seus pares o planificar un viatge amb els seus amics). I així ha sigut. Des del dia del nomenament sembla que els ulls li brillen d'una manera diferent, transmetent una barreja de sentiments que van des de l'alegria passant pels nervis i la responsabilitat que el càrrec comporta. Podríem dir que des de maig viatja en una estora màgica i els seus peus no toquen terra.

En la falla esta princesa ha crescut, en tots els sentits de la paraula. Allí ha conegut el vertader significat de la paraula amistat. Al voltant del

casal ha forjat amistats que perduren i perduran en el temps. Juan, qui fóra el seu president en 2006, Carlos, Raúl, Marco, Javi, Aroa, Malena, Paola, Marta, Elena o Carla. Menció especial s'emporten Elia, Carmina, Noelia i Nuria, que són pilars fonamentals en la seua vida, confidents i còmplices dels bons i els mals moments i amb les quals és part activa en la secció jove de la falla. Amb elles compartix el seu temps lliure, i també eixe gran grup d'amics que s'autodetermina "family"; persones com Guille, George, Carlos, Basi, Alberto, Alejandro, Sergi, Mireia o Claudia i com no el seu inseparable i incondicional Adri que sempre hi estan, companys en esta aventura i en altres tantes.

Darrere de la seua aparença acriaturada i esvalotada, hi ha una persona responsable i meticulosa, que, de segur, estarà a l'altura d'allò que d'ella s'espera. A més, l'exemple marcat per les seues predecessores, li servirà de guia; Marta, Cristina, Carmen... Però segur que en qui més es fixarà serà en Sònia. Junes compartiren un regnat molt especial en 2006, el qual va gestar una relació cada vegada més estreta entre les dos famílies, relació que moltes famílies volgueren per a sa casa. Amistat no només entre elles, sinó també amb Óscar i Juan, qui la va acompanyar de president infantil sent ella la Fallereta Major i que ara donarà el testimoni a son pare com a president

de la falla, omplint a Maria de felicitat, per la tranquil·litat de saber-se ben acompanyada en tot moment.

Al marge de la seua vida en la falla, altres moltes activitats omplien la vida de Maria. Fa un parell d'anys va decidir aconseguir un altre somni i ficar-se a estudiar magisteri i pedagogia. Dura batalla plena d'alts i baixos, exposicions i estudis amb els quals lidia de manera tenaç. A més no perd ocasió de fer quantes pràctiques estiguen al seu abast, puix eixe tracte amb els xiquets són la base de la seua vertadera vocació. Però no queden ací els seus interessos, també gaudix com una nana preparant qualsevol tipus d'activitat orientada cap als més menuts de la falla o assajant amb ells els "plays-back" de la presentació.

I és que el ball i qualsevol tipus de representació li han encantat sempre. Impossibile oblidar com quasi sense alçar un pam de terra actuava en la guarderia, improvisava una classe d'aeròbic al càmping, o anys més tard, s'apuntava al grup de danses, o ara, que és capaç de participar en un

passatge del terror amb el poquet que li agrada a ella esta temàtica.

Però és que no para queta! I en eixe no parar sempre està disposta a planejar qualsevol tipus de viatge. Esta afició, tot cal dir-ho, li ve de família. Londres (cal vore el que va insistir per fer este viatge), Roma, Madrid, Santiago... Ha corregut mig món, i des de ben menuda, ja que el seu primer viatge el va fer a San Sebastià amb a penes quatre mesos. Dóna el mateix el llarg que siga el trajecte; sempre arriba en un somni, i abans de tornar ja està pensant en el destí següent. Ara ja planeja el seu viatge de Erasmus. El que jo us diga, no para!

Sempre ha tingut el suport de la seua família per a acompanyar-la en cada un d'eixos moments especials que ha protagonitzat. Sempre li ho diuem: "S'ha de vore el que t'agrada el folklore" i no és que li agrade, és que li encanta! (i a nosaltres, per què negar-ho) i encara que de vegades el seu somriure es torna en seny frunzit (sí, sí, no tot és bon caràcter) quan alguna cosa no li ix segons els seus plans o no troba el que busca-

va en eixe moment, els que la volem disfrutem participant orgullosos de les seues aficions. Si no fóra així, no tindria en els seus pares un fotògraf de capçalera, ni una assessora d'imatge i indumentària personal que ni les top model.

I és que malgrat els seus arravataments o la seua impaciència, de vegades descontrolada, és molt fàcil estimar-la. El seu somriure que enlluerna a qualsevol, els abraços i l'afecte que és capaç de donar, la seua forma d'empatitzar amb qui tinga davant, o la seua forma d'alçar-se i ficar-se a caminar quan apareixen les dificultats, demostrin que eixa xiqueta ja va quedar endarrere, que ja és una dona amb les idees clares, que sap el que vol i que està disposada a aconseguir-ho.

Segurament, estes setmanes prèvies a l'inici de l'exercici faller siguen aquelles que més nervis ocasionen: controlar que tot estiga perfecte, quadrar les classes amb les proves del vestit, assajar o preparar el discurs. Tal vegada sembla que estiga un poc enfurrunyada, però no ens enganyem, no ho està. Són els nervis i la preocupació perquè tot isca perfecte allò que cobrix el seu

somriure, però és cosa temporal; en el moment s'apaguen els llums i ella escolte el seu nom a l'Auditori, eixe somriure tornarà i romandrà inalterable mentre dure el seu regnat i cada vegada que el recorde.

Sens dubte són dos persones excepcionals a l'altura del seu càrrec i de la responsabilitat que este suposa i que sabran estar en cada moment.

Només em queda desitjar-les bona sort, bon any, recordar-les que no estaran soles en ningun moment, que un simple gest serà suficient perquè les que les volem estiguem d'un bot al seu costat.

QUÈ FAREM ESTES FALLES

Programa de festeigs 2016

DISSABTE 13 DE FEBRER

- 20:00 h. Recollida de les Falleres Majors, acompanyats per la xaranga *“Más que zorra la otra”*.
- 21:00 h. Presentació de nostra Fallera Major Infantil, MARIA COMPTE I MARCO, del President Infantil, HUGO MARTINEZ I CASTERA i de la Fallera Major MARIA MATEU I CALERO a l'Auditori de L'Eliana.
- En acabar l'acte de la Presentació, es servirà “xocolata amb panous” al nostre casal.

DIUMENGE 21 DE FEBRER

- 11:30 h. Concentració al nostre Casal de les comissions masculina i femenina per a iniciar *“L'ARREPLEGÀ”* i l'entrega del Llibret a tots aquells que col·laboren amb les seues aportacions. Este acte estarà amenitzat per la xaranga *“Más que zorra la otra”*.
- 18:00 h. Concurs de *“PLAY.BACKS”* a l'Auditori del Centre Soci Cultural de L'Eliana, organitzat per la Junta Local Fallera.

DISSABTE 27 DE FEBRER

- 17:30 h. Concentració de tota la comissió al nostre casal per assistir a l'acte de *“LA CRIDA”*.
- 18:00 h. *“CRIDA”* a la Plaça del País Valencià. En acabar este acte, Cercavila pels carrers de la població.
- 21:00 h. Paelles de Confraternitat Fallera al Carrer Major, organitzades per La Junta Local Fallera. (Cada Falla haurà de portar les paelles i els ferros, plats i coberts. Els ingredients *“pollastre, conill, verdura, arròs, oli, pimentó, sal i aigua, així com la llenya”*, correrà a càrrec del organitzadors).

DIUMENGE 28 DE FEBRER

- 07:30 h. Muntatge parador.
- 14:00 h. Dinar en la falla.

DISSABTE 5 DE MARÇ

- 18:30 h. Concentració al Parador per a formar les diferents comparses que participaran en la cavalcada.
- 19:00 h. GRAN CAVALCADA de carrosses i comparses, amenitzada per unes quantes bandes de música de renom de la comarca de Camp de Túria.
- 21:30 h. Sopar al Parador per a tots els fallers i falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- 23:30 h. Després actuarà una gran **Orquestra** en la Plaça del País Valencià, organitzat per la Junta Local Fallera.

DIUMENGE 6 DE MARÇ

- 10:00 h. Concentració al casal per anar a veure l'exposició del ninot a Valencia.
- 14:00 h. Dinar al parador.
- 18:00 h. Berenar per a tots els Fallers i Falleres de la Comissió ofert per les Falleres Majors i el President Infantil.

DISSABTE 12 DE MARÇ

- 18:00 h. Concentració al Parador per a formar les diferents comparses que participaran al "Tren Faller".
- 19:00 h. TREN FALLER de comparses, amenitzat per unes quantes bandes de música de renom de la comarca de Camp de Túria.
- 21:00 h. GRAN TORRÀ, a càrrec dels fallers.
- 23:00 h. Gran Disc mòbil BLUEDUKS.

DIUMENGE 13 DE MARÇ

- 10:00 h. III campionat de "FUTBOLÍ", acompanyat per un gran esmorzar preparat per Juan Espinosa.
- 12:00 h. Decoració dels carrers de la nostra demarcació organitzat per la secció d'infantils.
- 16:00 h. Unflables al Carrer Major i la GRAN "Bola Gegant".
- 18:30 h. Començament de "LA PLANTÀ" de la nostra falla gran.
- 21:30 h. Les nostres tradicionals paelles de LA PLANTÀ. En acabar, cercavila per la nostra demarcació amb els ninots de les nostres falles.

DILLUNS 14 DE MARÇ

- 17:00 h. Berenar i Jocs tradicionals per als infants.
- 21:00 h. Sopar d'AIXELLA al parador.
- 23:00 h. Disc mòbil temàtica.

DIMARTS 15 DE MARÇ

- 17:00 h. Berenar i Jocs tradicionals per als infants.
- 21:30 h. Sopar al Parador per a tots els fallers i falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- 23:00 h. Disc mòbil temàtica.

DIMECRES 16 DE MARÇ

- 12:00 h. Visita a les altres falles dels nostres fallers, organitzat per la secció d'infants.
- 14:00 h. MASCLETÀ patrocinada per la Falla Verge del Carme.
- 17:00 h. Berenar per als infants i a continuació "TU SI QUE VALES".
- 19:00 h. Tercer Concurs de Truites de Creïlles Falla Josep Antoni.
- 21:00 h. Sopar al Parador per a tots els fallers i falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- 23:00 h. Varietats amb l'actuació especial de VICENTE SEGUÍ.

DIJOUS 17 DE MARÇ

- 12:00 h. "JIMCAMA", organitzat per un grup de falleres de la Nostra Comissió. Per a xiquets i xiquetes de 12 a 14 anys.
- 14:00 h. MASCLETÀ a càrrec de la Falla del MERCAT.
- 17:00 h. Berenar per als infants i a continuació "KARAOKE".
- 19:30 h. Canta d'Albaes a les falleres majors de les totes les falles organitzat per la Junta Local Fallera.
- 21:00 h. Sopar al Parador per a tots els fallers i falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- 22:00 h. Nit de danses.
- 23:30 h. Gran Disc mòbil BLUEDUKS.

DIVENDRES 18 DE MARÇ

- 13:00 h. Passacarrer dels fallers per el nostre poble visitant totes les falles.
- 14:00 h. MASCLETÀ patrocinada per la FALLA EL MOLÍ.
- 18:00 h. Concentració al nostre casal de les Falleres Majors i Presidents per a anar a recollir la imatge de LA MARE DE DÉU DEL CARME.
- 19:00 h. Concentració al nostre casal faller de les Comissions Infantil i Major per a assistir a l'acte de L'OFRENA A LA MARE DE DÉU DEL CARME. Falleres i Falleres hauran de portar mantellina en aquest acte.
- 19:30 h. OFRENA a la MARE de DÉU del CARME.
- 21:30 h. Sopar al Parador per a tots els fallers i falleres. Sopar preparat per les nostres bunyoleres.
- 00:00 h. Ball amb l'afamada ORQUESTRA THE GARAGE.

DISSABTE 19 DE MARÇ

- 08:00 h. Extraordinària DESPERTÀ i XOCOLATÀ.
- 11:30 h. Concentració al nostre Casal de tota la Comissió per a assistir a la missa en HONOR DE SANT JOSEP. En acabar la missa, PASSACARRER.
- 14:00 h. MASCLETÀ patrocinada per la nostra comissió, FALLA JOSEP ANTONI, PURÍSSIMA I MAJOR.
- 15:30 h. DINAR DE SANT JOSEP. (Els tiquets es posaran a la venda anticipadament).
- 21:00 h. Sopar d'AIXELLA al parador.

NIT DEL FOC

- 22:00 h. Després d'un bonic castell de focs d'artifici, la nostra Fallereta Major, MARIA COMPTE I MARCO, acompanyada pel President Infantil HUGO MARTINEZ I CASTERA, encendran la traca que li pegarà foc a la nostra Fallereta Infantil.
- 23:30 h. Ball amb l'afamada ORQUESTRA NEXUS.
- 00:30 h. Després d'un castell de focs d'artifici, la nostra Fallera Major, MARIA MATEU I CALERO, acompanyada pel president de la falla JUAN ESPINOSA I AGUILAR encendrà la traca que li pegarà foc a la Falla Gran.

Després de la CREMÀ, continuarem amb el ball fins que les nostres forces s'esgoten.

QUÈ FEM EN LA FALLA?

FESTA DE L'AIGUA

HALLOWEEN

Mai no he sigut un gran admirador de les festes americanes, de fet inclús em disgusta que es perguen certes festes molt arrelades tradicionalment per a donar-ne pas a aquestes. Entendreu doncs que no estiga a favor de intromissions com les del Black Friday o el Pare Noel.

Quan, fa ara tres anys, van proposar a una junta de la falla fer una festa de Halloween no estava massa d'acord, però la intenció era fer coses per als xiquets de la comissió i d'això sempre estic a favor. Potser tingues por de que les tradicions americanes començaren a entrar en una cosa tan nostra com les Falles i acabàrem menjant donuts en lloc de bunyols...

El dia 31 d'octubre, com sempre que puc, em vaig ficar a disposició de la comissió per a ajudar en tot allò que fes falta, encara que dec admetre que les meues expectatives no eren massa falagueres. Vaig arribar al casal i res no em feia pensar que deixaria de ser la típica festa de Halloween per a xiquets. Hi havia un Dràcula, uns quants zombis, sang, molta sang de pega i fins i tot un Hulk anant tots a una amb la frase "truco o trato" cada volta que veien a algú per a aconseguir algunes llepolies. Fins el moment típic, quan, de sobte, em vaig assabentar de que hi havia una cosa diferent... Al girar el cantó, al bunyoler, els de la secció d'Infantils havien muntat el "bunyoler del terror". Els que haveu estat bé sabeu el que és, però tractaré d'explicar-ho per a tots aquells que no han tingut l'oportunitat encara.

A l'entrada hi ha una persona que va organitzant els grups per a entrar i quan ix un dels grups que hi són dins n'entra el següent. La cua es fa amena mentre esperes, ja que la impaciència per saber què han preparat, acompanyada dels crits de terror que ixen de dins, provoca una sensació d'ansietat realment apetible. Una vegada entres dins la tènue llum i el fum evoquen la millor de les pel·lícules de terror. Mai en la vida s'ha aprofitat tant un espai tan reduït... Un recorregut de no més de 20 metres lineals es fan eterns. 3 minuts aterradors als que a cada cantó que voltes hi ha una sorpresa realment inesperada. He vist, amb els meus propis ulls, com algunes persones ben majors cridaven, ploraven o inclús ho feien només en segons degut a l'excel·lent de la seua qualitat terrorífica.

Pot semblar que no hi ha moltes possibilitats de millora en un passadís del terror, però cal assegurar que no ha sigut ni molt menys així. La secció d'infantils es supera any rere any, malgrat que el pressupost no és massa gran i cal recordar que mai s'ha cobrat més que la voluntat, i hi ha depositades unes grans expectatives de propis i estranys per a la vesprada/nit del 31 d'octubre. No massa importa la disfressa de cadascú, l'important són les novetats que ens depararà el "Bunyoler del Terror". Sens dubte una data fallera, fora de les dates tradicionals, molt recomanable i a tindre molt en compte per a futures edicions.

DANIEL CARRIÓN

REPORTATGE FOTOGRÀFIC DE LES FALLES 2015

COL·LABORADORS

BUNYOLERES

Carmen Aguilar i Ballester, Maruja Gimeno i Molina, Veva Marco i Chisbert,
Maria Marco i Marco, Amelia Montoya i Piqueras i Sota Ibañez.

ARTISTE FALLER

Victor Hugo Giner Blasco

FLORS

Flors Maria

MAQUETACIÓ I IMPREMTA

Gráficas Vernetta, S.A.

LOTERIA

Administración 13 "Santa Catalina"

Un disfraz no convierte
a tu hijo en astronauta

Guia Comercial

- CONSTRUCCIONES
- REFORMAS
- PISCINAS

CONSTRUYE
adolfo cambra, s.l.

C/. Molino, 23 • 46183 L'ELIANA

Teléfonos: 962 74 35 57

660 386 766 - 660 386 773

andrés
EQUIPAMIENTO INTEGRAL

en el hogar

COCINAS | BAÑOS | PUERTAS | EMPOTRADOS

Fabrica y Exposición. Avd. del Recreo, 3 · L'ELIANA
46183, (Valencia) Tel/Fax: 96 274 07 04

C/Molí, 2 - 1º
46183 L'ELIANA (València)
Tels. 96 274 17 05 - 96 274 08 23
Fax 96 275 09 97
E-mail: torrent@astorrent.com

HELADOS Y GRANIZADOS

Bar TORRENT

CAPRICHITOS MUY SABROSOS

Especialidad: Merengada

PLAZA PAÍS VALENCIÀ, 16
Tel. 962 74 01 10
46183 L'ELIANA - VALENCIA

Victor Hugo

Tel. 962 422 069
M. 661 426 495
C/. Capella, n° 38 - 1ª
46680 Algemesí
(València)

Giner Blasco

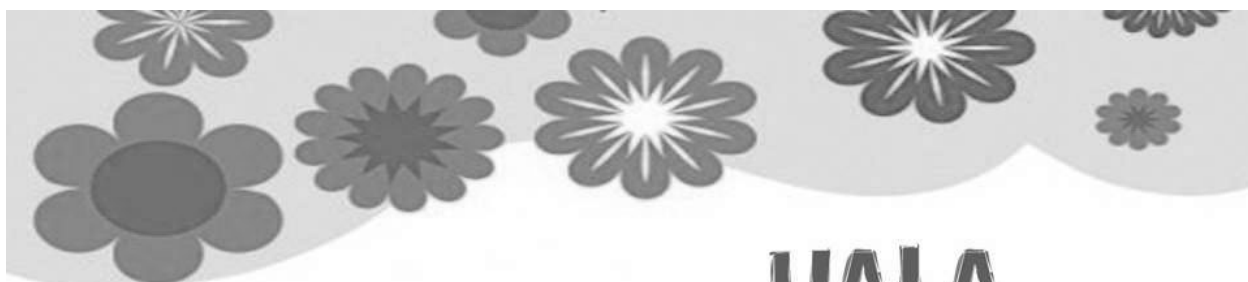
CELTA 1971

Avda. Corts Valencianas, 27 bajo
Tel. 96 274 32 03
46183 L'Eliana (Valencia)

MULTIPREU L'ELIANA

Virgen del Carmen, 8
46183 L'Eliaana (Valencia)
Tel. 962741430

**"UN PEQUEÑO LUGAR
DONDE ENDULZARTE Y
ALEGRARTE LA VIDA"**

C/ Marqués de Cáceres, 29
46183 La Eliaana, Valencia

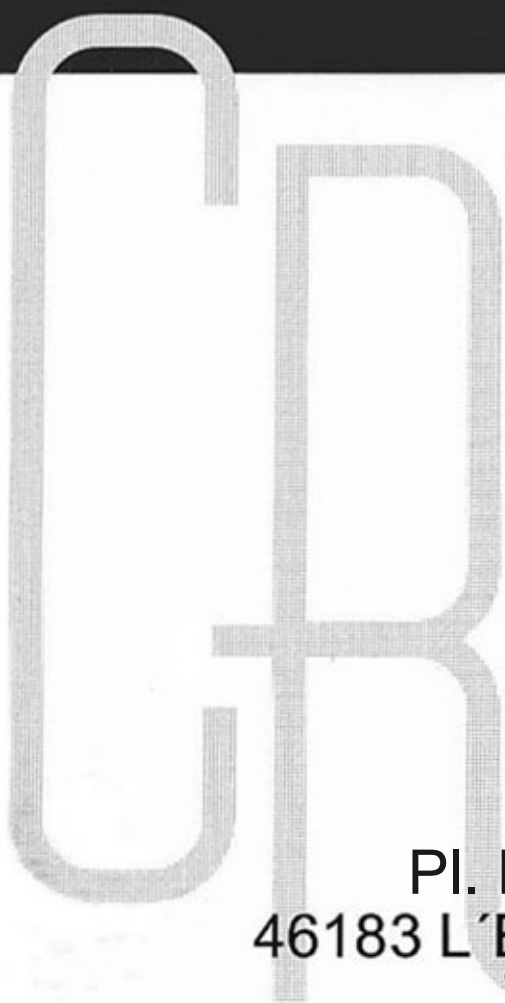

Síguenos en:
<https://www.facebook.com/Ualaparty>

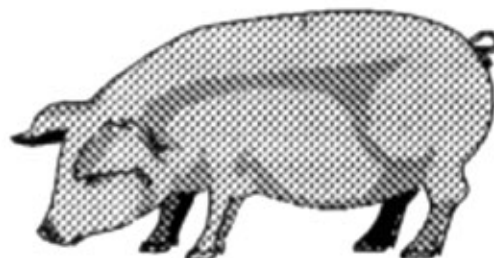
CARMEN ROMÁN

CORREDOR DE SEGUROS
Autorización D.G.S. VP-2008-02

Pl. País Valencià, 4
46183 L'Elia - Valencia
Tlf. 962 758 650
Fax 962 741 381
M. 658 807 146
carmen@seguroscroman.es
www.seguroscroman.es

Carnicería

Ramón Marco

Especialidad en CORDERO y EMBUTIDOS CASEROS

C/. Palacio, 23 • Tel.: 96 165 63 67 • L'Elia • Valencia

CARNICERÍA

**Elaboración Artesanal
desde 1958**

VICENTE MARCO

Directo a casa en www.carnesvicentemarco.com

C/Mayor, 26 L'Elia

Tel: 962.740.222

 facebook.com/Carniceria-Vicente-Marco

 [@carnessina](https://twitter.com/carnessina)

CENTRE ÒPTIC **L'ELIANA**

Belén Valero Marco
OPTICO DIPLOMADO

**PROFESIONALES DEL CUIDADO DE TU VISIÓN
CON LENTES PROGRESIVAS VARILUX**

VARILUX®
una lente Essilor

C/ Marqués de Cáceres, 20
46183 L'Eliana - 961 656 902
centropticleliana@hotmail.com

Medicina General · Pediatría / Puericultura ·
Análisis clínicos · A.T.S. · Rehabilitación · Alergia ·
Cardiología · Dermatología · Endocrinología · Nutrición ·
Ginecología / Obstetricia · Otorrinolaringología ·
Oftalmología · Psicología · Podología · Traumatología ·
Urología · Cirugía General · Ecografías · Ecocardiograma

Benisanó, 11 - 46183 La Eliana (Valencia)

Tel. 96 165 64 04 · Fax 96 165 64 44

www.centromedicopasarela.es

NEXUS

TOUR 16
DIECISEIS

Les Palmeres

C/ FUERZAS ARMADAS, LOCAL 9 L'ELIANA (VALENCIA) TELF: 96 275 84 84

blac
Rose

AVDA. CORTS VALENCIANES
Nº 24 L'ELIANA (VALENCIA)

LABEL EVENTOS

96 339 13 04

www.labelsystems.eu

CLINICA DE FISIOTERAPIA

M.ª Carmen Velasco Carrasco

DIPLOMADA EN FISIOTERAPIA

NºCOLEGIADO 805

- Unidad Patología Vertebral
- Unidad Traumatológica
- Unidad Reumática
- Unidad Neurológica
- Unidad Respiratoria
- Unidad Vascular

TERAPIA MANUAL Y OSTEOPATÍA
ELECTROTERAPIA

c/ Las Nieves 15
46183 L'ELIANA (Valencia)

Tel. 96 274 38 75
Previa petición cita.

COMES

Pastisseria i Forn

ESPECIALITAT:

PASTISSERIA SALADA

TARTES I REPOSTERIA

www.comespastisseria.com

Dimecres i Dissabte Pans Especials
Pa Gallec i de Sègol

Pastisseria i cafeteria:

AVINGUDA ALCALDE ENRIQUE DARIES, 2-Tel. 961 65 56 34

Puríssima, 4 - Tel. 962 74 01 15 - L'ELIANA (València)

DeKora muebles

Calle Valencia 41, 46183 L'Eliana, Valencia

Telf. 962725173 Info@dekoramuebles.com

www.dekoramuebles.com

DEPURADORES V. MATA PISCINAS Y FONTANERÍA EN GENERAL

- DESCALCIFICADORES
- RIEGOS
- ÓSMOSIS
- ACCESOL
- CALEFACCIÓN
- SANITARIOS
- FONTANERÍA
- BOMBAS PRESIÓN
- BOMBAS PISCINA
- CALENTADORES
- PISCINAS

C/ General Pastor, 29 bajo - 46183 L'ELIANA (Valencia)
Tel. **96 202 95 66**

EL CELLER

(Edif. Pasarela)
C/F. Armadas s/nº
La Eliana
Reservas 96.274.34.92

DAIKIN

ELICLIMA, S.L.

CLIMATIZACIÓN LÓGICA

- CLIMATIZACIÓN PISCINAS
- AIRE ACONDICIONADO
- FRIO INDUSTRIAL
- SISTEMAS DE CALEFACCIÓN

AVDA. DE LES CORTS VALENCIANES, 39 L'ELIANA
TEL. 962 74 22 22 - FAX 962 75 09 90 - Móvil 669 857 891

blaumar

CONGELADOS

Especialistas en:

- pescados y mariscos
- precocinados y platos preparados
- verduras
- ensaladas y arroces
- pizzas y pastas
- helados y postres
- carnes
- etc.

C/ General Pastor, 25
46183 - L'Eliana (Valencia)
Email: congeladosblaumar@gmail.com
www.facebook.com/Blaumar Congelados

Información y pedidos:
Telf. 96 275 88 17
Móvil: 638 49 29 59

ENRIQUE DESCO.COM

DESATASCOS DESDE 90€
SERVICIO URGENTE 24H

677 123 123

Proyectos de
Arquitectura

Criscaje
Decoración

**Cortinas,
Tapicerías
y Mueble Auxiliar**

C/ Cristo del Consuelo, 7 L'Eliana
Tels. 96 132 57 57 / 722 18 52 23
www.criscaje.com info@criscaje.com

dispel.es

Tienda on line de productos de Peluquería y Estética a los mejores precios.

www.dispel.es Telf: 96 105 9841

* Promoción portes Gratis en L'Eliana (introducir para envíos gratis Eliana 13 en la casilla de vale descuento) resto consultar condiciones

**CLÍNICA DENTAL MARÍA DEVESA
DESDE 1974**

- ▶ **PERIODONCIA E IMPLANTES**
- ▶ **ESTÉTICA GENERAL O CONSERVADORA**
- ▶ **ORTODONCIA Y ORTOPEDIATRÍA**

- ▶ **- 15% ESTÉTICA Y ODONTOPEDIATRÍA**
- ▶ **- 16% EN IMPLANTOLOGÍA**

- ▶ **BLANQUEAMIENTOS CON LUZ LASER
150 € (2 SESIONES)**

**REVISIONES, VISITAS Y PRESUPUESTOS
¡GRATIS Y SIN COMPROMISO!**

**CALLE FRANCISCO ALCAYDE
NÚMERO 43 BAJO 46183
LA ELIANA (VALENCIA)**

962028780 / 620868522

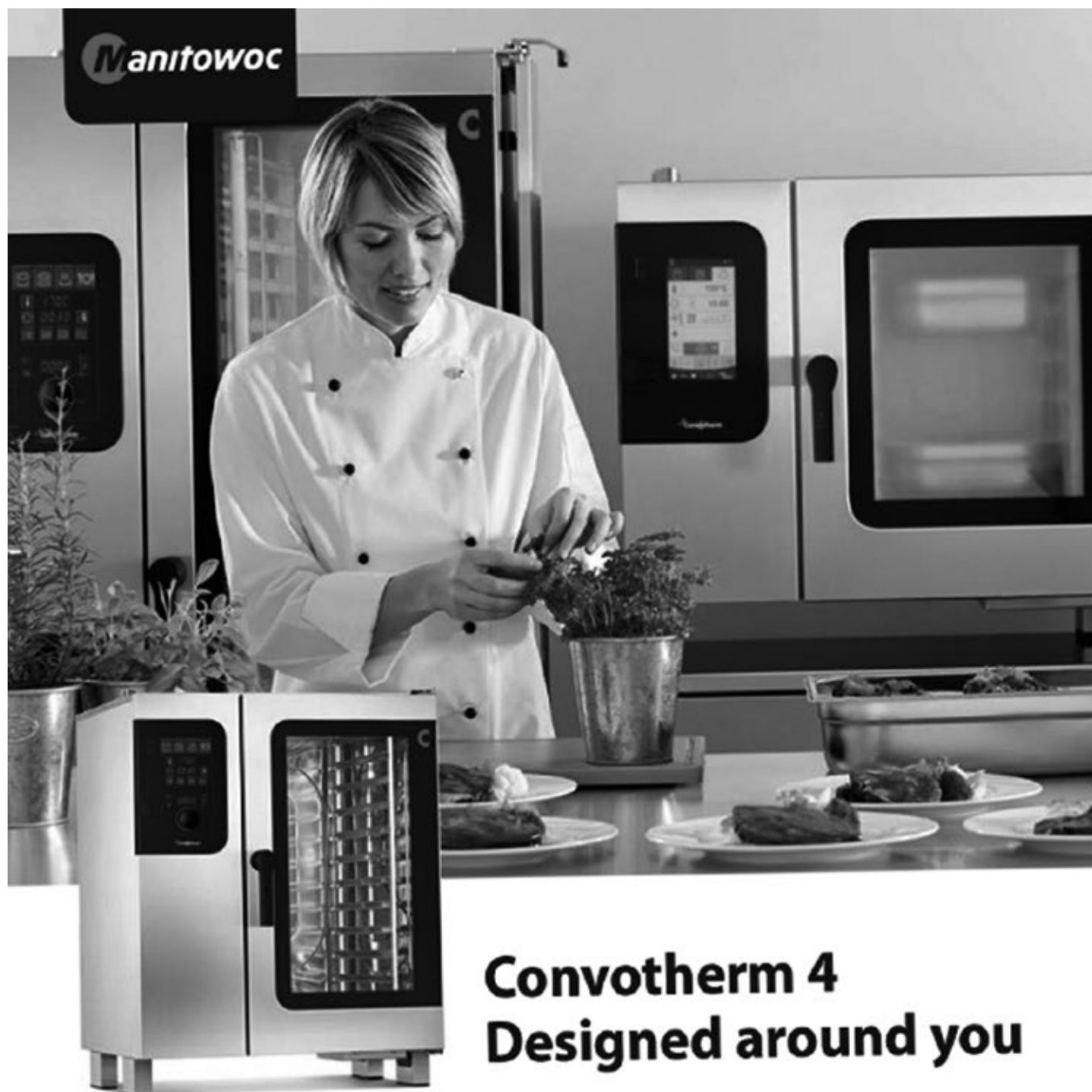

MUEBLES AUXILIARES **WENCESLAO**

- CAJONERAS - ESTANTERÍAS
- COLCHONES - SOMIERES
- ARMARIOS DE INTERIOR
- PINO MEXICANO

Fuerzas Armadas n 34 - Teléfono 961 65 51 26 - 46183 L'ELIANA (Valencia)

Convotherm 4 Designed around you

Descubre más acerca todas las marcas de Maniowoc. Por ejemplo, sobre Merrychef innovadora tecnología para la cocción acelerada y sobre el nuevo horno mixto Convotherm 4. Todos nuestros hornos son fáciles de usar y producen alimentos de alta calidad. Hable con Maniowoc sobre nuestras marcas Lincoln, Maniowoc Ice, Frymaster, Garland Multiplex y Cleveland.

Juan Espinosa
Dir. Ventas España, Portugal y Marruecos
M: 680 522 998

Our know-how, your success

www.maniowocfoodservice.com/es

Maniowoc

*Tu Comunidad
en las mejores manos*

MODERNIDAD

Global Urbis es una de las más modernas y actuales entidades de toda Valencia, centrando su actividad, de forma exclusiva, en la Gestión Integral Urbana y en la administración y gestión de Comunidades y Residenciales, fincas rústicas, urbanas y zonas de uso industrial.

CALIDAD

En todos nuestros servicios, al proporcionar a las Comunidades de propietarios, un equipo de profesionales al servicio de las mismas y divididos en departamentos lo que supone que las tareas a realizar sean más rápidas y eficaces.

GESTIÓN PERSONALIZADA

En Global Urbis damos por hecho que las Comunidades de propietarios necesitan de una constante atención y un seguimiento personalizado, ya que entendemos que las Comunidades son entes vivos en constante cambio, necesitando por ello, de una gestión personalizada, eficaz y diferente.

CONTACTO:

96 202 83 25 / 697 708 858

E-mail.- administracion@globalurbis.com

OFICINAS:

C/Molino,1 46183

L'Eliana (VALENCIA)

C/Doctor Marañón 22

46920 Mislata (Valencia)

Avda. Alcalde Enrique Daries, 14 Bj • 46183 L'Eliana

Arqmap
arquitectura + diseny

Marta Andrés Peiró
arquitecta

Francisco Alcaide, 11- 9ª
L'Eliana (Valencia)

mandrespeiro@gmail.com
tel. 96 111 58 80

C/ Tuéjar, 43

Tel.: 962 74 39 11 • Fax: 962 74 39 51

48183 LA ELIANA (Valencia)

FERRETERÍA

ARTÍCULOS DE JARDINERÍA – ELECTRICIDAD – MENAGE

PINTURA – COPIAS DE LLAVES

www.ferreteriahermanasginer.es

C/ AVE MARÍA, 4 - Tel. / Fax. 962 74 13 40 - LA ELIANA

- ARREGLOS IGLESIAS.
- GRAN VARIEDAD RAMOS DE NOVIA.
- DECORACION DE INTERIORES EN FLOR NATURAL, FLOR NATURAL PRESERVADA, SECOS Y TELA.
- GRAN SURTIDO ARTICULOS DE REGALO.
- PLANTAS NATURALES, ETC.

C/ Marqués de Cáceres, 38
46183 L'ELIANA (Valencia)

Teléfono 962 740 892
690 397 766
www.florsmaria.es

HERBORISTERIA HERBASANA

- Alimentación ecológica, verduras biológicas.
- Cosmetica natural.
- Hierbas.
- Musica

C/ Mayor, 4 Tel. 96 274 11 94 - 46183 L'Eliana

GISAN

Papelería
Librería
Artículos de regalo

Estamos en la calle Gesmils, nº 33, junto a Consum, delante del colegio L'Oliveral (Virgen del Carmen) • Tel.: 96 111 56 68 - Móvil: 663 845 766

papeleriagisan@gmail.com

Ven a vernos !!!

gráficas **vernetta**

PARQUE TECNOLÓGICO - Calle Sir Alexander Fleming 7 - 46980 PATERNA [VALENCIA]
T 961 340 409 - F 961 341 130 - EMAIL vernetta@graficasvernetta.com - www.graficasvernetta.com

GRÁFICAS

LA ELIANA

- IMPRENTA
- PUBLICIDAD
- LONAS
- ROTULACIÓN
- CARTELERÍA
- DISEÑO GRÁFICO
- DISEÑO WEB
- IMPRESIÓN DIGITAL

GRAFICASLAEIANA

info@graficaslaeliana.com

www.graficaslaeliana.com

Calle Mayor, 74, bajo
46183 - L'Eliana (Valencia)
Tel: 96 202 90 99 / Fax 96 202 82 05

JAVIER

ALVAREZ

MAINERO

Grabaciones

Trofeos

Bandejas

Copas

Placas Conmemorativas

Medallas

Trofeos Falleros

AVDA. GASPAR AGUILAR, 19 - TEL. Y FAX (96) 380 58 88 - 46007 VALENCIA

jam@javieralvarez.e.telefonica.net

www.trofeosjavieralvarez.es

l'Elia

General Pastor, 10
Tel. 96 165 52 06

Av. de les Corts, 16
Tel. 96 202 90 91

Benaguacil

Av. del Montiel, 59
Tel. 96 273 04 10

gelateria.lacaseta@gmail.com

ADMINISTRACIÓN DE LOTERÍA **L'ELIANA**

www.loteriaaeliana.es

C/ GENERAL PASTOR, 11
C. POSTAL 46183
TEL. 962 75 04 56

Administración de Lotería nº 13

Su fortuna soñada S.L.U

Plaza Santa Catalina, 1
Tel. 963 922 411 - 963 913 952 · Fax: 963 916 460
www.loteria13.com · 46001 VALENCIA

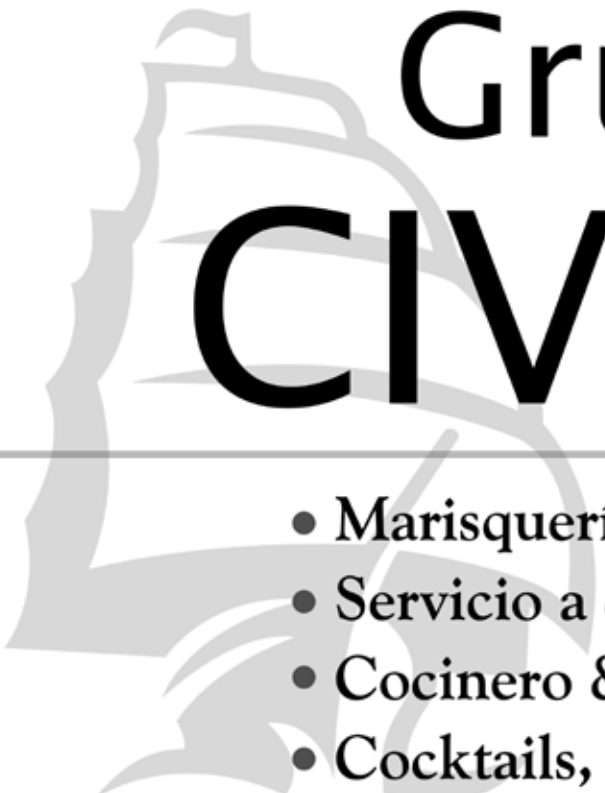
M G M

PROYECTOS
INGENIERIA

OFICINA TECNICA DE PROYECTOS

MIGUEL GIL MURGUI

Calle Valencia, 3, 9.ª 46183 L'ELIANA
Tel. 96 274 35 37 – Móvil 629 056 533 (Valencia)

Grupo CIVERA

- Marisquerías Restaurantes
- Servicio a domicilio a toda España
- Cocinero & Camarero in situ
- Cocktails, eventos y celebraciones...

Mossen Femades, 10 · Valencia · Tel. +34 963 529 764
www.marisqueriascivera.com

MODA

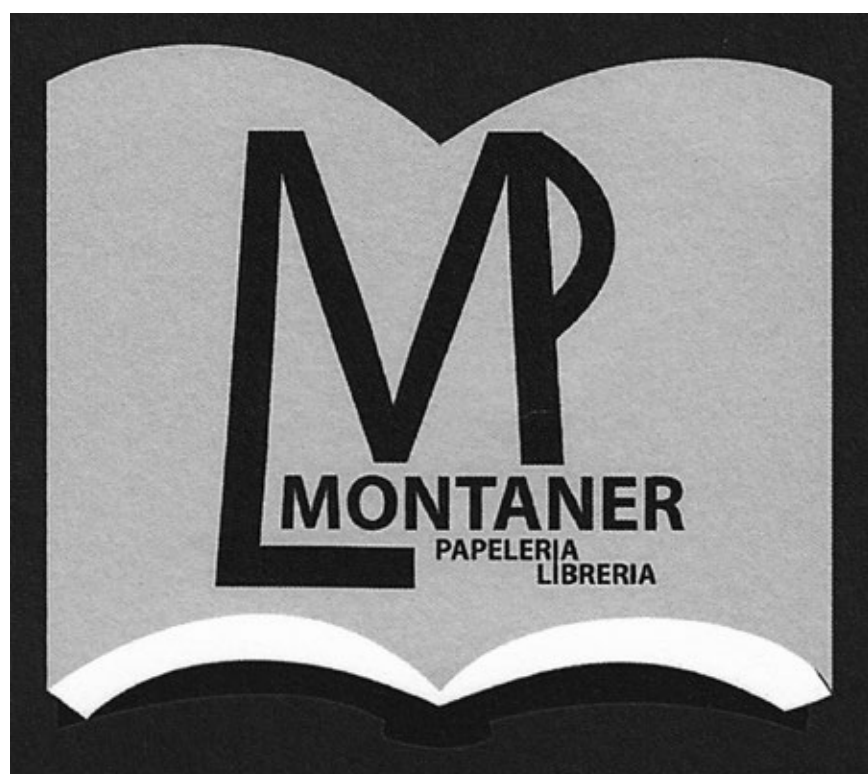
INFANTIL

FACEBOOK: MONMENUT LA ELIANA

**FRANCISCO ALCAYDE, 43
L'ELIANA (VALENCIA)**

TEL. 96 165 64 21

PAPERERIA LLIBRERIA
MONTANER

Desde 1978

C/ Major n°56 b. 46183 L'Eliana Valencia
tel: 962740992 tel/fax: 962742405
pmontanercb@gmail.com

HORNO PASTERÍA

Especialidad en:
Pastas caseras
Magdalenas
Tartas

Calle Mayor, 14 - Teléfono 962 74 02 07
Sucursal: Valencia, 47 - 962 74 33 57
LA ELIANA (Valencia)

www.pilarvalverde.com · info@pilarvalverde.com vestidos de novia, comunión y fiesta · diseños propios Sueños de Camelia Pilar Valverde C/ Virgen del Rosario, 3 Tel. 96 165 61 70 · 615 32 62 68 46183 L'ELIANA (Valencia)	INDUMENTARIA VALENCIANA Hombre - Mujer - Niño/a PILAR VALVERDE N.º de artesana 4730 C/ Virgen del Rosario, 3 Tel. 96 165 61 70 46183 L'ELIANA (Valencia) www.pilarvalverde.com info@pilarvalverde.com
--	--

Pescado y marisco fresco del día
En C/ Valencia, 19 (esquina Molino)
Martes y jueves a partir de las 7 de la tarde
Pescado de Lonja
Tel.: 962 740 805

Atenderemos con gusto sus encargos

crespopaya@yahoo.es

— APERITIVOS — RAFA

Castañas

Anacardos

Avellanas

Piñones

Especialidad en
frutos secos, aceitunas,
salazones y encurtidos

Tfno. Encargos
David - 651 657 676

C/ Santa Teresa, 3, bajo
46183 L'Eliaana - Valencia

díaz tous

Assesoria

Fiscal Contable Laboral Jurídic

C/Benissanó, 3, 46183 L'Eliaana
Telf. 962 742 925
Fax. 962 758 411
Email: diaztous@gmail.com

DECORACIÓN
TODO - TEXTIL
 Gral. Pastor, 13 - Tel. 96 165 51 39 - Mov. 670 66 85 89 - L'ELIANA
 e-mail: todo-textil@hotmail.com

CORTINAS
TEJIDOS DE DISEÑO
CORTINAJES
PANEL JAPONÉS
ESTORES
PAQUETOS Y ENROLLABLES
 VESTIMOS HOTELES, APARTAMENTOS
 Y HOGARES..... A SU MEDIDA

ROPA DE HOGAR
COLCHAS - NÓRDICOS - SÁBANAS - TOALLAS - MANTELERÍAS

DIRECCIÓN
 Anselmo Barrón

COCINA MEDITERRÁNEA

COMEDORES PRIVADOS

Autovía de Ademuz, salida 16. Urb. Montesano
 Apdo. Correos 26 - Tel. 962 74 00 56
 46183 LA ELIANA (Valencia)

Marco

CALIDAD EN ALIMENTACION

***SERVICIO A
DOMICILIO***

Plaza País Valenciano, 8 - Tel. 962 74 01 22 - 46183 L'ELIANA (Valencia)

PO Box 169 · E46183 L´Eliana (Valencia) SPAIN
Phone +34 962 740 932 · Fax +34 962 740 249
www.tigernuts.com | info@tigernuts.com

Joyeros Gemólogos

San Vicente, 71, 1º, 2ª (Esquina C/Játiva)

Telf.: 96 394 21 17

Fax.: 96 394 47 00

46007 VALENCIA

Easy English Center

Profesores

Nativos y Licenciados

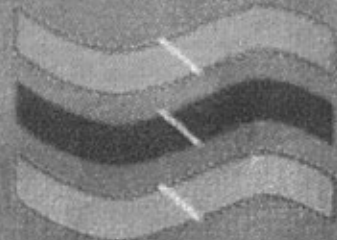
Tu Centro de Inglés en L'Eliana

- Clases de Inglés a todos los niveles
- Centro Trinity College of London
- Actividades de Inmersión lingüística
- Viajes y Cursos a Irlanda

C/ Fuerzas Armadas nº20

VEN Y PRUEBA GRATIS

96 202 67 07 / 639 20 92 34

 PRODUCCIONES EGIDO, S.L

www.produccioneseqido.com

eqido@produccioneseqido.com

Serigrafia
LUNA
.com

CAMISETAS PERSONALIZADAS REGALO PROMOCIONAL

96 151 29 86

Bar - Restaurante
L'ELIANA

**Especialidad en carnes,
tapas y ensaladas.
Fabulosísimo Café Irlandés.**

Calle Mayor, 11 y Calle El Molino, 3
Teléfono 962 741 045
LA ELIANA (Valencia)

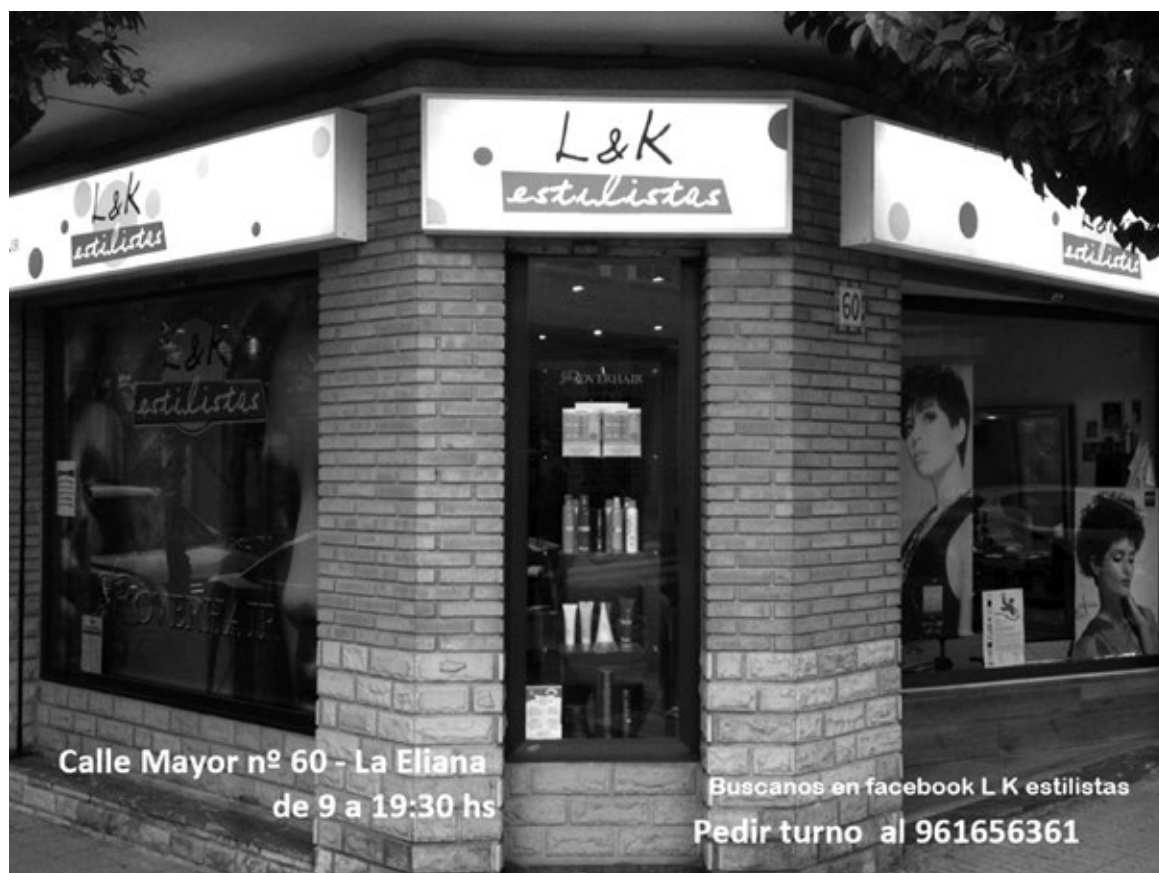

MARRAKECH
Ciudad

C/Molino 44 - 46183 - L'Eliana
677 316 701

Restaurante - Pub Marrakech

***Disfruta de tus mejores momentos
en un espacio nuevo y diferente***

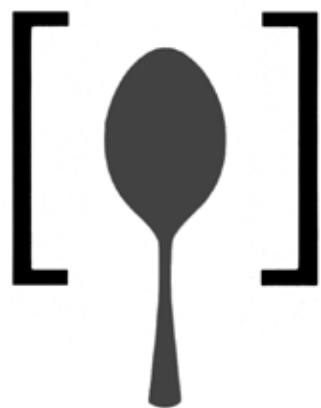
Batidos - Helados
Cócteles - Copas - Mojitos...
Desayunos - Almuerzo Popular
Comidas - Cenas
Tapas - Platos combinados
Bocadillos

También para llevar!

Cl. Mayor, 25 L'Eliaana Reservas 96 202 87 51

landia

Cuina valenciana des de 1968

Virgen del Carmen, 2 (Junto a Iglesia)
L' Eliana | Valencia | 96 202 64 34
www.restaurantelandia.com

★
EN EL
RESTAURANTE

★ **MARCO** ★

LOS PLATOS
A TU MEDIDA
★

**CONFECCIONAMOS
EL MENÚ A TU GUSTO**

**DESDE HACE MÁS
DE MEDIO SIGLO**

**c/ PURÍSIMA, 11
46183 L'ELIANA
-VALENCIA-**

TLF: 962 74 01 07

Peluquería

**Sandra
Valladolid**

Horario:

Martes a Jueves de 10,00 a 19,30

Viernes de 9,30 a 19,30

Sábados de 9,00 a 14,00

Plaza País Valenciano, 6 bajo

Tel. 96 274 15 62

L'ELIANA (Valencia)

Bar-Cafetería

Siete Notas

¡ Nueva Gerencia !

Cenas Jueves, Viernes,
Sábados y visperas de
festivo

Menú diario mediodías

C/ Begoña, 1 (Casa De La Música) - 46183 L'Eliana
696 69 8387 - 669 38 36 01

BURGER RESTAURANT ♦ LOUNGE BAR

HAMBURGER HILL

**SOLO ENTIENDE MI LOCURA
QUIÉN COMPARTE MI PASIÓN**

Avda. Constitución - Ricardo Andrés. 46183.. La Eliana **Tel. 627748 020**

R E S T A U R A N T E

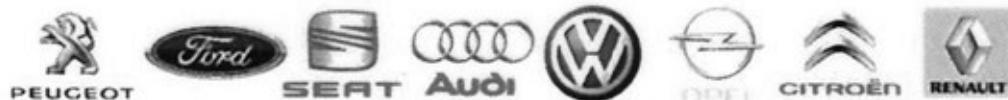
Calle San Vicente, 16
☎ 96 279 27 89 · LLÍRIA

C/ Vilamarxant, nº 1
☎ 96 202 60 08 · L'ELIANA

TECNIAUTO

Reparación del Automóvil

Juan Nobre Silva

Calle del Molino 13 - 15 · 46183 L'Eliaana · Valencia
Tel. 96 275 12 21 · tecniauto@hotmail.es

ART OLIVA

Gran variedad en aceitunas y salazones
Venta directa al consumidor y mayorista
Calidad suprema y buen precio

C/General Pastor, 20
Abrimos de lunes a domingo

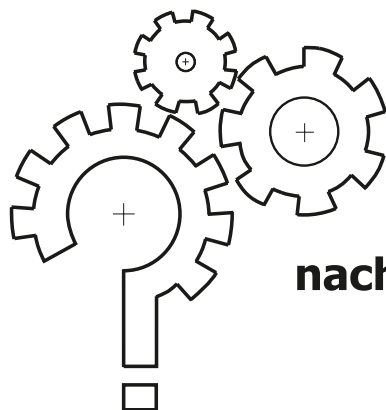

Tevas
Travel

AGENCIA DE VIAJES

Fernando Ferrer Giner
C/ Molino 17, bajo-derecha
46183 La Eliana

Teléfono: 962027352
tevastravel@tevastravel.com

nacho timón_diseño industrial

diseños singulares forja
diseño de producto
mobiliario
iluminación
prototipos
maquetas
logotipos

...

www.nachotimon.com
nachete@nachotimon.com
687 37 06 14 _ l'eliana

- Flor natural
- Plantas
- Decoración
- Jardinería
- Aromaterapia
- Eventos
- Bodas
- Celebraciones
- Iglesias, Masías, Etc....
- Restaurantes
- Espacio Exteriores
- Trabajos en grandes dimensiones

El jardín de Chelo
Arte Floral

C / Valencia Nº23 Bajo 46183 L 'Elia (Valencia)
667 710 784
eljardindechelo@gmail.com

Flores Nuevas.com

La nueva floristería de L'Elia

"Con las fallas de L'Elia"

Tel: 960702187

Tel. Urgencias: 697512030

C/ Cristo del Consuelo, 15 (Calle de la iglesia) L'ELIANA

Compra online en

www.floresnuevas.com

info@floresnuevas.com

CLIPPING

Trajes ceremonia hombre.

Estilo italiano.

www.clipping.es

Le Petit Détail

Bisutería y Complementos

c) Mayor nº 24 bajo izda
L'Eliana

*Darte un capricho
No cuesta tanto...*

¿Necesita ayuda en casa?

LLÁMENOS AL
96 202 97 17

HACEMOS MÁS FÁCIL SU VIDA

Limpieza . Colada y plancha . Geriatria

Atención y cuidado de bebés y niños

Atención a enfermos . Internas

Ahora cuidamos y paseamos a su mascota

Nueva Dirección

Calle Francisco Alcaide, 25
46183 LA ELIANA (Valencia)

T: 96 202 97 17

www.serhogarsystem.com

the garage
vehículos clásicos para eventos

Bodas

TheGarageVlc

@TheGarageVlc

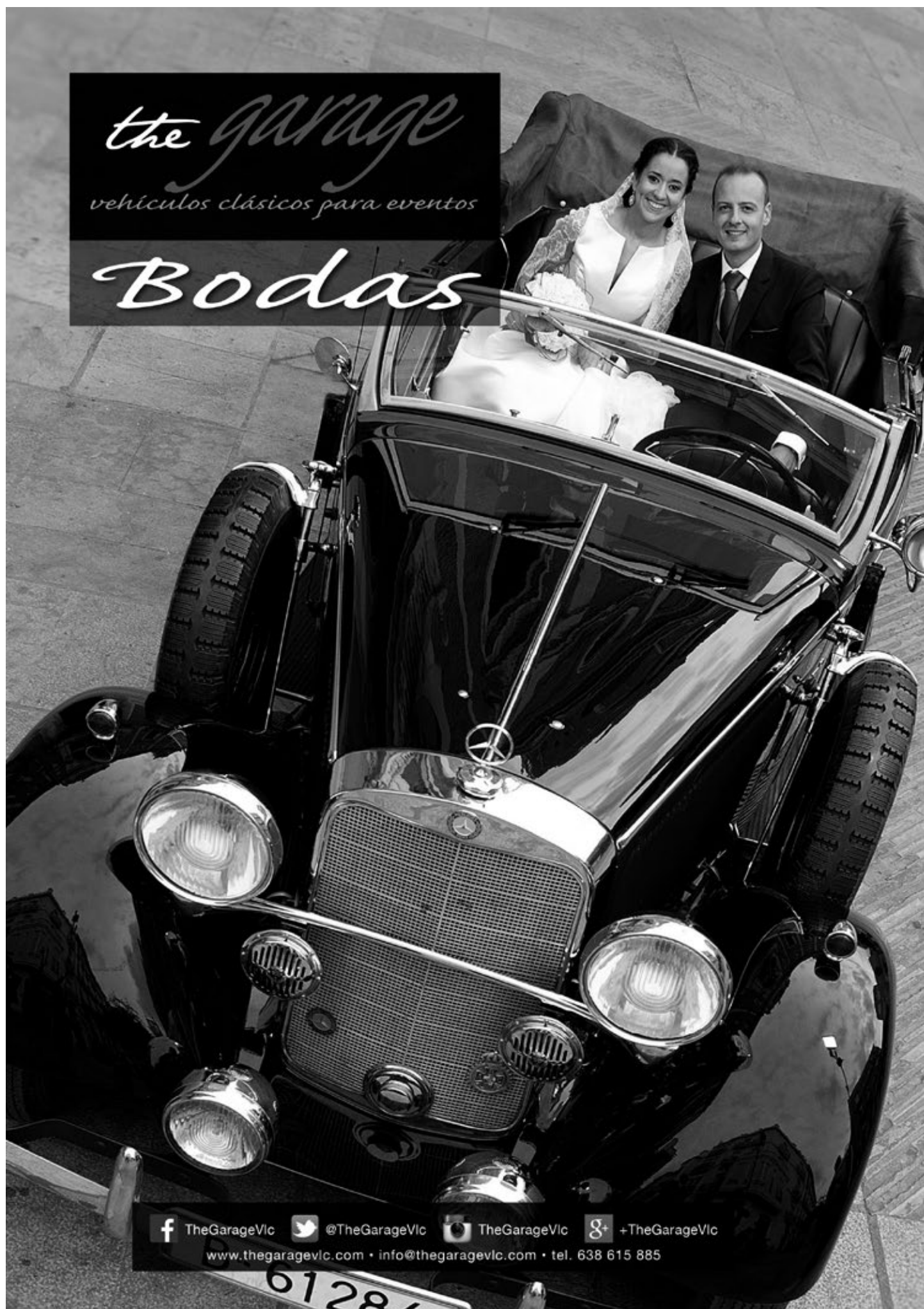

TheGarageVlc

+TheGarageVlc

www.thegaragevlc.com • info@thegaragevlc.com • tel. 638 615 885

Índex Comercial

AGÈNCIA DE VIATJES		FERRETERIA-FONTANERIA- CRISTALERIA		PRODUCCIONES EGIDO	39
TEVAS TRAVEL	48	FERRETERIA GINER	22	VICTOR HUGO	3
ALIMENTACIÓ		FLORS		PERRUQUERIES-PERFUMERIES	
ABORDO	15	FLORES MARIA	23	DISPEL	16
ART OLIVA	48	FLORES NUEVAS	50	ESTILISTAS L & K	42
CARNICERIA RAMON MARCO	7	JARDIN DE CHELO	49	SANDRA VALLADOLID	45
CARNICERIA VICENTE MARCO	7	FORNS-PASTISSERIES		QUIOSC-REGALS-PAQUETERÍA-	
HERBORISTERIA HERBASANA	24	COMES	12	PAPERERIA	
MANITO WOK	19	NTRA. SRA.DE LAS NIEVES	31	GISAN	24
PESCATERIA J.M.	32	GESTORIES-ASSESORIES-		PAPELERIA MONTANER	30
RAFA	33	INMOBILIARIES		UALA PARTY	5
SUPERMERCADO MARCO	35	ASSESSORIA TORRENT	2	RESTURANTS	
TIGERNUTS TRADERS	36	CARMEN ROMAN	6	CA SANTI	43
AUTOMOCIÓ		DIAZ TOUS	33	CELTA	4
TECNIAUTO	47	IMPRENTES-INFOGRAFIA		GRUPO CIVERA	29
BANCS		GRÁFICAS LA ELIANA	26	PIZZERIA EL ITALIANO	47
CAIXA POPULAR	-2	GRAFICAS VERNETTA	25	RESTAURANTE MARCO	44
CERVESSERIA-BAR-GELATERIA- CAFETERIA		SERIGRAFIA LUNA	40	RESTAURANTE MARRACKETS	0
BAR 7 NOTAS	45	JOIERIES		SANTA CREU	34
BAR LANDIA	43	VICENTE BIENDICHO, S.L.	37	ROBA I MODA	
BAR RESTAURANTE LÈLIANA	41	MOBLES I DECORACIÓ		BENETTON	18
BAR TORRENT	2	ANDRES EQUIPAMIENTO INTEGRAL	1	CLIPPING	50
BLAC ROSE	0	CRISCAJE	16	LE PETIT DETAIL	51
BUEN CAFÉ	21	DEKORA	13	MONMENUT	30
CAFÉ BAR NIT Y DIA	42	MUEBLES AUXILIARES WENCESLAO	18	PILAR VALVERDE	32
CERVECERIA BAR LES PALMERES	10	TODO TEXTIL	34	SALUT I BELLESA	
EL CELLER	14	OPTIQUES		CENTRO MEDICO PASARELA	9
HAMBURGUER HILL	46	CENTRE OPTIC L'ELIANA	8	CLINICA DE FISIOTERAPIA	12
LA CASETA	27	ALTRES		SERVICIS	
CONSTRUCCIÓ		CARROZAS SANCHEZ	4	SERHOGAR SYSTEM	51
ADOLFO CAMBRA,S.L.	1	CLINICA DEVESA	17		
ENRIQUE DESCO, S.L.	15	ELICLIMA, S.L.	14		
GLOBAL URBIS	20	FALOMIR JUEGOS	22		
MGM PROYECTOS INGENIERIA	29	JAVIER ALVAREZ MAINERO	26		
MARTA ANDRES	21	LABEL EVENTOS	11		
DEPURADORS		LOTERIA Nª 2 LELIANA	27		
DEPURADORES V MATA	13	LOTERIA Nª13	28		
ENSENYAMENT		MULTIPREU LELIANA	5		
EASY ENGLISH	38	NACHO TIMÓN	49		
RIVAS LUNA Y CAMPANILLA	-1	NEXUS	9		

